سەئىدى

بوستان

تەرجىمە قىلغۇچى: قۇربان بارات
مەسئۇل مۇھەررىرى: غوجەك خۇداۋەردى
مۇھەررىرى: ئابلىمىت ھاجى

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بوستان

•

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى قۇرۇلۇش كوچا 9 - قورا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1983 - يىل 9 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 9 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ئۆلچىمى: 1092×787مم 32 كەسلەم، باسما تاۋاق: 5.5
سانى: 1—50·300
كىتاب نومۇرى: M10124·72 باھاسى: 43 پۇڭ

نەشرىياتتىن

پارس خەلقىنىڭ 13 - ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى سەئدى (تولۇق ئىسمى — شەيخ مۇسلىھىددىن سەئدى شىرازى) نىڭ «بوستان» ناملىق مەشھۇر ئەسىرى پارىس كىلاسسىك ئەدەبىياتىدا ئەڭ قىممەتلىك يادىكارلىقلاردىن بىرى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى جاھان مەدەنىيەت غەزىنىسىدە پەخىرلىك ئورۇننى ئىگەللەيدۇ. شېئىرى ھېكايىلەردىن تۈزۈلگەن 10 باپلىق بۇ نادىر ئەسەردە ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرەپلىرى — پىكىر - تەدبىر، شەپقەت - ئادالەت، سېخىلىق، قانائەت، خەيرى - ئېھسان، مېھرى - مۇھەببەت، مەرتلىك، ساداقەت، خەلقپەرۋەرلىك ۋە باشقا ئالىجاناپ گۈزەل ئەخلاق - پەزىلەتلەر يارقىن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن؛ جاھالەت، زالىملىق، ئاچكۆزلۈك، ئالدامچىلىق، ھەسەتخورلۇق قاتارلىق يىرگىنىشلىك ئىللەتلەر كەسكىن تەنقىت قىلىنغان.

بۇ كىتاپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېكىستان دولەت بەدىئىي ئەدەبىيات نەشرىياتىنىڭ 1960 - يىلدىكى ئۆزبېكچە نەشرىدىن تەرجىمە قىلىندى.

مۇندەرىجە

كىتاپنىڭ يېزىلىش سەۋەۋى

بىرىنچى باپ مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرى ئادىللىق ۋە توغرا پىكىر قىلىش توغرىسىدا...... 4
ئىككىنچى باپ ئېھسان توغرىسىدا.................. 64
ئۈچىنچى باپ مۇھەببەت توغرىسىدا.................. 87
تۆتىنچى باپ كەمتەرلىك توغرىسىدا.................. 94
بەشىنچى باپ رازىلىق توغرىسىدا.................. 107
ئالتىنچى باپ قانائەت توغرىسىدا.................. 113
يەتتىنچى باپ تەربىيەت توغرىسىدا.................. 121
سەككىزىنچى باپ شۈكرى ۋە ئامانلىق توغرىسىدا......... 145
توققۇزىنچى باپ تەۋبە توغرىسىدا.................. 157

كىتاپنىڭ يېزىلىش سەۋەبى

ئۇزۇن زامان كېزىپ يۈردۈم جاھاننى،
ئارىلاشتىم تۈرلۈك ئادەم ئەلىگە.
قانچە - قانچە خانىلاردىن نەپ ئالدىم،
جاھان كېزىپ ئىگە بولدۇم بەھرىگە.
ھېچقەيەردە كورمىدىم مەن شېرازدەك،
ئادىمى خىل، مېھرى ئىسسىق يۈرتۈمنى.
تازا ئۆلكەم خىيالىمدىن كوتەردى،
ئۆزگىلەرنى — شام ئېلىنى ۋە رۇمنى.
دوستلىرىمغا سوغا - سالام ئۈيلىدىم،
جاھان ئارا بوستانلارنى كەزگەندە.
قەن بولىدۇ كەلگۈچىمدە مىسىردىن،
يېقىنلىرى شات بولىدۇ بەرگەندە.
مەندە گەرچە بولمىسىمۇ قەن - گىزەك،
سوز ئەكەلدىم، شېكەر تامار مەندىنمۇ.
ئۇ قەن ئەمەس ئەللەر شوراپ يەيدىغان،
ئەمما تەمى ئېشىپ چۈشەر قەندىنمۇ.
ئىقبال قەسرى بىنا قىلدىم بۇ سوزدە،

ئۆرن ئىشىك بار تەربىيەتكە دالالەت.
بىرى ئۆزىنىڭ پىكىر بىلەن تەدبىرلەر،
ئەلگە قىلماق شەپقەت بىلەن ئادالەت.
ساۋاپ ئىزلەپ سەخىلىككە، شۈكرىگە.
ئىككىنچى باپ بايان بولدى ئىھساندىن.
ئۈچىنچىسى مۇھەببەتتۇر سەممى،
سوز بارمايدۇ مەجبۇرلانغان ئىنساندىن.
تۆتىنچى باپ خۇلقى - مىجەز توغرىلىق،
بەشىنچى باپ رىزالىقنىڭ بايانى.
ئالتىنچى باپ بولۇپ چىقتى تەپسىلات —
قانائەتلىك مەرد قەلبىنىڭ ئايانى.
يەتتىنچى باپ تەربىيەتتىن سوزلەيدۇ،
سەككىزىنچى تىنچلىقنى قىلار ياد.
توققۇزىنچى بابى تەۋە توغرىلىق،
ئونىنچىسى ئاخىرقى باپ — مۇناجات.
يازغىنىمدا سائادەتلىك يىل ئىدى،
ئىككى ھىيىت ئارىلىقى دەلمۇ - دەل.
سانا ئىدى ئالتە يۈزۈ ئەللىك بەش،
غەزىنەمگە دۇرلار تولدى چاقناپ ھەل.

× ×

سالىغىن قۇلاق دانا كىشى — ھۈنەرمەن،
ئىشىنىڭ ئەمەس ئىزلەش ھۈنەر ئەيۋىنى.
گاھى شايى، گاھ بەقەسىم توقۇيسەن،
چۈشۈرسمۇ گەر پاختىنىڭ نەرقىنى.

ئىشەنمەسەڭ پاكلىقىغا سوزۇمنىڭ،
ياخشىلىق قىل، پىنھان بولسۇن گۇنايىم.
قىلمىشىمغا ئىپتىخار يوق دىلىمدا،
ئارزۇ بىلەن قانات يايدى خىيالىم.
بىرەر بېيىت ياراپ قالسا كۇپايە،
مەردانە بول، تەنە قىلما سەن ماڭا.
شېئىرىمنىڭ قىممىتىدۇر خوتەندە —
خۇددى خوتەن ئىپاردەك كەم باھا
ئەيىپلىرىم پەردىلەندى، سادايىم —
ئاڭلانغاچقا نەي ئۈندەك يىراقتىن.
گۇلۇستانغا گۇل كەلتۇردۇم بۇ قېتىم،
بول بەھرىمەن بۇ گۇل چاچقان پۇراقتىن.
ئېلىپ كەلدىم ھىندىستاندىن مۇچ ياكى،
ئۇنىڭ گوشتى يۇمشاق خۇددى خورمىدەك.
ئۇرۇقچىنى چاقساڭ مېغىزى چىقىدۇ،
تەمى شىرىن تىللىرىڭنى يارغۇدەك.
خوشامەتكى - بولدى ماڭا يات خىسلەت،
مەدھىيلەشنى خالىمىدىم شاھلارنى.
پالانچىگە بېغىشلىدىم دېمىدىم،
مېھنەت بىلەن تۇزۇپ چىققان باپلارنى.
چۈشەنگەنلەر دېگەي: سەئدى شان تاپتى،
سىدئى ئوغلى بۇبەكىردۇر بۇندا خان.
دەرت - ئەلەملەر قىينىمىدى شائىرنى،
يەكۇلپەتتە ئىلاجىسىز قالمىغان.
ئايا سەئدى، ماختىنىشنى توختاتقىن،
ساداقەتنى ئايان قىلغىن خىزمەتتە.

شاھ — يولاۋچى، سەن يوللارنى بىلگۈچى،
چىن سوزلەرنى قىلغۇچى سەن ئەلۋەتتە.
نىمە ھاجەت دىمەك قىزىل يولۋاسقا،
توققۇز ئاسمان ئاياقلىرىڭ ئاستىدا.
دىگىن ئاگا: ئاسمانلارنى دەسسىمە،
بەلكى يەرگە يۈزۈڭنى سۈر ۋاقتىدا.

بىرىنچى باپ

مەملىكەتنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرى، ئادىللىق ۋە توغرا پىكىر قىلىش توغرىسىدا

بۇ سوزلەرنى دىگەن ئىكەن ھورمۇزغا،
نوشىرۋان كىتەر پەيتتە جاھاندىن.
غېرىبلارنىڭ كوڭلىنى ئال ھەمىشە،
ھەرگىز راھەت كوزلىمىگىن زاماندىن.
سەن راھەتنى ھەۋەس قىلساڭ مۇبادا،
تىنچىمايدۇ قول ئاستىڭدا ئولكىلەر.
ئەقلى بارلار خوپ كورمەيدۇ ھىچقاچان،
قويچى يېتىپ، يىسە قوينى بورىلەر.
مۇھتاجلارنى چىقار دائىم ھاجەتتىن،
تاجنى شۇلار كىيگۈزىدۇ شاھلارغا.
شاھلار — دەرەخ، خەلق بولسا يىلتىزى،
يىلتىز ھايات بېرەر ئوسكەن شاخلارغا.
ئەل كوڭلىنى رەنجىتمىگىن ھىچ ئوغلۇم،

ئەل رەنجىسە قۇرۇپ قالار يىلتىزىڭ.
پاك بول ئەگەر ياخشى يولنى ئىزلىسەڭ.
ياخشى ئۈمىت بولسۇن يورۇق يۇلتۇزۇڭ.
پادىشادا تەدبىر بىلەن دىت بولسا —
بولار ئۇندا ئۈمىت بىلەن ئېھتىيات.
پاناھىدا كۈنۈڭ ئۆتەر بىخەتەر،
پادىشايىڭ قىلسا شۇنداق ئىجتىھات.
مۇنداق شاھلار زىيان سالماس خەلققە،
بىلەر ئۇلار ئاپەت كېلەر زۇلۇمدىن.
پادىشادا بولمىغاندا بۇ خىسلەت،
ئەلنىڭ كۈنى يامان بولار ئۇلۇمدىن.
مۇنداق ئەلدە راھەت كۆرمەس ھېچكىمۇ،
تاپالمايسەن ئۇندىن ھەرگىز ئاۋاتلىق.
ئەلنىڭ كۆڭلى سۇ ئىچمىسە شاھدىن،
تاشتىن قاتتىق بولۇپ قالار ھاياتلىق.
ئەلنىڭ كۆڭلى خاراپ بولغاچ شاھلاردىن،
چۈشلىرىدىگە كىرەر پەقەت ئاۋاتلىق.
يامانلىقمۇ كېلەر پەقەت زۇلۇمدىن،
مەملىكەتنى قاپلاپ كېتەر خاراپلىق.
بۇنى ئوبدان چۈشىنىدۇ ئۇلۇغلار،
زىيان سالار ئەلنىڭ زۇلۇم كۆرمىگى.
ئاۋام خەلق كۈچ - قۇدرىتى دۆلەتنىڭ،
پەقەت شۇلار مەملىكەتنىڭ تۈۋرۈكى.
ئىش ئاۋۇيدۇ تويۇپ يىسە مەدىكار،
سەن دىخانغا ياردەم كۆرسەت، قىل كۆمەك.

ئۇيغۇر كىتاب تورپىكىتى
www.uyghurkitap.com

قىلما ھەرگىز ياخشىلىققا يامانلىق،
مەرتلىك ئەمەس ئاڭا زەرەر كەلتۈرمەك.

× ×

شاھى خىسراۋ شىرويەگە دەپتىكەن،
ئاغرىپ ئۆلۈم ياستۇقىغا قويۇپ باش:
ھەممە ۋاقىت نەزەردە تۇت خەلقنى،
بولسۇن ئىشىڭ ئەل ئىشىنى ياخشىلاش.
قاچما ھەرگىز ئادالەتلىك تەدبىردىن،
شۇندا ئەلنىڭ رىشتى ساڭا باغلىنار.
زومىگەردىن قاچار ھامان ئادەملەر،
ئارقىسىدىن شىكايەتلەر تارقىلار.
خانۇ - ۋەيران بولار ئاخىر ئۆزىمۇ،
ئەلگە زىيان سالسا كىمكى مۇبادا.
بىلگىن ئوغلۇم، تۇل ئايالنىڭ ئاھىدەك،
ئۆتكۈر قىلىچ بولمايدۇ بۇ دۇنيادا.
بىر تۇل ئايال چىراق ياقسا كوپىنچە،
شەھەر بويلاپ تارقىلار ئوت ئاپىتى.
قىلسا كىمكى ئىنساپ بىلەن خاقانلىق،
مەنسۇپ بولار ئاڭا جاھان راھىتى.
نۆۋەت يېتىپ ئۆلۈپ كەتسە ئاۋام ئەل،
ئۇنى خۇدا رەھمىتى دەپ يادلايدۇ.
يامانلارمۇ، ياخشىلارمۇ ئۆتۈشەر،
ياخشىلارنى ئەسلەپ خەلق ماختايدۇ.
ساڭا ياران بولالمايدۇ قان يالاپ،

ئەلنى تالاپ خەزىنەڭنى توشقۇزغان.
خۇدالىمۇ يېتەر زالىم دەستىدە،
ئەل قەلبىدىن كوتىرىلگەن دات - پىغان.
ئەلگە ئازاپ سالغۇچى ئۇ پەسكەشلەر،
مال - مۈلۈككە تويماي ئۇتەر ئەبدى.
يامانلىقتىن قول ئۈزمەيدۇ زوراۋان،
ياغار ئەلنىڭ لەنەت بىلەن نەپرىتى.
پايدىلىقتۇر ياخشىلارغا يان بەرمەك،
زىيان بولار سۆكۈت قىلماق يامانغا.
زالىملارنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتقىن.
رەھىم قىلما ئەلگە زۇلۇم سالغانغا.
زالىملارغا بەرمىگىن ھىچ ئامانلىق،
تېرىسىنى تەتۈر قىلىپ شىلگىن ھەم.
كەسكىن ئاۋال بورىلەرنىڭ بېشىنى،
قوينى تامام يەپ بولۇشتىن مۇقەددەم.
بىرەر جاينىڭ نامى چىقسا يامان دەپ،
چىچەن ئادەم ئاڭا قەدەم قويمايدۇ.
مۇساپىرنى ھۆرمەتلىگىن، ياخشى كۈت،
ئۇز يۇرتىدا سېنى ياخشى ئويلايدۇ.
مۇساپىرنى ياخشى كورسە ئۇلۇغلار،
ياخشى نامى تارقىلىدۇ جاھانغا.
قايسى جايدا ئەگەر غېرىپ خورلانسا،
ئايلىنىدۇ شۇ جاي خاراپ ماكانغا.
سەن ئۇزۇڭنى سەيياھلارغا يېقىن تۇت،
ئۇلار بىلەن نامىڭ تارقار ھەر قاياق.
مېھمان بىلەن مۇساپىرغا يار بولغىن،

بولغىن پەقەت ساختىلاردىن ھوشىيارراق.
ناتونۇشتىن ھەزەر قىلغان ياخشىدۇر،
ياۋمۇ دوستتەك كۆرۈنىدۇ بەزىدە.
ئىززەت قىلغىن قەدىردانىڭ بولسا كىم،
ھىلە - مىكىر بولماس ئۇنىڭ قەلبىدە.
ئۇزاق خىزمەت قىلسا كىمكى، قەدىرلە،
ئۇنتۇپ قالما، توغرا ئۆتمە ئالدىدىن.
ماغدۇرىدىن كەتسە قېرىپ مۇبادا،
ياخشىلىق قىل، خەۋەر ئالغىن ھالىدىن.
ئاڭلىدىمكى، خىسراۋ زۇلۇم سالغاندا،
شاپۇر يەنە قېپتۇ سەۋرى - ئىتاھەت.
ھالى يامان كۈنگە چۈشۈپ قالسىمۇ،
ئۇ خىسراۋغا دەپتۇ مۇنداق ھېكايەت:
ئەي ئادىل شاھ! مەن جاھاندا قالماسمەن،
سەن قالارسەن قىلساڭ ئەگەر پەزىلەت.
يىگىتلىكىم سەرپ بولدى يولۇڭدا،
يامان كۈنگە قالدىم قېرىپ ئاقىۋەت.
ئۇنداق قىلما، يول قويمىغىن ئىنىۋاغا،
قىينىمىغىن ھەرگىز قېرىپ ئىنسانىنى.
قوشلاپ ئازار بەرمىسەڭمۇ سەن ئاڭا،
يامان پەيلى جازالايدۇ ئۇ جانىنى.
غەزىنىچى قىلسا ساڭا خىيانەت،
تەكشۈرۈشكە نازارەتچى توختاتقىن.
بىللە بولۇپ ئالسا ئەگەر ئىككىسى،
رەھىم قىلماي خىزمىتىدىن بوشاتقىن.
ئىككىسىنى بىللە قويساڭ كۆپ خاتا.

مىكرى قىلسا ھەر بالانى تاپىدۇ.
قول بېرىشىپ، تىللىرىنى بىر قىلىپ،
بىر - بىرىنىڭ ئەيۋىنى ياپىدۇ.
ئەگەر ئوغرى خاۋپلەنسە ئۆزئارا،
ئۆز يولىدىن تىنچ ئۆتەر كارۋانلار.
سەن بوشاشساڭ، كۆچەپ قالار دۈشمىنىڭ،
غەزەپلەنسەڭ، چېكىنىدۇ شۇئانلا.
بولسۇن سەندە غەزەپمۇ ۋە شەپقەتمۇ،
تىۋىپلاردا بولار مەلھەم ھەم نەشتەر.
بولغىن سېخى، خۇش مىجەزلىك، مەردانە،
ھەق يولى شۇ: غېرىپلارغا سال نەزەر.
باقى ئەمەس ئادەم ئۆمرى دۇنيادا،
قالار پەقەت ياخشى ئىشى ۋە نامى.
قالار قازغان كولچەكلىرى، كۆۋرۈكلەر،
جاپا بىلەن سالغان ھويلا - ئارامى.
ئۆلگىنىدە قالمىسا ھېچ نام - نىشان،
مېۋىسى يوق دەرەخ بولار، مۇنداق جان.
ئەرزىمەيدۇ ساڭا رەھمەت دېيىشمۇ،
ياخشى ئىشلار قالمىسا گەر ئارقىڭدا.
ئېتىم ئۆچمەي ئۆتەي دېسەڭ جاھاندىن،
ئۇلۇغلارنى تۇتقىن دائىم يادىڭدا.

× ×

ئۆتۈپ كەتكەن زامانلارغا سال نەزەر،
ئۆتتى شاھلار، ۋەيران بولدى تاج - تەختلەر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېتى
www.uyghurkitap.com

ئۇلار ئۆتتى، قالدى يەنە كونا ساز،
قالدى ئاشۇ نەغمە ـ ناۋا، ئىشرەتلەر.
بەزىسىدىن مەڭگۈ ياخشى نام قالدى،
بەزىلىرى زالىم دېگەن نام ئالدى.

× ×

سالما قۇلاق سەن غەرەزلىك كىشىگە،
سۆزلەپ قالسا نىيىتىنى ئويلاپ بىل.
تۈنجى گۇنا ئۇقماسلىقتىن بولىدۇ،
ئۇزرە ئېيتىپ قالسا ئۇنى ئەپۇ قىل.
گۇناھىغا تۆۋە قىلسا كۆپايە،
ئۆلتۈرمىگىن، ئامانلىق بەر ئۇ جانغا.
نەسىھەت قىل، نەسىھەتكە كونمىسە،
جازالىغىن، تاشلا ئۇنى زىندانغا.
بۇ گۇناھكار تۈزەلمىسە شۇندىمۇ،
يىلتىزىنى قۇرۇت ئۇنىڭ ئەبەتكە.
ئۆلتۈرۈشكە ئالدىرىما، سولاپ كۆر،
كېسىلگەن باش ئۇلانمايدۇ جەسەتكە.
كەلگەندىمۇ گۇناھكارغا ئاچچىقىڭ،
سەۋرى قىلغىن، ئوت ئالمىسۇن ھاياجان.
ئوگاي سۇنار بەدەخشاننىڭ لەيلىسى،
سۇندى بولدى، پۈتۈن بولماس ھېچقاچان.

ھېكايەت

بىر ئىنسانكى چىقىپ كەلدى دېڭىزدىن،
كەزگەن ئىكەن ياياق تالاي چۆللەرنى.

ئىلىم - بىلىم تورلىغانىكەن ئايلىنىپ،
ئەرەپ، تۈرك، رۇم قاتارلىق ئەللەرنى.
كۆپنى كۆرۈپ، كۆپ ئىشلارنى بىلىپتۇ،
سەپەرلەردە بوپتۇ تالاي سوھبەتتە.
چوڭ دەرەختەك يۈكسەك ئىكەن گەۋدىسى،
بىراق ئۆمرى ئۆتكەن ئىكەن كۈلپەتتە.
ئۇ دېڭىزدىن چىقىپ كىردى شەھەرگە،
شەھەر شاھى ئىدى ئادىل، ئىنساپلىق.
نىيەتلىرى خالىس ئىدى، كۆڭلى پاك،
ئىش قىلاتتى غېرىپلارغا ساۋاپلىق.
پادىشانىڭ خادىملىرى مېھماننى،
كۈتۈۋالدى، يۈيۈندۈردى ھاممامدا.
ئوردا تامان تازىم بىلەن كىردى ئۇ،
پادىشاغا بولدى سائەت - سالامدا.
دېدى قوپۇپ قوللىرىنى كۆكسىگە:
دولەت، بەخت ئايرىلمىسۇن سەن شاھتىن.
شاھ دېدىكى: نىمىلەرنى بىلۇرسەن؟
كىم بولىسەن؟ كەلدىڭ ئوزۇڭ قاياقتىن؟
نىمىلەرنى كوردۇڭ مېھمان شەھرىمدە،
ئايىماستىن سوزلە ياخشى - يامانىنى.
مېھمان دېدى: ئەي شاھ بوپسەن باشپانا،
خۇدا ئېزىز قىپتۇ بۇندا ھەر جاننى.
ھېچقەيەردە كورمىگەن مەن مۇنداق يۇرت،
ئادەملىرى خۇش مىجەزلىك، شات ئىكەن.
مەيخانىلار خاراپلاشقان؛ پۇقراغا —
ئەلەڭ - سەلەڭ مەس يۇرۇشلەر يات ئىكەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورېكىتى
www.uyghurkitap.com

شەھەر شاھى رەنجىتمەپتۇ ئېلىنى،
دېدى مېھمان ياخشىلىقتىن سوز ئاچتى.
سوزلىرىدىن چاقناپ كەتتى گوھەرلەر،
مەرھەمەتلىك شاھمۇ ئاڭا زەر چاچتى.
ماقۇل كوردى سوزلىرىنى ئادىل شاھ،
ھورمەت قىلىپ ئورۇن بەردى يېنىدىن.
مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىپ سوزىگە،
سوراپ قالدى: ئوزەڭ كىملەر ئەھلىدىن؟
كەچمىشىنى بايان قىلدى ئۇ مېھمان،
شاھ ئالدىدا ئاشتى يەنە ئىززىتى.
شاھ ئوزىچە ئويلار ئىدى، مېھماننى —
ۋەزىر قىلىپ تۇتۇپ قالسام شۇ پېتى.
ئۇ كوڭلىدە قىلىپ كوردى مەسلىھەت،
بۇ مۇساپىر باپ كېلىشكەن ۋەزىرگە.
لېكىن ئۇنى ئاستا - ئاستا ئوستۇرەي،
ئورۇن قويماي كۇلكە بىلەن ھەزىلگە.
سىناپ كورەي ئاۋال ئەقلى، ئىشىنى،
ئۇندىن كېيىن يۇكسەك قىلاي قەدرىنى.
دەرت - ئەلەمدە قويار سېنى كوپ ۋاقىت،
ئۇلۇغلىساڭ ساختىپەزلەر ئەھلىنى.
سەن نىشانغا ئوق ئاتمىغىن ئالدىراپ،
ئاۋال ئۇنى ئالغىن ياخشى مولىجالغا.
بىر ئادەمنى سىنىماستىن كوپ ۋاقىت،
ئېرىشەلمەيسەن قىيىن ئېنىق ئەھۋالغا.
ھەر تەرەپتىن سىناپ كوردى پادىشا،
دېدى ئاخىر، تاپتىم ياخشى ئىنساننى.

ئۇستا ناتىق، پاراسەتلىك كىشىكەن،
بىلمىدىكەن ياخشى بىلەن يامانىنى.
شەھەر شاھى ئۇلۇغلاردىن چوڭ بىلىپ،
ئۇلۇغ قىل ۋەزىر قىلىپ قويىدى مېھمانىنى.
ئۇ كىشىمۇ مەرتىپەتلىك ئىش كوردى،
ھوكىمى قايىل قىلدى ئەھلى زامانىنى.
مەملىكەتنى قىلدى ياخشى ئىدارە،
خەلق زۇلۇم كورمەي ئوتتى بىمالال.
ئاقماس بولدى غەرەزلىكلەر سوزلىرى،
ئاچالمىدى ئېغىز، تىلى بولدى لال.
ئەل نۇرلاندى، يورۇق يۇرتقا ئايلاندى،
كونا ۋەزىر ئەلەم بىلەن داغلاندى.

ئوزىنىڭ ئەقلى – ھوشى بىلەن ۋەزىرلىك مەنسۇپىگە ئېرىشكەن بۇ كىشىگە كونا ۋەزىر ھەسەت قىلدى، پادىشا ھوزۇرىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كورەلمەي، ئۇنىڭغا دۇشمەنلىك قىلىشقا باشلىدى. ئىشلىرىدىن بىرەر نۇقسان تاپالماي، ئىلاجسىز قېلىپ، ئۇنىڭغا قىلىنمىغان گۇنالارنى دوگەپ توھمەت قىلدى، ئۇنىڭ ئۇستىدىن پادىشاغا چېقىمچىلىق قىلدى:

جاھانكەشتە ئادەم ئەدەپ بىلمەيدۇ،
مال – دۇنياغا لايىق ئەمەس سەيياھلار.
داغ تەككۇزەر پادىشانىڭ شەنىگە،
نىيەتلىرى بۇزۇق مۇنداق ساياقلار.
ئۇنۇتسامدىم پادىشانىڭ تۇزىنى،
كوز يۇماتتىم خيانەتنى كورگەندە.

www.uyghurkitap.com

گۇمان بىلەن سوزلەش ئەمەس خىسلىتىم،
بايان قىلدىم ئىشنى ئېنىق بىلگەندە.
ۋەزىرىڭنى كورۇپ قاپتۇ بىر قۇلۇم،
ئوزۇق ئىكەن، قۇللار بىلەن بوپتۇ يار.
راست سوزلىدىم، ئاساسىم بار سوزۇمگە،
سىناپ كورگىن، ئوزۇڭدىدۇر ئىختىيار.
يامان بولدى بۇ ئىش ئۇنىڭ شەنىگە،
ياخشى بولماس قويۇپ بەرسەڭ پەيلىگە...
كىچىككىنە نۇقسان تاپسا دۇشمىنىڭ،
چىقىپ، شاھنىڭ غەزىۋىنى قوزغايدۇ.
ئوت قويۇشقا بىر تال ئۇچقۇن كوپايە،
ئوت تۇتاشسا دەرەخنىمۇ قويمايدۇ.
بۇ سوز قىلدى پادىشانى دەرغەزەپ،
قايناپ تاشتى پۇرۇخلىغان قازاندەك.
ئولتۇر ئۇنى دەيتتى ئۇندەپ غەزىۋى،
ئەمما سەۋرى توستى يولنى قاپلاندەك.
ھەرتىلىك ئەمەس ئوز كىشىڭنى ئولتۇرسەڭ،
مۇنداق پەيتتە لازىم ياخشى ئويلانماق.
تەربىيەتكە يەنە ھاجەت قالامدۇ،
ئۇنىڭ ئىشى بولسا ئاخىر توغرالماق.
بىلىمگەندە پەزىلىتى - ھالىنى،
قويماس ئىدىڭ ئۇنى ھەرگىز ئوردىغا.
ئېنىقلىماي، ئۇقماي تۇرۇپ ئەيىۋىنى،
قويما ئۇنى ھەرگىز چىقىم زۇلمىغا.

پادىشا شەخسەن ئوزى يېڭى ۋەزىرنى كوزىتىپ، ئۇنىڭ ھەركەتلىرىنى نازارەت ئاستىغا ئالىدۇ. يېڭى ۋەزىرنىڭ قىرى

بولۇشىغا قاردىماي ياش يىگىتلەر بىلەن ھەمسوھبەت ۋە ئۇلـ
پەت بولۇپ يۈرگىنىنى كورگەن پادىشا ئۇنىڭدىن شۈبھىلىنىشـ
كە باشلايدۇ.

كېيىن پەيتى كېلىپ ئاگا دېدى شاھ:
قەدىرلىگىم، قىلدىڭ مېنى خىجالەت.
بىلگەن ئىدىم سېنى ئاقىل ئادەم دەپ،
كورگەن ئىدىم سەندە پاكلىق، دىيانەت.
ھۇشيار، زىرەك كورۇنگەندىڭ سەن ماگا،
لېكىن غۇبار مەۋجۇت ئىكەن دىلىڭدە.
ئەمدى بولدى، لايىق ئەمەس بۇ ماكان،
مەندىن ئۇتكەن، خاتالىق يوق سېنىڭدە.
بىر رەزىلنى پانايىمدا ساقلىغاچ،
بولدۇم ئاخىر خىيانەتنىڭ قۇربانى.
جاھانكەشتە كوزلىرىنى چوك ئاچتى،
دېدى: ئەيۋىم نىمە جاھان سۇلتانى؟
دىلىم پاكتۇر، ھېچ خاتا يوق مېنىڭدە،
مەن رەزىللىك يولىغىمۇ كىرمىدىم.
قىلمىشلىرىم يول قويمايتتى گۇمانغا،
نىمە قىلدىم، نىمە ئەتتىم؟ بىلمىدىم.
ئاگلىغاننى ئېيتتىم ساگا، — دېدى شاھ،
پاراك بولدى، تۇتتى مېنى ھاياجان.
كونا ۋەزىر دېدى ماگا ئەيۋىڭنى،
ئۇ توغرىلىق بىلگىنىڭنى قىل بايان.
ئاگلاپ گەپنى كۇلۇپ قويدى بۇ ۋەزىر:
— نىمە دىسە ئەجەپ ئەمەس ئۇ ئادەم.

www.uyghurkitap.com

ئۇ ھەسەتچى سېنى ئالداپ كېتىپتۇ،
ۋەزىر بولۇپ ئۆتكەن بۇندا مۇقەددەم.
مەنسىۋىنى تۆۋەنلىتىپ قويدۇڭ ـ دە!
ماڭا قىلماي قالارمىدى دۈشمەنلىك؟
ئەگەر شاھلار مەنسەپ بەرسە بىراۋغا،
ئاڭا دۈشمەن چىقمىغىمۇ بىر دەملىك.
ماڭا دوستلۇق قىلارمىدى ئۇ ئادەم؟
مەن ئىززەتتە، خورلۇق بولدى بۇ ئاڭا.
بۇ توغرىلىق مەنىلىك بىر سوز ئېيتاي،
ئەگەر خالاپ قۇلاق سالساڭ سەن ماڭا.

مىسال تەرىقىسىدە ھىكايەت

قاي كىتاپتا كورگەن ئىدىم، ئۇنۇتتۇم،
بىراۋ چۈشىدە كورگەن ئىمىش شەيتاننى.
ئىكەن قەددى شەمشات كەبى، يۈزى ھور،
ھوسىن نۇرى يورۇتارمىش ھەر ياننى.
يېقىن بېرىپ دەپتۇ ئاڭا: ئەي شەيتان!
پەرىشتەدىن گۈزەل ئىكەن جامالىڭ.
تولۇن ئاينىڭ سۈرىتى بار ھوسنۇڭدە،
نىمە ئۈچۈن يامان نامۇ ـ ئەمالىڭ؟
سېنى دۇنيا پەس كورىدۇ نېمىشقا،
سۈرەتلىرىڭ سىزىلىدۇ شۇنچە سەت؟
بۇ پاراڭنى ئاڭلاپ شەيتان بەختسىز،
بىر ئۇھ تارتتى، غەزەپ بىلەن چەكتى دەرت.
دېدى: شەكلىم خۇنۇك ئەمەس ئۈنچىلا،

بىراق قەلەم دۇشمىنىمنىڭ ئۆلكىدە.
يىلتىزىنى يۇلدۇم ئۇنىڭ جەننەتتىن،
شۇڭا مېنى تەسۋىر قىلار كۆلكىدە.
ئۆزۈڭ كوردۇڭ، ئەمەس مەن ھېچ كۆلگۈدەك،
لېكىن مېنى سىزىشىدۇ دېۋىدەك.
ۋەزىرىڭنى ئۇسال قىلدى مەرتىۋەم،
شۇڭا پىتنە لازىم بولدى ۋەزىرىڭگە.
گۇناسىزلار بولار سوزدە قەھرىمان،
ئەندىشەم يوق سېنىڭ غەزەپ - قەھرىڭگە.
تارازىسى خاتا بولغان غەللىچى،
نازارەتتىن قورقۇپ يۈرەر ھەمىشە.
خېتىم توغرا، شۇڭا نۇقسان ئىزلەنسە،
قەلىمىمدىن يوقتۇر مەندە ئەندىشە.
قول سىلكىدى ئاڭلاپ كورۇپ پادىشا،
بۇ سوزلەرنى رەت ئەيلىدى شۇ پىتى.
دېدى: ئاڭلاپ كورۇش ئۈچۈن ئۆزىنى،
سوز ئۆينىتىش گۇناھكارنىڭ خىسلىتى.
دۇشمىنىڭنىڭ سوزى ماقۇل - يالغاندۇر،
لېكىن شەخسەن كۆزەتكەنمەن ئۆزۈڭنى.
بۇ دەرگاھتا غايەت كوپتۇر گۈزەللەر،
ئاشۇلاردىن ئۈزەلمەيسەن كوزۈڭنى.
بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ كۆلدى مەرت ناتىق،
دېدى: ئاشار راست سوزلىسەڭ ھورمىتىڭ.
كورگىنىڭ راست، لېكىن مۇندا بىر سىر بار،
ئاڭلاپ كورگىن، ئارتۇق بولار دولىتىڭ.
بىلسەڭ كېرەك، كەمبەغەللەر دۇنيادا،

www.uyghurkitap.com

ھەسرەت بىلەن باقار دائىم بايلارغا.
ئۆتۈپ كەتكەن مېنىڭ ئالتۇن ياشلىقىم،
ھەسرىتىم بار ئۆتۈپ كەتكەن چاغلارغا.
ياشلار ھۆسنى - گۈزەللىكنىڭ بايلىرى،
قاراشلىرىم نادامەتتىن ئۇلارغا.
ياشلىقىمدا گۈلدەك ئىدىم ئۆزۈممۇ،
ھۆسنۈم تولۇق ئىدى گۈزەل نۇرلارغا.
مانا ئەمدى تەن مۈكچەيگەن، ساقال ئاق،
پىچىمىدا كەلمەي قالار كىيەنىمۇ.
قارا چاچلىق يىگىت ئىدىم مۇقەددەم،
يارىشاتتى قانداق كىيىم كىيسەممۇ.
كۈمۈش غىشتلىق تامغا ئوخشاش ئاغزىمدا،
ئىككى قاتار گوھەرلىرىم جاي ئالغان.
ئەمدى سۆزلەپ تۇرغىنىمدا باق ماڭا،
گۇمران بولدى كۈمۈش غىشتلىق بۇ قورغان.
مەن ئۇلارغا قارىمايمەن نېمىشقا،
ئۆتكەن كۈننى ئەسكە ئېلىپ ھەسرەتتە؟
ھېچ دېرەكسىز غايىپ بولدى ياشلىقىم،
بۇ كۈنۈممۇ باقى ئەمەس ئەلۋەتتە.
بۇ تەرتىپتە تىزغاچ ۋەزىر سۆزلەرنى،
شاھ دېدىكى، ئىشەنچ تاپتۇق ئەمدى بىز.
ئەرباپلارغا قاراپ ئېيتتى ئۇ كەسكىن:
ئاڭلىغان گەپ بولۇپ چىقتى ئاساسسىز.
ئەقلىم قېچىپ زۇلۇم سالغان بولاتتىم،
ئىشەنگەندە تۆھمەت بىلەن گۇمانغا.
قول قىلىچقا سوزۇلغاندا ئالدىراپ،

قول چىشلەيسەن قىلىپ ئاخىر پۇشمانغا.
غەرەزلىكلەر سوزى ھەرگىز سوز ئەمەس،
ئىشەنگەنلەر قالار ئاخىر ئەپسۇس يەپ.
ياخشىلارنىڭ مەنسۇۋىنى كوتەرگىن،
غەرەزلىكلەر بىلەر بۇنى جازا دەپ.
دانا ۋەزىر تاپتى يەنە شان - شوھرەت،
خىسلىتىنى ئايان قىلدى دولەتكە.
دەۋران سۇرۇپ، قىلىپ ئەلگە ئىھسانلار،
ئوتتى ياشاپ، نام قالدۇرۇپ ئەبەتكە.
قۇدرەتلىك، بىلىملىك شاھ ھېچقاچان،
غەم يىمەيدۇ توھمەت بىلەن ئىغۋادىن.
پادىشالىق تاجى ھارام بولىدۇ،
خام پىكىرلىك بولۇپ ئوتسە دۇنيادىن.
ئەقىللىقلار بولار ھامان سەۋرىلىك،
نادانلىققا قۇربان قىلماس ئەھدىنى.
جەڭگە ھازىر بولۇپ تۇرماس ھەدىسە،
غەزەپلەنسە تۇتار مەھكەم ئەقلىنى.

× ×

لەشكىرىڭ كوپ، ئوزەڭ باتۇر بولساڭمۇ،
دۇشمىنىڭگە قىلما ھۇجۇم، توكمە قان.
ئاجىز دۇشمەن بىكىنىدۇ قورغانغا،
بىراق جەڭدە ئەل - يۇرت بولار كوپ ۋەيران.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

× ×

زىندانلارنى تەكشۇرۇپ كور، سال نەزەر،
گۇناسىزلار باردۇر بەلكى قانچىلاپ.
بەربات بولسا تامام ئۇۋال ئەمەسمۇ،
ئەللىك ياشقا كىرەرمىدى قايتىلاپ!
نام قالدۇرۇپ يېتىلگەن بۇ ياخشىلار،
قاخشاتمىغان ھەرگىز جاھان ئەھلىنى.
ئاچ قالسىمۇ مەرتلىك بىلەن جان بېرەر،
يىمەس ھەرگىز يېتىملەرنىڭ ھەققىنى.

ھىكايەت

ئاڭلىدىم، بىر ئادالەتلىك پادىشا،
تون تىكتۇرۇپ كىيگەن ئىكەن ماتادىن.
دەپتۇ بىراۋ: ئەي بەختلىك تاجدار،
شاھانە تون كىيگىن قالماي قاتاردىن.
شاھ دەپتۇكى: شۇ كىيىممۇ كۇپايە،
ھەشەمەتلىك، ئارتۇق بولار ئۇ لىباس.
ھەۋەسلەرغۇ بولۇپ تۇرار كوڭلۇمدە،
بىراق غەزنە ئەمەس يالغۇز ماڭا خاس.
ئۇ پۇتۇنلەي مەنسۇپ ھەربى قوشۇنغا،
ئەمەس ھەرگىز ياسىنىشقا، ئويۇنغا.

× ×

ھەربىي قوشۇن شات بولمىسا شاھىدىن،
مەملىكەتتە بولماس تىنچ - ئامانلىق.
ياۋ ئەكەتسە ئىشىگىنى دىخاننىڭ،
بولار زۇلۇم ئاڭا سېلىق سالغانلىق.
شاھ باج ئالسا، دۈشمەن ئالسا ئىشەكنى،
ھەرگىز روناق تاپالمايدۇ تاجۇ - تەخت.
تۈرلۈك - تۈمەن مىۋە بېرەر يۈز خەلقنىڭ،
پەرۋىش قىلساڭ ئۈستۈرگەندەك دەل - دەرەخت.
مىۋىنىمۇ، يىلتىزىنىمۇ قۇرۇتما،
ئاقىۋەتتە يەپ قالىسەن پۇشايمان.
توخۇ يىسە چۈمۈلىنىڭ رىسقىنى —
ياخشى ئەمەس، چۈمۈلىلەر بېرەر جان.
پۇقرالارغا زۇلۇم سالماي ئۆتكەننىڭ،
كۆڭلى پۈتۈن، كۈنى ئۆتەر راھەتتە.
خەلقنىڭ قېلىپ نامراتلىقتا، چەكسە ئاھ،
بۇ خىل ئاھتىن قورققان ياخشى ئەلۋەتتە.
زېمىن دىسەڭ، قولغا كىرەر سوز بىلەن،
قىلما ئۇرۇش ۋە بىھۇدە توكمە قان.
قان تامچىلاپ چۈشسە ئەگەر زېمىنگە،
ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ بۇ جاھان.

× ×

ئاڭلىدىمكى، ئۇۋغا چىقىپ شاھ دارا،
لەشكىرىدىن ئۇزاپ كەتمىش بىر كۈنى.

ئاڭا قاراپ يۈگرەپ كەپتۇ يىلقىچى،
ئويلاپ قاپتۇ گۇمان بىلەن شاھ ئۇنى:
ئېلىشقا كەلگەن دۈشمەن ئوخشايدۇ،
بىر ئوق بىلەن نابۇت قىلاي ئۇزاقتىن.
ئوقياسىنى توغرىلاپتۇ ئۇنىڭغا،
قۇتۇلاي دەپ بىر يولى بۇ تۇزاقتىن.
— پانايىمىز ئەي شاھ، — دەپتۇ يىلقىچى،
ئىگەم ئۆزى ئامان قىلسۇن ئېلىڭنى.
سالغىن نەزەر، مەن يىلقىچىڭ بولىمەن،
كوپ يىللاردىن باقتىم مۇندا مىلىڭنى.
شاھنىڭ كوڭلى چۇشۇپ شۇدەم ئورنىغا،
دەپتۇ كۇلۇپ: تاماس قالدىڭ ئەي نادان!
پەرىشتەلەر مەدەت قىلدى جېنىڭغا،
ئوق ئۇزۇشكە ئازلا قالدىم، بول ئامان.
بۇنى ئاڭلاپ كۇلۇپ كېتىپ يىلقىچى،
دەپتۇ: شاھىم، قىلاي ساڭا نەسىھەت.
دانالىقتىن ئەمەس بىلمەي ئوق ئېتىش،
ئالدى بىلەن دوست - دۈشمەننى پەرق ئەت.
ئۇلۇغلارغا مۇھىم شەرتتۇر ئىنتايىن،
ئاق - قارىنى، چوڭ - كىچىكنى بىلمەكلىك.
قانداق بولدى ئۆز كىشىڭنى بىلمەسەڭ،
ئوز يېرىڭدە يۈرەلمەسەڭ يۈرەكلىك؟
مەن ئالدىڭغا كەلدىم ياخشى نىيەتتە،
تونۇيالماي قالدىڭ مېنى گۇماندا.
ماڭا ئەگەر لازىم بولسا قايسى ئات،
ئۇنى تۇتۇپ چىقالايمەن شۇ ئاندا.

مەن تونۇيمەن باققان بارچە يىلقامنى،
ئۆز يىلقاڭنى بىلگىن سەنمۇ مەن كەبى
نەسىھەتكە سىيلىپ قۇلاق شاھ دارا،
دەپتۇ كۈلۈپ: بولاي ماقۇل سەن كەبى...
شۇندىن كېيىن بولۇپ دارا خىجالەت،
دەيتتى: بولماس بۇ نەسىھەت ئۇنتۇلسا.
تاجۇ - تەختكە خەۋپ يېتەر، ئەگەر شاھ،
ئەقىل - پەمدە يىلقىچىدىن كەم بولسا.
ھاۋالاردا ئۇچۇپ ئويناپ يۈرەرسەن،
كوكۆل بولسەڭ جاپاكەشلەر داددىغا.
كوزۇڭنى ئاچ، تەرك ئەتكىن غەپلەتنى،
قۇلاق سالغىن مەزلۇملارنىڭ ئاھىغا.
ئەل زالىمدىن زۇلۇم كورسە دەۋرىڭدە،
ساڭا بولار بۇ زۇلۇمنىڭ گۇنايى.
يولاۋچىغا ئىبتىلامدۇ يامان ئىت،
كوشكۆرتمىسە ئىگىلىرى، پانايى؟
ئەي سەن سەئدى، سوزگە باتۇر، ھۇنەرۋەن،
قەلەم تىغى شەرەپ تاپسۇن غەلبەڭدىن.
بىلگىنىڭنى ئېيتقىن تامام، ھەق سوزلە،
ئېھتىيات قىل ھىلە بىلەن نەيرەڭدىن.
تەمە قىلساڭ بولار سوزۇڭ بىمەنە،
سەن خالاسكار بولغىن تەمە ئالدىدا.
ئىراق ياقتا بىراۋ بىر سوز ئاڭلاپتۇ،
غېرىپ كىشى دەپتۇ تاغنىڭ باغرىدا:
بولساڭ خەيرى بوسۇغىغا ئۇمتىۋار،
كەلسە بىراۋ ئىشىكىڭگە، قىلما خار.

رەنجىشنى ئىستىمەسەڭ كوڭلۈڭنىڭ،
باشقىلارنى رەنجىتمىگىن سەن زىنھار.
غېرىبلارغا سالسا دائىم شاھ جاپا،
تاجۇ - تەختى قىلماس ئاڭا ھەم ۋاپا.

ھىكايەت

ئۇلۇغلارنىڭ ئىچىدىكى بىر ئالىم،
قىسسىسىنى ئېيتتى ئابدۇل ئەزىز ① نىڭ.
ئۈزۈكىنىڭ كوزى ئىكەن بىباھا،
كۆچۈڭ يەتمەس باھاسىغا ھىچ ئۇنىڭ.
نۇر چاقنىتىپ تۇرار ئىكەن قۇياشتەك،
كېچىسىمۇ يورۇق ئىكەن تۇرغان جاي.
ئاچارچىلىق بولۇپ ئەلدە بىر يىلى،
شاھنىڭ بىلى بوپتۇ گويا ھىلال ئاي.
كۆچسىزلىنىپ قاپتۇ خەلق ئاچلىقتىن،
شاھ توق يۈرسە ئەمەس ئىدى ئىنساپتىن.
تامىغىدىن شېكەر - شەرۋەت ئۆتەمدۇ،
خەلق زەھەر ئىچىپ ئۆلسە ئازاپتىن؟
رەھمى كېلىپ شاھنىڭ يېتىم - قۇللارغا،
ساتتۇرۇپتۇ ئۈزۈگىنىڭ كوزىنى.
ساتقان پۇلنى تارقىتىپتۇ بىر ھەپتە،
ئاچ ئېلىگە پىدا قىلىپ ئۆزىنى.
بىراق ئاڭا دىدى تالاي مۆلازىم:

① ئابدۇل ئەزىز — ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرى.

تاپالمايسەن ئەمدى مۇنداق گوھەرنى.
ئاڭلىدىمكى، قۇلاق سالماي ئۇ دانا،
كوز ياش توكۇپ ئېيتقان مۇنۇ سوزلەرنى:
زىبۇ - زىننەت ياراشمايدۇ شاھ ئۇچۇن،
ئەگەر ئېلى زەخمەت چەكسە، بولسا ئاچ.
كوزسىز ئۈزۈك تاقاپ يۈرسەم زىيانسىز،
زىيانلىقتۇر خەلقىم قالسا يالىڭاچ.
ئاپىرىن دەپ ئېيتىش كېرەك، كىمدە - كىم،
ئوز ئېلىنى ساقلاپ قالسا ئاپەتتىن.
ئەل غېمىنى يىگەن مەردۇ - مەردانلار،
جاپا ئىزلەپ، ۋاز كېچىدۇ راھەتتىن.
شاھ تەختىدە ئارام ئالسا بەھۇزۇر،
ئەلنىڭ بىغەم ئۇخلىشىغى ناتايىن.
شاھ ئۇخلىماي يۈرسە ئەگەر تۈن بويى،
ئەل ئۇخلايدۇ ئارام بىلەن ئېلىپ تىن.
بەش بىيتكى مۇنداق، ماڭا ياقاتتى،
مەجلىس ئىچرە بىراۋ كويلەۋاتاتتى.

ئومرۇم بويى گۈزەل ئوتتى ئۇ كېچە،
گۈزەل يارىم بولغاچ بىللە تاڭغىچە.

ئۇ يېنىمدا ئۇخلار ئىدى پەرىدەك،
دىدىم: قەددىڭ نازۇك سىنىڭ سەرۋىدەك.

ئويغان ئەمدى، كوزۈڭنى ئاچ سەن گۈلدەك،
كۈلۈپ قارا، سايرا خوشال بۇلبۇلدەك.

كوزلىرىڭنى ئاچقىن جاھان پىتنىسى،
كوتەر قەدەم، سۈنغاي زامان پىتنىسى!

دىدى: مېنى پىتنە دىدىڭ سەن بىراق،
پىتنە دىگەن ئويغانمىسا ياخشىراق.

ھىكايەت

شاھىنشاھلار توغرىسىدا بار بايان،
تۇكلە① سەردار ئىكەن مۇندا بىر زامان.
ئەللەر زۇلۇم كورمەيدىكەن دەۋرىدە،
باشقىلارغا ئورنىدىك ئىكەن ئۇ ھامان.
بىر ئاقىلغا ئېيتىپتۇ ئۇ بىر مەرتە،
بىھۇدىلا ئوتتى مېنىڭ ھاياتىم.
دىلىم ئىستەر ئىبادەتنى خىلۋەتتە،
پەرۋاز قىلسۇن دەيمەن ئارزۇ قاناتىم.
بۇ تاجۇ - تەخت قالار مەندىن كېيىنمۇ،
ھىچكىم بىللە ئەكەتمىگەن قەۋرىگە.
بۇنى ئاڭلاپ جەھلى چىقتى ئاقىلنىڭ،
ساپ نىيەتلىك خىسلەت ئىدى قەلبىگە.
دىدى: خىزمەت قىلماق ئوزى ئىبادەت،
ئەمەس نوقۇل جەينىمازدا ئولتۇرۇش.

---

① تۇكلە — 11 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا پادىشالىق قىلغان شىراز شاھلىرىنىڭ بىرى.

ئومۇر بويى قولدىن بەرمە نەختىڭنى،
خىسلەت بولسۇن ياخشى خۇلۇق، پاك بولۇش.
ئىرادە ۋە ساداقەتتە قىل شاھلىق،
لاپ ئېتىشتىن ساقلا ھامان تىلىڭنى.
ئۇلۇغلارنىڭ دىلى بەكمۇ ساپ ئۆتكەن،
شۇ تەخلىتتە ساقلا سەنمۇ قەلبىڭنى.
بۇ دۇنيادا ھېچكىم باقى قالمايدۇ،
ئۆلمىسەم دەپ ئېيتالمايدۇ كۆمگەندە.
ھەر كىشىنىڭ تاپقان مۈلكى ۋە مېلى،
پايمال بولار ئاخىر ئۆزى ئۆلگەندە.
ھەر كىشىكىم ئەلگە ئېھسان ئەيلىسە،
ئەل رەھمىتى كەم بولمايدۇ ئۇلاردىن.
ئۇلۇغ تۇرۇپ ياخشى نامى قالمىسا،
ئۆلدى - پۈتتى، تۈگەيدۇ ئۇ دۇنيادىن!
سەن ئېھسانىنىڭ دەرىخىنى كۆكەرتسەڭ،
مېۋە بېرەر، قويماس سېنى ھېچ قۇرۇق.
زىرائەتنى ئورۇپ يەرنى بوش قويما،
بوشاشماستىن ئاگا يەنە سال ئۇرۇق.

ھىكايەت

شام ئېلىدە ئۆتكەن مۇنداق دانىشمەن:
ياشار ئىدى بولۇپ غارنىڭ ئولپىتى.
قاراڭغۇدا قانائەتلىك ئەر ئىدى،
سەۋرى - تاقەت بولغان ئۇنىڭ دۆلىتى.
ئىدى پاكدىل، نامى ياخشى، خۇدا دوست،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىسىل ئىنسان ئىدى مىسلى پەرىشتە.
ئۇ بارمايتتى ئىشىگە ھېچكىمنىڭ،
ئۇنى ئىزلەپ كېلەتتى ھەمىشە.
بۇ دانىشمەن ياشايدىغان ئىقلىمدا،
بىر پادىشا ئۆتكەن زۇلۇم سالغۇچى.
غېرىپ - غۇرۋا تاشلانسىلا كۆزىگە،
ئازار بېرىپ، جانلىرىنى ئالغۇچى.
بەكمۇ جاھىل، خۇيى ئەسكى شاھ ئىدى،
ئەندىشىدە قالار ئىدى كۆرگەنلەر.
تارقالغاندى يامان نامى جاھانغا،
قېچىپ يۈرەر ئىدى خەلقى دەر - بەدەر.
بىر ئازغىنا ئاجىز، يېتىم كىشىلەر،
چاق ئىگىرىپ قالغان ئىدى ئىلكىدە.
زۇلۇم - زۇلمەت ئاشسا نەدە ھەددىدىن،
ئېچىلمايدۇ بىرەر لەۋمۇ كۈلكىدە.
شاھ گايىدا غارنى ئىزلەپ كېلەتتى،
بىراق پەرۋا قىلماس ئىدى دانىشمەن.
شاھ دېدىكى، ئەي بەختلىك ئەزىزىم،
نىمە مۇنداق كورۇشسەن مەن بىلەن؟
مېنى دۈشمەن كۆرۈپ قالدىڭ نىمىشقا،
بولۇپ تۇرسا ساڭا دوستلۇق، ھىممىتىم؟
بولمىسامۇ گەرچە تازا شەۋكەتلىك،
دەرۋىشلەردىن كەم ئەمەسقۇ ھۆرمىتىم؟
مەن دېمىدىم باشقىلاردىن ئۇلۇغ بىل،
لېكىن مېنى باشقىلاردەك ئىلمىك ئال.
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ شۇ دەم دانىشمەن،

ئاچچىقلاندى، دېدى شاھقا: قولاق سال!
خالىمايمەن رەنجىشنى خەلقنىڭ.
سەن خەلققە بولۇپ قالدىڭ بىر ئازاپ.
بولۇپ تۇرساڭ دوستلىرىمنىڭ دۈشمىنى،
مەن قانداقچە يۈرەي سېنى دوست ئاتاپ؟
قوللىرىمدىن سويمە مونداق، كەت، يوقال!
ئالغىن بېرىپ دوستلىرىمنىڭ كۆڭلىنى.
پەريات ئېتەر خەلق، قىلدىم تەئەججۈپ،
كۆرۈپ زالىم ئۇيقۇسىدا مەن سېنى.
قاخشاتما سەن ئاجىزلارنى، مەزلۇمنى،
بىلمە باقى دەۋرۇ - دەۋران پەيتىنى.
ھەممە نەرسە ئۆزگىرىشتە، ئاجىزلار،
تاپسا پۇرسەت ئالار سەندىن ئەنتىنى.
چۈمۈلىلەر تۇتۇش قىلسا بىرلىشىپ،
يوغان شىرمۇ كېلەلمەيدۇ مۇخالىپ.
زۇلۇم بىلەن قاخشاتمىغىن خەلقنى،
ئاقىۋەتتە بولالمايسەن ھېچ غالىپ.
زۇلۇم بىلەن ئالتۇن - كۈمۈش يىغقاندىن،
ياخشىراقتۇر غەزىنىسىز ئەھۋالىڭ.
كىشىلەرنى مونداق دېسەپ - چەيلىمە،
چەيلىنىسەن يېتىپ كەلسە زاۋالىڭ.
بولاي دېسەڭ دۈشمەنلىگىدىن باتۇرراق،
چىداسەنمۇ، كۈچلۈكلەرگە ئاگاھ بول.
ھىممەت بىلەن يەڭمەك كېرەك ياۋلارنى،
ھىممەت يولى بارچە يولدىن ئەلا يول.
كۆلدۈر ئەلنى، ئېرىپلارنى شات ئەيلە،

لەۋلىرىنى چىشلەپ قالسۇن يامانلار.
ئوغرى - يالغان قۇتراپ چىقسا بوراندا،
نەدىن بىلسۇن قاراۋۇللۇق قىلغانلار.
ماتا غېمى بىلەن بولغان كارۋانلار،
بولماس ھارغان ئىشكىنى ئويلاشتا.
ئانچە ئاجىز ئەمەس ئۆزۈڭ، نىمىشقا —
بولالمايسەن غېرىپلارنى قوللاشتا؟
تارتىنىشنى قويۇپ چەتتە نىھايەت،
بۇ توغرىلىق قىلاي ساڭا ھېكايەت.

ھېكايەت

دەمەشقتە قۇرغاقچىلىق يۈز بەردى،
كۆتىرىلدى مېھىر ئەلنىڭ كۆڭلىدىن.
بەك بېخىللىق قىلدى ئاسمان زىمىنگە،
قاغجىرىدى دەل - دەرەخلەر ۋە ئېكىن.
قۇرۇپ قالدى قېيدىم سۇلۇق بۇلاقلار،
يەتىملارنىڭ كۆز يېشىدۇر تامچىغان.
ئاياللارنىڭ ئاھى بولدى ئىس بولۇپ،
ھەر بىر ئۆينىڭ مورىسىدىن بالقىغان.
دىۋانىگە ئوخشاپ قالدى دەل - دەرەخ،
باھادىرلار ئاجىزلاشتى بىمەھەل.
چېكەتكىلەر يەپ قۇرۇتسا ئېكىننى،
چېكەتكىنى يەپ تۈگەتتى قويماي ئەل.
كونا بىر دوست كەلدى شۇ چاغ يېنىمغا،
ھەيران قالدىم، قاپتۇ تىرە - بوغەكلا.

توشقان ئادەم ئىدى ئەسلى بەقۇۋەت،
ھورمىتى چوڭ ۋە باي ئىدى قەۋەتلا.
دىدىم ئاكا: ئەي ئاق نىيەت بۇرادەر،
نىمە كۈنلەر كەلدى سىنىڭ بېشىڭغا؟
غەزەپلەندى: بىلىپ تۇرۇپ سورايسەن،
نە ھالەتتە كەلگىنىمنى قېشىڭغا!
كورمىدىڭمۇ كەلگەن ئىپىر چاغلارنى،
مۇسىبەتلىك كۈندە قالدى دىخانلار.
يە ئاسماندىن چۈشمەس يامغۇر تامچىلاپ،
يە پەلەككە يەتمەس ئاھۇ - پىغانلار.
دىدىم ئاكا: ساڭا نىمە خەۋپ بار؟
بەدولەتسەن، ئۆزۈڭگە توق تۇرغاندا.
باشقىلارنى قىينىسىمۇ بۇ ئاچلىق،
ئۇدەك نىمە بولار ئىدى توپاندا؟
مەندىن خاپا بولۇپ قالدى ئۇ دوستۇم،
دىدى: ئەجەپ قىلىپ كەتتىڭ دانالىق.
قاراپ چىداپ تۇرالامسەن مەرت بولساڭ،
دوستلار ئاچ، بولساڭ مالۇ - دۇنيالىق.
سارغىيىشىم ئەمەس مىنىڭ يوقلۇقتىن،
ئاچلار دەردى ئورتىۋەتتى بۇ جاننى.
ئەقىللىقلار خالىمايدۇ ھىچقاچان،
ئىبلىگىمۇ، ئۆزىگىمۇ زىياننى.
تېنىممۇ ساق، شۈكرى دەيمەن خۇداغا،
لېكىن تارتتىم ئۆزگىلەرنىڭ دەردىنى.
ھالسىزلىنىپ ياتقان كېسەل يېنىدا،
غەم يىمەمدۇ ساق كىشىنىڭ قەلبىنى؟

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ھەر بۇردا نان ماڭا زەھەر ئەمەسمۇ،
مىسكىن خەلق ئوتتۇۋاتسا ئاچۇ ـ زار.
ئەگەر دوستۇڭ ياتقان بولسا زىندانىدا،
سەن سەيلىنى قىلالامسەن ئىختىيار؟

ھىكايەت

ئۆتەپ تۇرغان ئەل قەلبىدىن ئوت چىقتى،
باغدات بويلاپ كۆيەتتى ئوت بى تېنىم.
شۈكرى، دەيتتى بىراۋ قاراپ يانغىنغا،
خويمۇ ياخشى كويمەي قالدى دوكىنىم.
دىدى بىراۋ: ئەي تېتىقسىز، ئەقلى يوق،
شۇنچىلىكمۇ سېنىڭ غېمىڭ، ئەھۋالىڭ؟
ئۆز دۇكىنىڭ ئامان قالسا بولغىنى،
شەھەر كويۈپ كەتسە بولماس پەرۋايىڭ!
بېخىللاردىن بولەك كىممۇ تويۇنار،
جەۋرى چەكسە خەلق ئاچلىق ـ ئازاپتىن؟
بايلار تويۇپ، غېرىپ ـ غۇرۋا قان يۇتسا،
ئويلاپ باقىن، بولامدۇ شۇ ئىنساپتىن؟
سەن ساق دەمسەن كېسەل باققان ئادەمنى؟
ئۆنىڭ كۆنى كېسەلدىنمۇ بولار تەس.
دوست ـ يارانلار يېتىپ بارار مەنزىلگە،
ئەمما مەدەت بەرگۈچىلەر يېتەلمەس.
سائادەتنىڭ خىيالىدا بولغانغا،
بۇ سەئدىنىڭ بىرلا سوزى يېتەرلىك:
گۈزەل سوزگە قۇلاق سالساڭ كۆپايە،
گۈل ئۈزمەيسەن بېغىڭ بولسا تىكەنلىك.

× ×

شاھنشاھلار ئۇتكەن تالاي ئىراندا،
ماڭغانلىرى بولغان زۇلۇم يولىدىن.
ئۇلار شاھلىق قىلالىمغان كوپ ئۇزاق،
شەۋكەتلىرى كەتكەن ئاخىر قولىدىن.
زۇلۇم قىلساڭ تامام بولار شاھلىغىڭ،
بولماس سەندە ھەرگىز تەخت ۋاپاسى.
شاھ ئۇيقىدا ياتسا بولغاي كوپ خاتا،
كۇچسىزلەرگە بولسا كۇچاڭنىڭ جاپاسى.
سەن بىكاردىن - بىكار ئەزمە خەلقنى،
شاھ — پادىچى، خەلق — قويدۇر ئەسلىدىن.
جاپا كورسە خەلق، شاھنى بورى دەر،
زار - زار قاخشاپ دات ئەيلەيدۇ دەستىدىن.
يامانلىقلار قىلىپ كەتتى يامانلار،
زۇلۇم سېلىپ قالدى ئاخىر قارغىشقا.
گەر ئاڭلىماي دىسەڭ خەلق دادىنى،
ياخشىلىق قىل، ئىگە بولغىن ئالقىشقا.

ھىكايەت

ئاڭلىدىمكى، مەغرىبنىڭ بىر شەھرىدە،
قان - قېرىنداش ئاكا - ئۇكا بار ئىكەن.
ئىكەن ئۇلار دانا، گۇزەل، قىلچۋاز،
باھادىرلىق ۋە قابىللىق يار ئىكەن.
ئاتا كورسە، ئىككىلىسى ھەيۋەتلىك،

ئۇرۇشلاردا ياۋنى راسا قىرىپتۇ.
قېرىپ ئاتا، بولۇپ تەگدىن مۈلكىنى،
ئىككىسىگە مىراس قىلىپ بېرىپتۇ.
مەندىن كېيىن قالسا جۇدا بولۇر دەپ،
قېرى ئاتا ئەنسىرەپتۇ ئۇلاردىن.
شۇندىن كېيىن ئۇمۇر كۆرۈپ ئازغىنا.
ۋىدالىشىپ كەتكەن ئىككەن دۇنيادىن.
ئىككى شاھتا مىراس بوپتۇ مەملىكەت،
بولۇنۇپتۇ ئالتۇن، قوشۇن ۋە دىيار.
ئاكا - ئۇكا ئىش تۇتۇپتۇ باشقىچە،
ئۆز يولىنى قىلىشىپتۇ ئىختىيار.
ئادىل بوپتۇ بىرى ئىستەپ ياخشى نام،
پۇل غېمىدا بوپتۇ بىرى ھەر قاچان.
مېھرىۋانلىق قىپتۇ بىرى خەلقىگە،
غېرىبلارغا، ئاچۇ - زارغا بېرىپ نان.
بىنا سېلىپ، تۈزەشتۈرۈپ قوشۇننى،
يۇرتلار ئارا غېرىبخانا ياساپتۇ.
بىرى ياساش ئۈچۈن تاجۇ - تەختىنى،
دېھقانلاردىن كېچە - كۈندۈز باج ئاپتۇ.
دۈشمەن بولۇپ چىقىپتۇ ئۇ، ئۆزىگە،
يالغۇز - غېرىبلارغا دۈشمەن بولماستىن.
ئەقىل بىلەن قىلماپتۇ ئۇ ياخشى ئىش،
ھەدىسىلا ئالتۇن يىغىپ تويماستىن.
كېتىپ تەلەي، بېسىپ كېلىپ ئوغرى ياۋ،
ئاخىر ئۇنى تارمار قىپتۇ رەھىمسىز.
چۈۋنىنى قورۇپ ئاتلار قۇيرىغى،

قەھرىلەنگەن پەلەك قىلدى يىلتىزسىز.
ئالدامچىغا بىرەر ئىدى كىم مەدەت،
كىمگە سىپلىق سالالايدۇ ئەل قاچسا؟
مېھرۇ ـ ۋاپا كۈتەلەمدۇ ئۇ ئەلدىن،
ئارقىسىدىن توختىماستىن قاغاشسا؟
مۇۋە ئۈستۈر، يىگىن دەيدۇ ئۈلۈغلار،
يامان ئۈنى يىيەلمەيدۇ سۇندۇرۇپ.
يامانلاردىن قالماس ھەرگىز ياخشى نام،
يامانلىقتا كېتەر ئاخىر يوق بولۇپ.

× ×

بىراۋ كېسەر ئىدى مۇۋە شېخىنى،
چۈشۈپ قالدى ئۇ باغۋەننىڭ كوزىگە.
دىدى باغۋەن: "يامان ئىشتا بۇ ئادەم،
ماڭا ئەمەس، سالار زىيان ئۇ ئۆزىگە!"
چۈشەنگەنگە نەپ بېرىدۇ نەسىھەت،
غېرىپ ـ يوقسۇل قاخشىمىسۇن ئارقاڭدىن.
قولدىن كەتسە تاجۇ ـ تەختىڭ مۇبادا،
ئاچ ـ زېرىنلار ئالار شۇئان ياقاڭدىن.
تارت قولۇڭنى! سەن غېرىپقا مۇش ئاتما،
سېنى يەڭسە، يىگىلدى دەپ بىل ئۈنى.
ئەر يىگىتكە ئۇياتلىق ئىش ئەمەسمۇ،
ھە دىسىلا تەگلەپ تۇرسا مۇشتىنى!
پاك، ئۈلۈغلار مەشغۇل بولۇپ پەن بىلەن،
تاجۇ ـ تەختنى ئالار ئەقىل ـ پەم بىلەن.

× ×

ھەق سوزلەرنى ئاڭلا ئاقىل سەئىدىدىن،
ئۇلۇغلارغا ئەگەش — بولۇپ سەن بۈگرەك.
تاجۇ - تەختنى يۈكسەك دىمە ھەممىدىن،
غىرىپلىقتۇر بەلكى ئۇندىن يۈكسەكرەك.
كۈندە بىر نان غېمىنى يەر كەمبەغەل،
بىراق شاھلار غېمىنى يەر دەۋراننىڭ.
ھەر ئاخشىمى بىر نان تاپسا دىۋانە،
سۇلتانىمەن دەر ئۆزىنى جاھاننىڭ.
خوشاللىقمۇ، غەممۇ چىقار بېشىڭغا،
ئۇلۇم چېغى كېتەر بىللە ئىككىسى.
نىمە بوپتۇ ئەگسە سىپلىق بوينۇڭنى،
نىمە بوپتۇ بولساڭمۇ تاج ئىگىسى!
بېشى كوككە يەتكەن بولسا بىراۋنىڭ،
بىراۋ ئەگەر ياتقان بولسا زىنداندا،
ئەجەل كېلىپ، جان تاپشۇرسا ئىككىسى
پەرقى نىمە بولۇپ چىقتى شۇ ئاندا؟
مۇلكى دولەت باشقا بالا بەزىدە،
پادىشادۇر نامى گاداي ئەسلىدە.

× ×

قايسى بىر كۈن ئاڭلاپ قالدىم كوچىدا،
بىر ئاقىلغا ئېيتتى بىراۋ مۇنداق دەپ:

ئىدىم ئۆزەم كىبىرى زور ھوكۈمران،
قول ئىلكىمدە ئىدى يۈكسەك تاجۇ ـ تەخت.
ئۇ كۈنگىچە تارتىپ مېنىڭ بەختۇ ـ تالىيىم،
قۇدرەت بىلەن سۇلتان بولدۇم ئىراققا.
ئاچكۆزلۈگۈم يېدى ئاخىر بېشىمنى،
تەمە كوزۇم چۈشكەن چاغدا يىراققا.

× ×

قۇلاق سالغىن، ئويغان ئەمدى غەپلەتتىن،
نەسىھەتكە تۇتۇش قىلدى ئۇلۇكلەر.
ياخشى كىشى يامانلىققا ماگمايدۇ،
ياخشى يولدا ماگار ياخشى تىرىكلەر.
يامانلىققا ماگار يامان ھەر دائىم،
كوپ ھاللاردا ئولەر يولدا چاياندەك.
ھەدەپ پايدا كوزلىگەنلەر قەدىرسىز،
مىسالى تاش، بولار رەڭگى ساماندەك.
ئايا دوستلار، خاتا قىلدىم سوزۇمدە،
شۇ تاشتىمۇ ئۆزگە يارىشا پايدا بار.
ئاھانەتتىن ئولگىنىڭ خوپ، مۇبادا،
تاپالمىساڭ شۇ تاشچىلىك ئېتىبار.
ئادەم ئەلا بولۇر يىرتقۇچ ھايۋاندىن،
ئەمما يىرتقۇچ يامانلاردىن ئەۋزەلرەك.
ئەقىللىقلار بولالايدۇ چىن ئىنسان،
قانخورلارنى ئىنسان دىيىش نە كېرەك؟
ئىنسان بولسا، ئۆتسە دائىم ئۇ بەختۇت،

ھايۋان نامى خاس بولمامدۇ ئۇ زاتقا؟
ياخشىلىقنىڭ ئۈرۈغىنى ئەكمىسە،
ھەركىم ھەرگىز يېتەلمەيدۇ مۇراتقا.
ئاڭلىمىدىم ئۆتكەن ئۆمرۈم ئارقىلىق،
يامانلارنىڭ جازاسى دەپ ياخشىلىق.

× ×

ئەسىر بولۇپ چۈشتى بىر چاغ ئورنىغا،
ھەيۋەتىدىن شىر قورققۇدەك بىر سەردار.
كۆپ زالىملىق قىلغان ئىدى ئۇ ئەلگە،
ئەمىلىدىن چۈشۈپ بولدى خارۇ - زار.
ئۇ ئۇخلىماي ھەدەپ نالە قىلاتتى،
باش ئۈستىگە كېلىپ دىدى بىر ئادەم:
يەتكەنمىدىڭ كىشىلەرنىڭ دادىغا،
يەنە كىمدىن تىلەر ئىدىڭ سەن ياردەم؟
ئەككەنلىرىڭ ئىدى سېنىڭ زالىملىق،
نىمە بولدى بۈگۈن ئالغان ھوسۇلۇڭ؟
بۈگۈن كىملەر مەلھەم چاپلار يارائڭغا،
تۇل خوتۇنلار ئاھى بولسا ھوزۇرۇڭ؟
يولىمىزغا ئورا قېزىپ يۈرەتتىڭ،
ئوزۇڭ كېلىپ چۈشسەن ئاڭا ئاقىۋەت.
ئورا قازار ئىككى تۈرلۈك ئادەملەر،
بىرى زالىم، بىرى بولسا ئاق نىيەت.
بىرى ئەلنى باي قىلىشنى كوزلەيدۇ،
بىرى ئەلنى تىقسام دەيدۇ ئورنىغا.

ئۆزۈم ھەرگىز مۇڭلىمەس تىكەندە،
ياخشىلىق يوق يامانلىقنىڭ زورىغا.
تېرىغىنىم ئارپا تۇرسا ئېتىزدا،
بۇغداي ئورۇپ ئالالمايمەن مەن كېيىن.
ئاچچىق بادام تۇرسا باققا تەككىنىم،
ئۇنىڭ تاتلىق بولالىشى ناتايىن.
تالگۈل ئۈنۈپ چىقارمىدى خورمىدىن،
نىمە ئەكسەڭ شۇ چىقىدۇ ئورنىدىن.

× ×

ئۈنۈتمىغىن ئاقىلالارنىڭ سوزىنى،
بىراۋ مۇنداق دىگەن ئىكەن ئوغلىغا
— كىچىكلەرنى بوزەك قىلما ئەي ئوغلۇم،
دۇچكېلىسەن ئوزۇڭ چوڭلار زۇلمىغا.
سەن ئەقىلسىز، بورى خىيال قىلمىدىڭ،
شىرنىڭ يېرىپ كېتىشىنى بىلمىدىڭ.
ياشلىغىمدا ئىدىم مەنمۇ زوراۋان،
يۈرەر ئىدىم كىچىكلەرنى رەنجىتىپ.
كېيىن ئوزەم نوچىلاردىن مۇشت يىدىم،
شۇندىن كېيىن يۈرمەس بولدۇم مۇشت ئېتىپ.

× ×

يۇكسەك نىيەت بولساڭ ياتما غەپلەتتە،
ئۇلۇغلارغا بىغەم ئۇيقۇ ھارامدۇر.

خەلق ئاجىز، غېمىنى يە ئۇلارنىڭ،
بۇ، تۇرلۇك ئىش يۈز بەرگۈسى زاماندۇر.
ياخشى كوڭۇل بىلەن قىلغان نەسىھەت —
ئاچچىق دورا، ساقيىسدۇ ئەمما دەرت.

ھىكايەت

بىراۋ سوزلەپ ئۇتتى بىر شاھ توغرىلىق،
ئاغرىپتىكەن رىشتە① بىلەن چىكىپ دەرت.
جەسەت كەبى ياتار ئىكەن ئۇ جانسىز،
قىلار ئىكەن باشقىلارغا كوپ ھەسەت.
خىزمەتكارى دىدى ئاگا يەر سويۇپ:
— ئومرۈڭ زامان بويى بولسۇن مۇقەددەس.
قۇتلۇق نەپەس بىر ئادەم بار شەھەردە،
بەكمۇ پاك دىل، ئۇ خىل كىشى كوپ ئەمەس.
چاقىر ئۇنى، كېلىپ ساگا دەم سالسۇن،
رەھمەت ياغار زىمىن ئۈزرە پەلەكتىن.
بۇيرۇق چۈشتى چاقىرغىلى بوۋاينى،
خىزمەتكارلار يۇگۈرۈشتى ھەر تەرەپتىن.
كەلدى ئاخىر جىسمى كوركەم ئۇ بوۋاي،
كىيگەن ئىدى كونىرىغان بىر چاپان.
— داۋا ئەيلە، دۇئا قىلغىن! — دىدى شاھ،
ئازلا قالدى ئاغرىق بىلەن قاخشاپ جان.

---

① رىشتە — ناھايىتى يامان يۇقۇملۇق بىر خىل كېسەل، بۇرۇنقى زامانلاردا بۇخارادا كورۇلگەن.

مۇبارەك چال ئاگلاپ بوردى بۇ سوزنى،
ۋە غەزەپلىك ۋاقىرىدى شۇ ئاندا:
— ساڭا دۇئا كار قىلامدۇ؟ ئوز خەلقىڭ —
سەندىن جاپا چىكىۋاتسا زىنداندا!!
خەلقىڭ ئۇچۇن بولمىسا ھىچ شەپقىتىڭ،
بۇ دولەتتە كورەرمىدىڭ سەن راھەت؟
تەككەن ساڭا مەزلۇم ئەلنىڭ قارغىشى،
ساقايمايسەن، قىلما مېنى دالالەت!

ھىكايەت

يۇكسەك ئىدى قىزىل يولۋاس قەلئەسى،
تاغدەك مەزمۇت مۇنارلىرى بار ئىدى.
قوغدىنىشقا ئەپلىك ئىدى، يوللىرى —
ئورۇلگەن چاچ تەخلىتىدە، تار ئىدى.
بۇيۇك قەلئە بەكمۇ گۇزەل بوستاندا،
تۇرار ئىدى باغلار بىلەن يوگۇلۇپ.
خەۋەر تېپىپ بۇ قەلئەدىن بىر سەيياھ،
شاھ ئالدىغا كەلدى ئۇزاق يول يۇرۇپ.
جاھان كىزەر ئادەم ئىدى ئۇ كىشى،
كوپنى كورگەن ۋە قەدىمى قىممەتلىك.
ئىدى بەكمۇ ھەقىقەتچى، بىلىمدان،
سوزگە ماھىر، قىلغان سوزى ھىكمەتلىك.
— سەن دۇنيانى كەزگەن ئادەم، — دىدى شاھ،
كورگەنمىدىڭ مۇنداق پۇختا بىنانى؟
كۇلدى سەيياھ: كوركەم ئىكەن بۇ قەلئەڭ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

لېكىن تىلغا ئالماي تۇرغىن دۇنيانى.
بۇ قەلئەنى ئەيىش ئەيلەپ ئاز - تولا،
ئۆتكەن شاھلار كەتكەن ساڭا قالدۇرۇپ.
ئەسلەپ كورگىن دەۋراننى ئاتاڭنىڭ،
ئۆتكەن ياخشى مەغرۇرلۇققا يات بولۇپ.
ئۆلۈم گورگە ئېلىپ كەتتى ئاتاڭنى،
بولدى ئاخىر پۇچەك پۇلدىن ھەم بەتتەر.
ئايا شاھىم نوشىراۋان، — دەپتىكەن،
قېدىم ئەجەم مۇلكىدە بىر قەلەندەر، —
بۇ تاجۇ - تەخت ۋاپا قىلسا ئاتاڭغا،
ئاڭا ئىگە بولالمايتتىڭ سەن ئەبەت.
قارۇن① بولۇپ ئالتۇن يىغساڭ تۇگەيدۇ،
بۇ جاھاندا قالار پەقەت خەيرىيەت.

× ×

كەيقۇبادقا دۇئا قىپتۇ بىر ھەكىم:
"ئۆلمە شاھىم، ئۆتمە مەڭگۇ ئالەمدىن!"
ئۇنى شۇئان توختىتىپتۇ بىر دانا:
— مۇنداق دۇئا چىقماس ئاقىل ئادەمدىن.
فەرىدۇن، جەم، زەھھاك دىگەن شاھلارنى،
بىلدىتتىڭمۇ؟ ئاڭلىغانمۇ سەن ئۇزۇڭ؟

---

① قارۇن — ئەپسانىلاردا ئېيتىلىشىچە ناھايىتى بېخىل ئۆتكەن بىر باي پادىشا ئىمىش.

قاي بىرىنىڭ تەختى زاۋال تاپمىدى؟
شۇنداق ئىكەن، ئارتۇق بولدى بۇ سوزۇڭ.
بۇ دۇنيادا ئۇلمەس ئىنسان بولامدۇ،
ئۆلمەسلىكنى ئارزۇ قىلار كىم يەنە؟
دىدى يەنە بۇ سوزلەرنى قىلغۇچى، —
دانا بولساڭ، سوز قىلمىغىن بىمەنە.
مەن قىلمايتتىم ئۆلمە دىگەن دۇئانى،
ياخشىلىققا يېتەكلەيتتىم ئۇلارنى.
جاھان ھوكمى بولسا ئەگەر بىركىمدە،
بولسا ئوزى ساپ نىيەتلىك ۋە ھۇشيار.
بولۇپ ئۇندا ئالتۇن، قوشۇن، سەلتەنەت،
ياخشى كۇنى بولار ھامان بەر قارار.
مەزلۇملارغا زورلۇق قىلسا مۇبادا،
ھاياتىدا قالمايدۇ ئۇ جازاسىز.
شاھلىق قىلار تاكى گورگە كىرگىچە،
بولسا ئەگەر فىرئاۋندەك گۇناسىز.

ھىكايەت

تارتىۋالدى ئىشىگىنى بىراۋنىڭ،
بىر زوراۋان گور① دا زورلۇق ئىشلىتىپ.
يۇكى ئېغىر، بېقىلمىغاچ بۇ ئىشەك،
يېرىم يولدا ئۆلۇپ قالدى پۇت ئېتىپ.
نامەرتلەرگە دولەت بىرەر زامانە،

① گور — ئافغانىستاندىكى بىر ئولكىنىڭ نامى.

مىسكىنلەرگە بولسا قايغۇ، ئاھۇ - زار.
ئۇ ئۇلكىدە زالىم بىر شاھ بار ئىكەن،
ئاڭلىدىمكى، قىلغان ئىمىش ئۇ شىكار.
قوشۇنىدىن ئۇزاقلىشىپ كېتىپتۇ،
ئۇۋنى قوغلاپ ئاتلىق، قېلىپ كېچىگە.
قاراڭغۇدا يۈرگەن يولدىن ئادىشىپ،
كىرىپ قاپتۇ بىر قىشلاقنىڭ ئىچىگە.
ئۇ قىشلاقتا بىر پۇختا چال بار ئىكەن،
ئوغلى چىقماق بولغان ئىكەن سەپەرگە.
ئۇ ئوغلىغا سوزلەر ئىدى شۇ پەيتتە:
— سەن ئىشەكنى ئېلىپ بارما شەھەرگە.
بەكمۇ نامەرت، زالىم بىزنىڭ شاھىمىز،
كورسەم ئىدى ئۇنى جېنى چىققاندا.
ئاچكوزلۇكتە قۇلى بولدى نەپسىنىڭ،
زۇلمى بىلەن قالدى خەلق پىغاندا.
شاتلىق كورمەي ئوتتى مۇندا كىشلەر،
ئاۋاتچىلىق يار بولمىدى دولەتكە.
ئولگەندە بۇ قارا كوڭۇل پادىشا،
دوزاقتىمۇ چوقۇم قالار لەنەتكە.
دىدى ئوغلى: جېنىم ئاتا يول يىراق،
قانداق يېتىپ بارالايمەن پىيادە؟
ئويلاپ كورۇپ بىرەر ئامال تاپايلى،
يول كورسەتكىن، سېنىڭ ئەقلىڭ زىيادە.
دىدى ئاتا: ئۇنداق بولسا مۇنداق قىل،
ئامال چىقىپ قالدى ئاتاڭ ئەقلىدىن.
سەن ئىشەكنى ئۇرغىن يوغان تاش بىلەن،

ناكا بولسۇن ئىشەك تاشنىڭ زەربىدىن.
بۇ ئىشەكنى ناكا، چولاق ئىكەن، دەپ،
يول ئۈستىدە نەزەر سالماس زوراۋان.
قۇلاق سالدى ئوغۇل ئاتا سوزىگە،
نىمە دىسە بەجا قىلدى ئۇ شۇئان.
قاتتىق مىيىپ قىلىپ قويدى ئىشەكنى،
قاۋۇل ئوغۇل ئېلىپ قولغا يوغان تاش.
دىدى ئاتا: ئەندى ئاق يول تىلەيمەن،
يولغا چىققىن، كارۋانلارغا بول يولداش!
ئوغۇل ماڭدى مىنىپ ناكا ئىشەككە،
ۋە يول بويى قىلدى ئاگا ئاھانەت.
ئامانچىلىق بولارمۇ بۇ يۇرتتا دەپ،
بوۋاي كوككە قاراپ قىلدى نادامەت.
— ئى خۇدايا، ئومۇر بەرگىن، — دەر بوۋاي،
ئۆلگىنىنى كورەي شاھىنىڭ كوزۇمدە.
مەندىن بۇرۇن ئۇنى نابۇت قىلمىساڭ،
ئۆلگەندىمۇ تىك تۇرارمەن گورۇمدە.
مۇنداق ئازار بەرگۇچىدىن ئىت ياخشى،
يىلان تۇغسا تۇزۇگرەكتۇر ئاياللار.
كىشلەرنى قىينار قىلىپ مەككارلىق،
گەر تۇغۇلسا دىۋە سۇپەت يامانلار.
دۇشمەنىڭگە كار قىلمىغان قورالىنىڭ،
ياخشىراقتۇر ئۇز قولۇڭدا سۇنغىنى...
بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ قالدى پادىشا،
تالادىلا نىشانلىدى ئۇيقۇنى.
سۇرۇپ خىيال، يۇلتۇز ساناپ ياتتى ئۇ،

ئەسەرمۇ يوق بولدى ئۇندا ئۆيقۇدىن.
تۈشمۇ - تۈشتىن چىللىغاندا خورازلار،
ئازاپلىنىپ تۇرۇپ كەتتى ئورنىدىن.
تاڭ ئاتقاندا ئىزلەپ كەلدى ئەسكەرلەر،
ئۆچرىتىشتى شاھ ئىتىنىڭ ئىزىنى.
ئاتلىق قوشۇن پادىشاغا دۈچ كېلىپ،
ئۇ تەرەپكە ئاتتى دەرھال ئوزىنى.
ئاققان دەريا بولۇپ تەۋرەپ بۇ قوشۇن،
ھورمەت ئىزھار قىلدى شۇ دەم شاھىغا.
پادىشانىڭ قەدىناس بىر مۇخلىسى،
سوراپ قالدى قىزىقسىنىپ ھالىغا:
— قىشلاقلىقلار سىزنى قانداق كۈتۈشتى؟
خاۋاتىردە قالدى كوڭلۇم بۇ كېچە.
ئاڭا ئېيتىپ بېرەلمىدى پادىشا،
قانداق كەچمىش كورگىنىنى تاڭغىچە.
خىجالەتتە توۋەن سالدى بېشىنى،
يېقىن ئېرىپ پىچىرلىدى قۇلاققا:
توخۇ گوشى نەدە قالدى، ئەپكىلىڭ،
ئىشەك سوزى ئوزۇق بولدى قوساققا.
ئولتۇرۇشتى بەگلەر بىلەن ئەمىرلەر،
بەزمە بولدى، شاراپ كەلدى ئالدىغا.
ئىچكەنسېرى شاھنى غەزەپ قوزغالدى،
تۇنكى دىخان كېلىپ ئۇنىڭ يادىغا.
بۇيرۇق بەردى، باغلاپ كەلدى دىخاننى،
ئۇرۇپ - سوقۇپ ئاڭا جاپا قىلدى تېز.
سۇغاردى شاھ شەمشىردىنى قىنىدىن،

قالدى دىخان قۇتۇلۇشقا ئامالسىز.
ئۆيلىدى ئۇ ئاياقلاشتى ئۆمرۈم دەپ،
سۆزلەپ ئۆتتى ئۆيلىغانىنىڭ ھەممىنى.
ئەگەر قىلىچ تەگلەپ تۇرساڭ قەلبىمگە،
تىترىتىدۇ ئۇمۇ ئىنسان قەلبىنى.
دادىل بولۇپ دۈشمىنىنىڭ ئالدىدا،
قويۇپ بەردى بوۋاي ھەممە ئوقىنى.
دىدى شاھقا: بورى كەلسە قىشلاققا،
ئارام تۇنى كىم تاپىدۇ ئۇيقۇنى؟
بەربات قىلسۇن دۆلىتىڭنى زامانە،
ھەممە ئادەم دات ئەيلەيدۇ دەستىڭدىن.
نامىھرىۋان، تاش يۈرەكتۇر دەۋرانىڭ،
ئەل ئاۋارە، خار بولماقتا قەستىڭدىن.
مېنىڭ سۆزۈم خەلق دائىم ئېيتار سۆز،
يالغۇز ماڭا سانچىماقچى زەھرىڭنى؟
كۆڭلۈڭ ئاغرىپ قالغان بولسا سۆزۈمدىن،
قىرىپ تاشلا ئاۋال پۈتۈن خەلقىڭنى.
سۆزۈم قاتتىق تەككەن بولسا، ئىنساپ قىل،
يامانلىقنى كۆپەيتمىگىن سەن بەكرەك.
زالىملىقتىن ۋاز كېچىشتۇر ئىلاجىڭ،
ئەمەس ئىشىڭ مەن قېرىنى ئۆلتۈرمەك.
زۇلۇم ئەيلەپ تۇرۇپ قىلما ھېچ ئۈمت،
ياخشى نامىم تارقالسۇن دەپ دىيارغا.
دىلىڭ ئاغرىپ كەتكەن بولسا سۆزۈمدىن،
ئېھتىيات قىل يامان ئىشنى قىلارغا.
ئۆلۈپ تۈگەر بەلكى زۇلۇم سالغۇچى،

ئەمما لەنەت تۈگەمەيدۇ كوپ زامان.
قۇلاق سالساڭ، قىلدىم ياخشى نەسىھەت،
ئاڭلىمساڭ يەيسەن ئاخىر پۇشايمان.
ئەللەر تىنچ ياتالمىسا زۇلمىڭدىن،
تۇندە قانداق ئۇيقۇ كېلەر كوزۇڭگە؟
يالاقچىلار ماختار سېنى ھەر دائىم،
بۇ ماختاشلار لايىق كەلمەس ئوزۇڭگە.
ئېيتىلغان مىڭ ئاپىرىندىن نىمە نەپ،
بىر تەرەپتىن تۇل خوتۇنلار قاغىسا...
سوزلەر بوۋاي قاراپ تۇرۇپ قىلچىقا،
ئىچ - باغرىنى توكتى سوزلەپ ئۇ راسا.
تارقاپ مەسلىك، ئەقىل - ئىدرەك تاپتى شاھ،
قۇلىقىغا ئاۋاز كەلدى مۇنداق دەپ:
ئەپۇ قىلغىن، ئازاپ بەرمە بوۋايغا،
ئۇنى سويساڭ، بار ئەمەسمۇ تۇمەنلەپ!
ئويلاپ كورۇپ نىيىتىدىن ياندى شاھ،
رەھىمدىللىك ئەمەس ئىدى بۇ نىيەت.
ئۇ بوۋاينى يەشتى شۇئان باغلاقتىن،
ماڭلىيىغا سويدى قىلىپ مەرھەمەت.
جاھان ئارا داستان بولدى بۇ ۋەقە،
خەلق كۈيلەپ ئوتتى ئۇزاق ئۇلارنى.
خاتايىڭنى دۇشمىنىڭدىن ئاڭلىغىن،
رازى قىلار ھەممە ئىشىڭ دوستلارنى.
ئالدامچىلار ماختىسىلا دوست ئەمەس،
ئىغۋاگەرلەر چىقار ساڭا ياردەمگە.
قەنتقۇ تاتلىق، زىيان قىلار ئاغرىققا،

دورا ئاچچىق، داۋا بولار ئادەمگە.
نەسىھەتچى سورۇن چىراي كىشىلەر،
شىرىن سوزلۇك دوستلۇرۇڭدىن ياخشىراق.
توغرا يولنى تېپىپ بىرەر نەسىھەت،
ئاڭلىماققا قىلساڭ ئەگەر ئىشتىراك.

هىكايەت

سەلتەنەتىنىڭ دەۋرى كېلىپ مەئمۇنغا①،
سېتىپ ئالدى سەنەم زىبا ۋە ئويناق.
ئۇ كېنىزەك ئىدى چېچەن، ئاي يۈزلۈك،
گۈل بەدەنلىك، شىرىن پاراڭ، خۇشچاقچاق.
ئالقانلىرى ئىدى ئۇنىڭ لالىرەڭ،
گۈزەللىكى توكەر ئىدى ھەر دەم قان.
ئوسما قويۇپ ئالغان ئەگمە قاشلىرى،
كورۇنەتتى قوتانلاشقان ئايسىمان.
بىر كېچىسى نازۇك بەدەن ئۇ پەرى،
مەئمۇن بىلەن بىر بولۇشنى قىلدى رەت.
— ئالما كەبى ئۈزۈپ تاشلاي بېشىڭنى،
دېدى مەئمۇن، غەزەپلەندى، چەكتى دەرت.
دېدى سەنەم: مەيلى ئالغىن بېشىمنى،
لېكىن ماڭا يېقىنلاشما مۇتلەق، دەپ.
— رەنجىشىڭگە سەۋەپ نىمە؟ — دېدى شاھ،
ياقماي قالدى قايسى ئىشلار، قايسى گەپ؟

① مەئمۇن — ئىسلام خەلىپىلىرىدىن بىرى.

www.uyghurkitap.com

دىدى سەنەم: ئۇلتۇر مېنى، ئەت خالاس،
پۇرار ئاغزىڭ، قالمىدى ھېچ تاقىتىم.
زۇلمىڭ تىغى ئۇلتۇرىدۇ بىر يولى،
سېسىق پۇراق ئۇلتۇرىدۇ ھەر قېتىم.
بۇ سوزلەرنى ئاڭلىغاندا پادىشا،
كوڭلى ئاغرىپ، رەنجىپ قالدى بىر مەھەل.
گەرچە كوڭلى ئاغرىسىمۇ شۇ پەيتتە،
داۋالاندى، يوقاپ كەتتى ھەم توگەل...
دىدى: ئېيتتى دوست بولغاچقا ئەيۋىمنى...
ئۇ ئاي يۈزلۈك چىراي ئاچتى، بولدى يار.
يوللىرىڭدا ئورا قېزىپ قويۇلسا،
پەقەت دوستۇڭ قىلار سېنى خەۋەردار.
يولۇڭ توغرا دىسەڭ يولدىن ئازغانغا،
ئاڭا جاپا، بەلكى زۇلۇم بولىدۇ.
خاتا يولنى سېلىشمىسا يۈزۈڭگە،
دەرسەن ئۇنى توغرا يولۇم بولىدۇ.
سۇقمونىيا① شىپا قىلسا كېسەلگە،
ئوخشاشمىكىن دەپ ئويلىما سەن قەننى.
توغرا سوزنى ئېيتىپ بىرەر تېۋىپلار،
ئاچچىق دورا داۋالايدۇ بەدەننى.
سەن شىپانىڭ شەربىتىنى ئىزلىسەڭ،
بۇ سەئدىدىن ئاڭلا ئاچچىق نەسىھەت.
مەرىپەتنىڭ ئەگلىگىدىن ئۆتكەن سوز،
سالساڭ قۇلاق بىرەر ساڭا مەنپەئەت.

---

① سۇقمونىيا — بىر خىل دەرەخنىڭ شىرنىسى، ناھايىتى ئاچ-
چىق بولۇپ، داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

ھکایەت

ئاڭلىدىمكى قىسسە بىر زات توغرىلىق،
ئۇ شاھىغا قىلغان ئىكەن توغرا گەپ.
جاھىللىقى تۇتقان ئىمىش شاھىنىڭ،
ئاچچىقلىنىپ بوپتۇ ئاگا دەرغەزەپ.
سارىيىدىن قوغلاپتۇ شاھ بۇ زاتنى،
بوپتۇ ئىشى زىندان ئارا بەنت قىلىش.
دوستلىرىدىن بىرى دەپتۇ ئۇ زاتقا،
بولماي قالدى بۇ ئەقىلدىن چىققان ئىش.
دەپتۇ بۇ زات: لازىم ماگا ئىبادەت،
قاماق پەيتى يېتەر ئىشىم ۋايىغا.
سىر ئېلىشقا كەلگەن ئىكەن بۇ دوستى،
گەپنى دەرھال يەتكۈزۈپتۇ شاھىغا.
شاھ دىدىكى: ئىنتىلىشى بىھۇدە،
ئۆلسۇن ئۇچۇن سالدىم ئۇنى قاماققا.
بىر قۇل ئېلىپ كەلدى زاتقا بۇ سوزنى،
زات دىدىكى: ئېيتقىن بېرىپ سەن شاھقا!
قوللىسىمۇ كوڭلۈم خوشال بولمايدۇ،
ئۆلتۈرسىمۇ ھىچ غېمىم يوق ئۆلۈمدىن.
بەلكى ئۇنىڭ شاھلىق كۈنى كوپ يۈكسەك،
كورۈۋاتقان بۇ ئازاپلىق كۈنۈمدىن.
لېكىن ئۆلۈم ئىشىگە بارغاندا،
بوپ قالىمىز ھەر ئىككىمىز باراۋەر.
ئوتكەن شاھلار مۇنچە زۇلۇم قىلغانمۇ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

توپلىغانمۇ مۇنچە بايلىق، مۇنچە زەر؟
ئۇ ئۇلگەندە ئەللەر يامان دېمەيدۇ،
گەر قۇتۇلسا مۇنداق خۇنۇك ھالەتتىن.
يامانلىقتا ئۇتكۇزمىسە ئۇمرىنى،
بەلكى خالاس بولالايدۇ لەنەتتىن.
ھەر قاچانكى ئۇلۇم كەلسە بېشىغا،
يەر تېگىدە بولار ئۇنىڭ ماكانى.
غەزەپلەندى بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ شاھ:
تىلىنى كەس، ئۇلۇم ئۇنىڭ ئىمكانى!
دېدى ئاڭلاپ ھەقىقەتچى، دانا زات:
قورقارمىدىم سېنىڭ مۇنچە ھوكمىڭدىن!
ھېچ گەپ ئەمەس جەۋرى كورسەم. خارلانسام،
ئاقىۋەتىم ياخشى بولار سېنىڭدىن.

ھېكايەت

تارتقان ئىدى ئاچ - زېرىنلىك دەردىنى،
بەكمۇ نامرات ياشىغان بىر پەھلىۋان.
ئوتمەس ئىدى پەھلىۋانلىق بىلەن كۇن،
يېيىش ئۇچۇن تاپالمايتتى بۇردا نان.
ئۇنىڭ كۇنى ئوتەر ئىدى ئەلەملىك،
شۇم زامانىنىڭ ھالىتىدىن قىلىپ دات.
غەمگە سالغان تەتۇر پەلەك دەستىدىن،
ئەيلەر ئىدى نالە - زارە ۋە پەريات.
غەمكىن بولۇپ نامرات ئەلنى كورگەندە،
زەھەر يۇتۇپ، دىلىدىن ئاھ ئۇراتتى.

ئوگغا تارتماس ئىدى ئۈنىڭ ئىشلىرى،
كۈندىن - كۈنگە ھالى بەتتەر بولاتتى.
نالە قىلىپ دەيتتى: خۇدا ئىنساپ قىل،
ئوزگىلەر گوش يىگەندە مەن يۈردۈم ئاچ.
يۇمشاق پوستىن كىيگۈزۈپسەن مۇشۇككە،
كىيىشكە يوق، مەن يۈرىمەن يالىڭاچ.
نە بولاتتى گۇمران بولسا بۇ زامان،
يەمەس ئىدىم پۇل ۋە مالدىن مەن قايغۇ.
چىقىپ قالسا ئىدى ئاياق ئاستىمدىن،
يوشۇرۇلغان ئالتۇن - كۈمۈش ۋە يامبۇ.
غەم يۇكىنى بەلكى تەرك ئېتەتتىم،
زامان - زامان ياخشى ياشاپ ئوتەتتىم.

× ×

دۈشمەن بىلەن ياراش قىلغىن سەن جەڭدە،
ئىشىڭ ئەقلۇ - تەدبىر بىلەن بولسا ھەل.
يېڭەلمىسەڭ دۈشمىنىڭنى كۈچ بىلەن،
ئالتۇن بىلەن توختات جەڭنى شۇ مەھەل.
خەۋپلەنسەڭ ئەگەر ياۋنىڭ دەستىدىن،
تىللىرىنى باغلا ئۈنىڭ، ئىھسان قىل.
زىيان سالماي، ئاگا بەلكى ئالتۇن چاچ،
بىر مەھەللىك ئىشلىرىڭنى ئاسان قىل.
چالساڭ بولار ناغرىسىنى تەدبىرىڭنىڭ،
ياۋنىڭ كۈچلۈك بولسا، ئالدا سەن ئۈنى.
كورگەن يەردە ھورمەت كورسەت سەن ئاگا،

كېيىن پۇرسەت تېپىپ شىلغىن پوستىنى.
ھىلە بىلەن چۈشتى رۇستەم ئەسىرگە،
ئىسفەندىيار ئەسىرلىكتىن قۇتۇلدى.
ھەزەر ئەيلە خوشامەتچى مىكرىدىن،
تامچە سۇلار توپلاشتىيۇ، سەل بولدى.
ھەدىسىلا مەغرۇرلىنىپ ئۇرما لاپ،
يېڭىپ دوستۇڭ، يېڭىلىسمۇ ياۋ ئەگەر.
دۈشمەنلىرىڭ كوپرەك بولسا دوستۇڭدىن،
دوست ئېچىنىپ، شات بولىدۇ دۈشمەنلەر.
ھۇجۇم قىلما كۈچلۈك بولسا دۈشمىنىڭ،
قىلىچ يۈزى تۇتما كېسەر قولۇڭنى.
سەن تەرەپتە بولغاندىمۇ غەلىبە،
ئاجىزلارغا غادايتمىغىن بويىنۇڭنى.
زور پەھلىۋان بولساڭمۇ سەن قانچىلىك،
ياخشىراقتۇر جەڭدىن كورە ياراشماق.
مۇرەسسەگە كېلەلمىسەڭ مۇبادا،
كوتەر ئاندىن دۈشمىنىڭگە سەن ياراق.
رەت قىلمىغىن ياۋىڭ ياراش ئىستىسە،
بويۇن تارتما چىللىسىمۇ كۈرەشكە.
بۇنىڭ بىلەن تامام بولۇپ ئۇرۇشمۇ،
كۈچ - قۇدرىتىڭ ئىگە بولار ئورلەشكە.
ئالدى بىلەن ئۇرۇش ئاچسا دۈشمىنىڭ،
قىر ئاياۋسىز بولغاچ ئۇزى گۇناھكار.
ئۇ ئاداۋەت قىلغاچ ئۇرۇش باشلىدى،
ئاداۋەتكە مېھرىۋانلىق بولماس يار.
مېھرىۋانلىق، رەھىمدىللىك كورسەتسەڭ،
ياۋىڭ ئارتۇق قىلىپ ئالار كىبرىنى.

راۋا بولار مۇنداق ياۋنى جازالاش،
مەرتلىرىڭنى باشلاپ چىقىپ قىر ئۈنى!
ھەل قىلىنسا مۇرەسسەدە ئەگەر ئىش،
ياۋنىڭ بىكار قىرىلمىسۇن قەھرىڭدىن.
ئەگەر ياۋنىڭ كەلسە ساڭا يالۋۇرۇپ،
ئۇچمەنلىكىنى ئېلىپ تاشلا قەلبىڭدىن.
تىلەپ كەلسە بەر ئۈنىڭغا ئامانلىق،
بىراق ھەزەر ئەيلە دائىم مىكرىدىن.
قېرى ئادەم بولار ھامان تەدبىرلىك،
باش تارتمىغىن قېرىلارنىڭ پىكرىدىن.
قېرى ئەقىل، ياشلار قىلىچ ئىشلەتسە،
ئاغدۇرۇلار يۈكسەك تومۇر قەلئەلەر.
يېڭەلەيدۇ ياشلار شېرنى، پىلنىمۇ،
بىراق تۈلكە داستانىدىن بىخەۋەر.
نىشانلاپ قوي قاچىدىغان يولنىمۇ،
زەپەر كىمدە، بولماي قالسا ھېچ بىلىپ.
مەيدان ئارا قاچسا ئەگەر لەشكىرىڭ،
ئۆلۈپ كەتمە ئۆز پاداڭدىن ئايرىلىپ.
چەتتە بولساڭ ساقلا قېچىپ جېنىڭنى،
زەبەردەست تۇر بولساڭ ئەگەر ئورتىدا.
قانچە كۈچلۈك بولغاندىمۇ ياۋىڭدىن،
تۇنىپ قالما ھەرگىز ياۋنىڭ يۇرتىدا.
ئەللىك كىشى ھۇجۇم قىلسا كېچىسى،
بەش يۈز دۈشمەن ھەرگىز ئامان قالمايدۇ.
يول توسماقچى بولساڭ تۈندە ھوشيار بول،
بەلكى ياۋنىڭ پىستىرمىدا پايلايدۇ.
بىر كۈنلۈك يول قالغان بولسا ياۋىڭغا،

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
www.uyghurkitap.com

چېدىر تىككىن ئاشۇ جايدا، بول ھوشيار.
ھوجۇم قىلسا سەندىن بۇرۇن غەم يىمە،
ئەفراسياپ① بولغاندىمۇ قىل تارمار.
ياۋنىڭ ئەگەر تۇيۇقسىزلا ئوت قويسا،
بۇ قۇۋۋەتتىن كەتكەنلىكنىڭ دىرىگى.
لەشكەرلىرى قاپتۇ دىمەك ھالسىراپ،
قىرىپ تاشلا، تىترەپتۇ يۈرىگى.
دۈشمەن قاچسا ئۆزەڭ يالغۇز قوغلىما،
دوستلىرىڭدىن كەتمە ھەرگىز ئۇزاقلاپ.
ئېھتىيات قىل، قورشاپ ئالار دۈشمىنىڭ،
مەيدان ئارا كەتسە ئەگەر چاڭ قاپلاپ.
شاھلار ئۈچۈن خەۋپلىكتۇر جەڭ ئارا،
ئولجا ئىزلەپ ماڭسا قوشۇن شىددەتلىك.
ئىززەتلىگىن، ئاشۇر يەنە قەدىرىنى،
پالۋانلىرىڭ بولسا جەڭدە جۈرئەتلىك.
يۈز بەرسىمۇ ھەرقانچە جەڭ - جىدەللەر،
شاھى ئۈچۈن قىلار ئۇلار جان پىدا.
باتۇرلارنى ھەممە ۋاقىت شات ئەيلە،
ئەمەس يالغۇز جەڭ - جىدەللەر ۋاقتىدا.
تىنىچ چاغدا ئەسكىرىڭنى خوشال تۇت،
ئۇرۇش ۋاقتى كارغا يارار ئەلۋەتتە.
ئەسكەر بىلەن ئامان بولار مەملىكەت،
شۇڭا دائىم تۇت ئۇلارنى شەپقەتتە.

① ئەفراسياپ — تۇران، يەنى تۈركىستاننىڭ ئەپسانىۋى پادىشالىرىدىن بىرى.

ئۇرۇشلاردا زەپەر تاپار شاھ ئەگەر،
قوسىقى توق، خوشال بولسا ئەسكەرى.
گەر يوق بولسا ۋاپا بىلەن ئىنتىزام،
ئۇرۇشلاردا جان تىكمەيدۇ ھەربىرى.
مەرت دېمەيمىز ئۆز غېمىدا پايپاسلاپ،
قانلىق جەڭدە كۈچ بەرمىگەن بەگلەرنى.
ئالتۇنىڭنى لەشكەرىڭگە بەرمىسەڭ،
قىلىچ تۇتماي، تاشلاپ كېتەر جەڭلەرنى.
ئەگەر قوشۇن بولسا نامرات، ئاۋارە،
جەڭدە مەرتلىك كۆرسەتمىسە نە چارە؟

× ×

ياۋ ئۈستىگە ئەۋەت مەردۇ - مەردانىنى،
شىر جىگىنى پەقەت شىرلار بىلىدۇ.
ئىش يۈرگۈزگىن قېرىلارنىڭ رايىچە،
قېرى بورى ھامان ئوۋچى كېلىدۇ.
ئەنسىرىمە يىگىت بولسا قىلىچۋاز،
قېرىلاردىن سەگەك تۇتقىن قۇلاقنى.
جاھانكەشتە ئەرلەر ئاقىل، مەرت كېلەر،
كۆرگەن ئۇلار نۇرغۇن ئىسسىق - سوغاقنى.
بەختى كەلگەن ياشلار مەغرۇر بولمىسۇن،
قېرىلارغا سالسۇن قۇلاق ئەل بولۇپ.
يۇرتۇم ئاۋات بولسۇن دېسەڭ، يۈرمىگىن —
ئۇلۇغ ئىشنى كۆرۈنگەنگە تاپشۇرۇپ.
لەشكەر بېشى بولسا ئۇرۇش كۆرمىگەن،

قوشۇنىڭغا تاپشۇرمىغىن ھەربى ئىش.
چوڭ ئىشلارنى تاپشۇرمىغىن كىچىككە،
ئىزەلمەيدۇ سەندالنى مۇش ياكى چىش.
بولماق قىيىن خەلقپەرۋەر قوماندان،
بۇ ئويۇنچۇق ئەمەس ھەرگىز، ئېغىر ئىش.
خاراپ قىلىپ تاشلار بەلكى جاھاننى،
سىنالمىغان ئەرگە ئۇلۇغ ئىش بېرىش.
چاپار شىرغا پەيتى بىلەن ئوۋ ئىتى،
جەڭ كورمىسە تۈلكىدىنمۇ قاچار شىر.
ئەركە بولۇپ ئۆسكەن ئەركىن ئوغۇللار،
ئۇرۇش پەيتى قاچار قورقۇپ بىرمۇ - بىر.
باتۇر بولۇپ ئۆسەي دىسە ئوغۇللار،
قىلىچ ئويناپ ئوۋ قىلغىنى ياخشىراق.
ئەگەر ئۆسسە مۇنچىلاردا، ئىشرەتتە،
ئۇرۇش پەيتى بولۇپ قالار قورقۇنچاق.
بىر ياش بالا تاشلايدۇ ئاغدۇرۇپ،
مۇنداق ئىككى تۈرلۈك ئادەم ئات مىنسە:
بىرى ياۋنى كورسە بەتتەر قاچىدۇ،
ئولتۇر ئۇنى ياۋ قولىدا ئولمىسە.
بىرى بولسا زەيپاندۇر، زاڭ چېلىش،
خۇمسە مىجەز، ھەددىدىن بەك قورقۇنچاق.
ئەگەر جەڭدە قوپۇپ قاچسا مۇنداقلار،
ئۈزىنمۇ، جەسۇرنىمۇ قويماس ساق.

× ×

شاھى جاھان! ساقلا ئىككى خىل ئادەم،
ئۇنىڭ بىرى ئاقىل، بىرى پەھلىۋان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بۇ ئىككى خىل ئادەملەرنى ئۆستۈرسەڭ،
سەن جەڭلەردە تاپالايسەن شەرەپ - شان.
تۇتالمىسا ياكى قىلىچ، يا قەلەم،
ئۆلۈپ كەتسە، بولما ھەرگىز ھەسرەتتە.
مەرتلىك ئەمەس ياۋ باستۇرۇپ كەلگەندە،
باغلار ئارا يۈرسە ئەيشى - ئىشرەتتە.
بولسا ئەگەر شاھلار ئويۇن - كۈلكىدە،
بولالمايدۇ سەلتەنەتنى ئىلكىدە.

× ×

جەڭدىن ۋايىم يەپلا ئۆتكىن دىمەيمەن،
تىنچلىق قارار تاپسا ياخشى ئەلۋەتتە.
لېكىن ياۋنىڭ كۈندۈزلىرى دوستلىشىپ،
بېسىپ كېلەر تۈن ئۇيقىدا غەپلەتتە.
لىباسىنى يېشىپ لەشكەر چېدىردا،
ئۇخلىمىسۇن بولۇپ زەئىپ ۋە ھورۇن.
تەييارلىنىش كېرەك جەڭگە ئاستىرتتىن،
ياۋنىڭ بەلكى بېسىپ كېلەر كەچقۇرۇن.
ئىش يولىنى كوزلە ھامان، سەگەك بول،
قوشۇن ئۈچۈن تومۇر قورغان — قاراۋۇل.

× ×

بولساڭ ئەگەر ئىككى زەئىپ ياۋ ئارا،
ئېھتىياتنى قالما ھەرگىز ئۇنتۇلۇپ.

تىلىنى بىر قىلىپ ئالسا ئىككىسى،
كۆچلىنىدۇ جاسارەتلىك ياۋ بولۇپ.
ھىلە بىلەن ئاۋارە قىل بىرىنى،
بىرى زەربەڭ بىلەن بولسۇن يۈز پارە.
ئەگەر دۈشمەن قىلسا ساڭا جاھىللىق،
بېشىنى ئال تېپىپ ئەقىل ۋە چارە.
ياۋ ئىچىگە نىزاھ چۈشسە ئارام ئال،
قىلىچىڭنى ئېرتىپ سالغىن غىلاپقا.
دوستۇڭ بولسۇن دۈشمىنىڭنىڭ دۈشمىنى،
شۇندا ياۋنىڭ چۈشۈپ قالار ئازاپقا.
بىر - بىرىنى تالاپ قالسا بۆرىلەر،
قويلار ئارام ئالار ئاشۇ پۇرسەتتە.
ئىككى ياۋنىڭ تالاش قىلسا ئۆزئارا،
دوستلار بىلەن ياشا ئىناق ھۆرمەتتە.

× ×

ئۇنۇتمىغىن يارىشىشنىڭ يولىنى،
جەڭلەر ئارا يۈرگەندىمۇ تىنغ بىلەن.
بىلىملىكلەر، باھادىرلار دولىتى،
ياراش ئىستەر، جەڭ قىلىدۇ ئۇ شەكلەن.
دىل ئوۋلاشنى بىلسەڭ ئەگەر، كوپ مەرتلەو
ئۆزى كېلىپ ئايىغىڭغا قويار باش.
لەشكەر بېشى ئەسىر چۈشسە ياۋىڭنىڭ،
تەدبىر ئەمەس ئۆلتۈرۈشكە ئالدىراش..
كىم بىلىدۇ، ئاشۇ پەيتتە ياۋغىمۇ،

سەن تەرەپتىن ئەسىر بولار بىر پالۋان،
سەن ئەسىرنى بۇ تەرەپتە ئۆلتۈرسەڭ
ئۇ تەرەپتە پالۋىنىڭمۇ بىرەر جان.
ئەسىرلىكنى بىلمەيدىغان كىشىلەر،
ئەسىرلەرگە قورقماي زۇلۇم ئەيلەيدۇ.
ئەسىرلىكنى ياخشى بىلسە مۇبادا،
تۇتقۇنىغا خەيرىيەتلىك تىلەيدۇ.
ئەگەر ساڭا بويۇن ئەگسە بىرەر بەگ،
ياخشى كۆتسەڭ، باشقىلارمۇ ئىگىلەر.
ئالالىساڭ ئۇن كىشىنىڭ كۆڭلىنى،
يۈز ھۇجۇمدىن كۆرە بولار مۆتىۋەر.

× ×

دوستلۇق قىلسا دۈشمىنىڭنىڭ تۇققىنى،
ھەزەر ئەيلە، ئېھتىيات قىل ئۇنىڭدىن.
تۇققىنىغا ئىچى كۆيۈپ، يان بېسىپ،
ئەلەم بىلەن ئۆچ ئالماقچى سېنىڭدىن.
شېرىن سۆزلۈك غەرەزلىكتىن ھەزەر قىل؛
زەھەر باردۇر ئۇ ئۇزاتقان ھەسەلدە.
ھەركىم بولسا يېگىلىدۇ ياۋىدىن،
ئۆز دوستىنى دۈشمەن بىلسە ئەگەردە.

× ×

ئۆز شاھىغا قارشى چىققان بەگلەرنى،
ئىشقا قويما، ئېھتىياتتىن بولمايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئۇز شاھىنىڭ ئۇززىتىنى بىلمىگەن،
سېنىمۇ ھەم ھەرگىز ئامان قويمايدۇ.
ئىشەنمىگىن ۋەدىلەرگە، قەسەمگە،
ئادەم قويۇپ قىلغىن پىنھان نازارەت.
ئاغامچىنى ئۇزۇن تاشلاپ كۆرۈپ باق،
بوشاتمىغىن، قېچىپ كېتەر ئاقىۋەت.

× ×

ئۇرۇش بىلەن ئالساڭ بىرەر دۆلەتنى،
ئۇزلىرىگە تاپشۇر، بۇدۇر توغرا يول.
قان ئىچمەكچى بولسا ئەگەر مەھكۇملار،
ئالدى بىلەن زوراۋانغا سالار قول.
دۇشمىنىڭدىن تارتىۋالساڭ بىر يۇرتنى،
قىل خەلقنى ئۇزۇڭدىن بەكرەك پاراۋان.
ئۇرۇش بولۇپ قالسا ئەگەر قايتىدىن،
سەن تەرەپتە بولۇپ ياۋدىن ئالار جان.
جەۋرى - زۇلۇم سالساڭ شەھەر خەلقىغە،
بىكار كېتەر ياۋغا ئىشلەك ياپقىنىڭ.
دۇشمەن يالغۇز تاشقىرىدا بولمايدۇ،
بۇ ئىشىڭدۇر يەنە دۇشمەن تاپقىنىڭ.

× ×

ياراش ئىستەپ نىيىتىڭنى يوشۇرغىن،
ئەگەر ياۋىڭ يامان بولغان ئەھۋالدا.

كشلەرگە ئايان قىلما سىرىڭنى،
ئۆلىيەتلىرىڭ گەپ توشۇيدۇ كوپ هالدا.
شەرق بىلەن ئۇرۇشقاندا ئىسكەندەر،
چېدىرىغا ئىشىك قويغان غەرپتىن.
مەشرىق بىلەن كەلدى بەهمەن① زابۇلغا②،
جەڭدىن ئاۋال شەپە بېرىپ مەغرىپتىن.
سىرلىرىڭنى بىلىپ قالسا ئۆزگىلەر،
يوللىرىڭدىن ۋاز كەچ، ماڭما سەن پەقەت.
قايىل قىلاي دىسەڭ ئەگەر جاهاننى،
ئۇرۇش قىلما، خالايىققا قىل شەپقەت.
ئەگەر ئىشىڭ شەپقەت بىلەن بولسا هەل،
يامانلىققا تارتما هەرگىز كىشىنى.
رەنجىشنى ئىستىمىسەڭ كوڭلۈڭنىڭ،
ئوڭلا ئاۋال رەنجىگەنلەر ئىشىنى.
ئەگەر كۈچۈڭ دۈشمىنىڭدىن كەم بولسا،
غېرىبلاردىن ئىزلە دۇئا - تىلاۋەت.
كۈچ بېرىدۇ باتۇرلاردىن ياخشىراق،
جەڭلەر ئارا قىلماس سېنى خىجالەت.

---

① بەهمەن — قەدىمقى زاماندىكى ئىران پادىشالىرىدىن بىرى.

② زابۇلستان — ۋىلايەت نامى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىردىن ئادرېسى

ئىككىنچى باپ

ئېھسان توغرىسىدا

مەنىلەرگە ئېرىش ئەقلىڭ بار بولسا،
سۈرەت كېتىپ مەنا قالار مۇكەممەل.
ئۆزگۈرىدە تىنچ ياتار ئۆلۈكمۇ،
ئەگەر ئۇندىن تېچلىق تاپقان بولسا ئەل.
ئويلاپ قويغىن، ئۆزەڭ ئۆلگەن كۈنۈڭلا،
ئوغۇل - قىزدا قوزغار مىراس ئىشتىياق.
بايلىق بولسا ئەلگە بەرگىن، ئۆلگەندە —
بايلىقىڭ بار، سېنىڭ ئەمەس ئۇ يىراق.
خالىمساڭ رەنجىشنى دىلىڭنىڭ،
باشقا دىلى سۇنۇقلاردىن ئال خەۋەر.
ئوز قولۇڭدا بولماس ئەتە ئاچقۇچۇڭ،
ئەل بېشىغا چاچقىن ئەگەر بولسا زەر.
ئىرنىغىمدىن باشقا قاشلار دومبەمنى،
مېھرىۋانىم بارمۇ مېنىڭ دۇنيادا؟
غېرىبلارنى نىسۋىسىز قويمىغىن،
نى ئېتەرسەن غېرىب بولساڭ مۇبادا؟
مۇھتاجلارنىڭ غېمىنى يە توق بولساڭ،
ئوزەڭگىمۇ كېلىپ قالار مۇھتاجلىق.
ئاچ - زېرىنىڭ كوڭلىنى شات ئەيلىگىن،
ئوزەڭگىمۇ دۇچ كېلىدۇ بۇ ئاچلىق.

ئۆز كۈنۈڭگە شۈكرى قىلغىن سەن يەنە،
ئۆرۈق قويما تىلەپ كەلسە دىۋانە.

× ×

سىلا ھامان يىتىملەرنىڭ بېشىنى،
پۈتلىرىغا تىكەن كىرسە ئال دەرھال
مەيۈس يىتىم تۈرغان بولسا ئالدىڭدا،
ئۆز ئوغلۈڭنى ئەركىلىتىپ قىلما لال.
كىم تەسەللى بەرگەي يىتىم يىغلىسا،
ئەركىلىتىپ ئېيتىدۇ كىم يېشىنى؟
سۈرتۈپ قويغىن يۈزلىرىنى باسسا چاڭ،
رەھىم قىلغىن، سىلا ئۈنىڭ بېشىنى.
بولمىسا گەر تونۇشلىرى، تۈققىنى،
بېقىۋالغىن، پەرۋەرش قىل سەن ئۈنى.
ئاتام ھايات تۈرغىنىدا پۈت دەسسەپ،
شاھ ئىدىمكى، بېشىم ئۈززە تاجىم بار
بىرەر پاشا قونۇپ قالسا يۈزۈمگە،
ئەنسىرەيتتى ھەتتا خولۇم - خوشنىلار.
مانا ئەمدى دۈشمەن ئىسىر قىلسىمۇ،
ھىچكىم ياردەم بېرەلمەيدۇ يۈرەكلىك.
ماڭا ئايان گۈدەكلەرنىڭ ھەسرىتى،
ئۆز بېشىمدىن كەچكەن مېنىڭ گۈدەكلىك.
غۇرۇرلانما خەيرى بەرسەڭ بىراۋغا،
مەن ئۇلۇغ دەپ بولما ھەرگىز مىننەتتە.
ئىشلەپ تاپقىن كەلسە ئەگەر قولۇڭدىن،
قەدرىڭ يۈكسەك بولار پەقەت مېھنەتتە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھىكايەت

بىر ھىلىگەر دېدى بىر كۈن ئاقىلغا:
كىرىپ قالدىم قوتۇلمىدىم توزاقتىن.
بىر ئەبلەختىن قەرز ئالغاندىم ئون دىرەم،
پۇل تاپالماي غەمدە قالدىم ئۇزاقتىن.
كېچىلىرى ئۇيقۇ كەلمەس كوزۇمگە،
ئۇ ئارقامدىن ئەگىشىدۇ كۈندۈزى.
يۈرىگىمگە سانچىلىدۇ خەنجەردەك،
ئۇ ئەبلەخنىڭ سۆيلەپ قىلغان ھەر سوزى.
خۇدا ئاگا ئون دىرەملا بەرگەندەك،
پۇلى يوقتەك ھەر كۈن سۆيلەۋاتىدۇ.
كۈن ئوتكۈزمەي ئىزلەپ كېلەر ھەر كۈنى،
تاڭ ئاتماستىن ئىشىمگىنى قاقىدۇ.
ئويلايمەنكى چىقسا بىرەر ھىممەتلىك،
ماڭا ياردەم بەرگەن بولسا بولاتتى.
بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇپ ئۇ ئاقىل،
ھىلىگەرگە ئىككى تىللا ئۇزاتتى.
كۈلۈپ كەتتى تىللالارنى ئېلىپ ئۇ،
بىراۋ دېدى ئاقىلغا: ئۇ يالغانچى.
ئۇچرىغاننى ئالدايدىغان ھىلىگەر،
ئولگىنىدە ئەل يىغلىماس ئاق نانچى.
مىنەلەيدۇ ھەتتا شىرنى ئىگەرلەپ،
ئابۇزەيد بولغاندىمۇ بەرمەس نەپ...
ئاقىل شۇ دەم ئاچچىقلاندى بۇ سوزدىن:

— ئەل ئۇچىدە ھۆرمىتىنى ساقلىدىم.
نائىنساپتۇر بەلكى سېنىڭ بىلگىنىڭ،
توغرا ئادەم بولسا ئۇنى ياقلىدىم.
ئەگەر سۆزى بولسا ھىلە ۋە يالغان،
ئۇنىڭ ئۆزى يەيدۇ ئاخىر پۇشايمان.
ئالتۇن بېرىپ ساقلاپ قالدىم قەدرىمنى،
بىجا قىلدىم ئېھسان دېگەن ئەھدىمنى.
ياخشىغىمۇ، يامانغىمۇ ئېھسان قىل،
بەرمىگەندىن بەرگىنىڭدۇر ياخشىراق.
ئەقلىڭ بولسا ئۇچۇق بولغىن پىكىردە،
سەن سەئىدىنىڭ سۆزلىرىگە سال قۇلاق.
بۇ توغرىدا ئىناۋەتلىك ھەرگىپى،
ئەمەس قاشنىڭ ياكى خالنىڭ تەرىپى.

ھېكايەت

يۈزىڭ ئالتۇن تەڭگە قالدى بىراۋدىن،
ياخشى ئوغلى بولدى ئاغا مىراسكار.
بېخىللارچە ساقلىماستىن پۇلنى ئۇ،
ئېھسان قىلدى، بولدى سېخى، خالاسكار.
ئىشىكىدىن ئۈزۈلمىدى دىۋانە،
ئۆيلىرىدە بولۇپ تۇردى مېھمانلار.
ئاتىسىدەك پۇلغا قۇلۇپ سالمىدى،
ئۈزۈلمەستىن قىلىپ تۇردى ئېھسانلار.
دېدى بىراۋ: بەكمۇ ساددا ئىكەنسەن،
تۈگىتەمسەن بىر يولىلا پۇلۇڭنى؟

ئۇيغۇر كىتاب تورىبىكىتى www.uyghurkitap.com

ئالدىڭدا بار تېخى تالاي يازۇ - قىش.
مەرتلىكمىدى توساپ قويساڭ يولۇڭنى؟
پۇل بولمىسا يۈرمەسمىدىڭ بولۇپ خار،
ئاڭلىغانمۇ بۇ توغرىلىق قىسسە بار:

مەسەل

ئۆز قىنىغا دىدى دىخان ئايالى:
توق كۆنلەردە ئاچلىقنىمۇ قىل خىيال.
ئىدىشلارنى توشقۇزۇپ قوي سىز بىلەن،
ئېرىقتا سىز قالماسلىقى ئېھتىمال.
دوستلىرىڭغا توكۇپ بەرمە ھەممىنى،
ئېھتىيات قىل زىيان سالار، دۈشمەندىن.
قولۇڭ ئۆزۈن بولسا ئاسان مۈشكۈلۈڭ،
دىۋىلەرمۇ تەپ تارتىدۇ ھەم سەندىن.
ۋاقتى كەلسە تاپالمايسەن بىر تىيىن،
بارۇ - يوقنى توكمە، ياخشى سەن دىسە.
خەيرىڭ بىلەن تويۇپ كەتمەس دىۋانە،
ئاچ قېلىشتىن قىلغىن ئۆزەڭ ئەندىشە!

ھىكايەت

يۈكسەك ئىدى بىر ئاقىلنىڭ ھىممىتى،
لېكىن ئاڭا يېتىشمەيتتى دولىتى.
نىمە ئۈچۈن دولەت باردا ھىممەت يوق،
نىمە ئۈچۈن ھىممەت باردا دولەت يوق؟

دارامەتتىن ئېھسانى كوپ كېلەتتى،
شۇڭا دائىم يانچۇغى بوش يۈرەتتى.
بىر كەمبەغەل ياردەم تىلەپ خەت يازدى،
ئۇ مۇشكۈلدە بىر تېيىنسىز تۇرغاندا.
تەلەپ قىلدى ئالتۇن تولەپ قۇتقۇزغىن،
ئۇزۇن زامان يېتىپ قالدىم زىنداندا.
سەن سائادەت ساھىبى سەن، مەرت كىشى،
ياردەم قىلغىن، مۇشكۈلۈمنى ئاسان قىل!
ئۇ زىندانغا يېتىپ باردى ۋە ئېيتتى:
— ئەي ياخشىلار، بۇ مەھبۇسقا مەن كېپىل.
بىچارىگە ئەندى ئەرك بېرىڭلار،
كېپىل بولاي قېچىپ كەتسە يىراققا.
كېيىن زىندان ئىچىرە كىرىپ قاچ! دىدى،
پۇتۇڭ بولسا تۇرغىن دەرھال ئاياققا.
قانداق ئۇچار قۇش تەپەزدىن قۇتۇلسا،
خۇددى شۇڭا ئۇخشاپ قالدى بۇ ھالمۇ.
ئازات تۇتقۇن قېچىپ چىقتى زىنداندىن،
ئۇنى قوغلاپ يېتەلمىدى شامالمۇ.
بۇ كىشىنى تۇتۇۋالدى گۇندىپاي:
— ئالتۇن تولە، ياكى دەرھال تاپ ئۇنى!
قايتىپ ئۇچۇپ كېلەرمىدى قاچقان قۇش،
ياتتى ئۇزى يوق بولغاچقا ئالتۇنى.
ئۇ قاماقتا يېتىپ كەتتى ئاي - يىللار،
يە يىغلىماي، يە ئەيلىمەي پۇشايمان.
ياتار ئىدى زىندان ئىچرە كۈلۈپ‌تە،
بىر ئاق نىيەت ئۇتۇپ قالدى شۇ تامان.

دېدى: سېنى ئويلىمايمەن ئوغرى دەپ،
توغرا بولساڭ ياتتىڭ مۇندا نېمىشقا؟
دېدى تۇتقۇن: ئەي مېھرىۋان، ئاق نىيەت،
لايىق ئەمەس مەن ئوغرىلىق قىلىشقا.
بۇ زىنداندا بىر ناتىۋان بار ئىدى،
ئۇ قۇتۇلدى، ماڭا قالدى ماكانى.
مەرتىلىكمىدى ئاڭا زىندان بولسا يار،
ماڭا بولسا ئازات يۈرۈش ئىمكانى؟
ئۆلۈپ كەتتى يېتىپ ئاخىر زىنداندا،
ياخشى نامغا ئىگە بولۇپ بۇ ئادەم.
ئۇ ئۆلمىدى، نامى قالدى دۇنيادا،
تىرىكلەردىن كورە بولۇپ مۇھتەرەم.
ياخشى كوڭۈل ئۆلمەس زامان - زامانلار،
زىيان بولماس ئۆلۈپ كەتسە يامانلار.

× ×

ھاياتىدا ساقلىمايدۇ ئۆچمەنلىك،
ئەگەر ئىنسان كورسە يىراق زامانىنى.
باشاقچىنى ئېتىزلاردىن قوغلىغان،
زىيان تارتماي ئالالمايدۇ خامانىنى.
كۈنى يېتىپ ئۆلسە زامان زالىمى،
ئېزىلگەنلەر كۈن كەچۈرەر بىمالال.
غېرىبلارغا جەۋرى قىلما، ئۆزەڭنىڭ —
غېرىب بولۇپ قېلىشىڭمۇ ئېھتىمال.

ھىكايەت

سوزلەپ بېرەي بۈيۈك مەرتلەر ئىشىنى،
مەرت بولساڭ، ئالساڭ ئۇنى قۇلاققا.
بىر خالتا دان ئېلىپ شىبلى① دوكاندىن،
كوتەردى ـ دە، مېڭىپ كەتتى قىشلاققا.
ئۇ كوردىكى، ئېلىپ كەلگەن دېنىدا،
بىر چۈمۈلە يۈرەر ئىدى پەرىشان.
ئۇنى ئويلاپ ئۇخلىيالماي تۈن بويى،
ئوز جايىغا ئېلىپ كەلدى قىپ نىشان.
دېدى شىبلى: چۈمۈلىمۇ تىرىك جان،
ئوز جايىدىن كەتسە بولماس قوزغۇلۇپ.
شات ئەيلىگىن ئېزىلگەنلەر قەلبىنى،
شۇندا كۆڭلۈڭ ئوتكەي سېنىڭ شات بولۇپ.
پاك نىيەتلىك فىرداۋسىتىن ئاڭلا سوز،
(بولسۇن خۇدا رەھمىتىدە ئۇ ئىنسان).
دېگەن ئىدى: چۈمۈلىنى رەنجىتمە،
ھەممە كىبى ئۇنىڭغىمۇ تاتلىق جان.
ئاجىزلارنى دەسسەپ ئوتمە پەھلىۋان،
بوپ قالارسەن سەن ئوزەڭمۇ ئاجىز جان.
يامان كۈنلەر كېلەر بەلكى بېشىڭغا،
كىمگە ۋاپا قىلغان ئىدى بۇ جاھان!
شامنى قارا! پەرۋانىغا قويدى ئوت،

---

① شىبلى — شەيخ شىبلى.

ئەمما ئۆزى كويۇپ پۈتتى شۇ زامان.
بىراۋ بولسا سەندىن كورە ئاجىزراق،
بىراۋ بولار سەندىن كورە پەھلىۋان.
ۋەھشىلەرنى ئوۋلاش ئۈچۈن كۈچ كېرەك،
ئىپسان كېرەك كوڭۈللەرنى ئوۋلاشقا.
تىغ كېسەلمەس زەنجىرىنى ئىنسانىنىڭ،
ھەركەت قىلغىن ياۋ بويىنىنى باغلاشقا.
يامانلىقلار قىلار دوستى يامانغا.
بۇغداي ئۈنۈپ چىقماس ھەرگىز ئارپىدىن.
بۇ ھاياتنى دوستسىز قالاي دېمىسەڭ،
دوستلىرىڭنا خەنجەر ئۇرما ئارقىدىن.
شەپقەت قىلساڭ ساڭا ياۋلۇق قىلغانغا،
ئاخىر ئۇمۇ ئايلىنىدۇ يارانغا.

ھىكايەت

چوڭ يولدا بىر نەۋقىرانىنى ئۇچراتتىم،
قويى بىللە كېلەر ئىدى يول بويى.
دېدىم ئاڭا: ئەگىشىپتۇ بۇ قويۇڭ،
بويىنى ئۆزرە بولغاچ پىششىق چىلۋۇرى.
بۇ سوزۇمنى ئاڭلاپ قويى بويىندىن،
ئۇ نەۋقىران چولۋۇرنى بوشاتتى.
ئۇ يۈگۈردى شۇ ئان تەرەپ – تەرەپكە،
ئارقىسىدىن قويى بىللە چاپاتتى.
ھەر تامانغا چېپىپ كورۇپ ئوينىشىپ،
ئۇلار ئاخىر يېتىپ كەلدى يېنىمغا.

دېدى يىگىت: ئەي ساخاۋەت ئىگىسى،
مەن شەپقەتنى باغلاپ قويغان بوينىغا.
ئېھسان قىلساڭ ۋەھشى پىلمۇ كۆنۈكۈپ،
ئىگىسىگە بويسۇنىدۇ مۇلايىم.
ھەتتا ئىتمۇ ئاقلار بەرگەن تۇزۇگنى،
يامانلارغا مېھرىۋانلىق قىل دائىم.

ھىكايەت

كورۇپ قالدى بىراۋ چولاق تۈلكىنى،
دېدى: قىزىق بۇ خۇدانىڭ ئىشلىرى.
بۇ ئەھۋالدا قىلار قانداق تىرىكچىلىك،
قول - ئاياقسىز ماڭالمىسا ئىلگىرى.
ھەيران بولۇپ تۇرار ئىدى ئۇ ئادەم،
يوغان بىر شىر كىيىك تۇتۇپ ئەكەلدى.
تاشلاپ ئۇنى يېدى ئۆزى تويغىچە،
قالغىنىغا چولاق تۈلكە تەمشەلدى.
ۋەھشى بولساڭ بولغىن شىردەك ئەي ئاقىل،
تۈلكە كەبى تەلمۈرمىگىن سارقىت دەپ.
ئاشقىنىنى خەيرى قىلغىن ئۈلجاڭنىڭ،
تويغان بولساڭ ئەگەر ئۇنى ئۆزەڭ يەپ.
ئەگەر شىردەك بولغان بولساڭ پەھلىۋان،
تۈلكە مىجەز بولۇپ ئاجىز ئۆتمىگىن.
ھالال تېپىپ، دوستلار بىلەن بىللە يە،
بىراۋلارنىڭ سارقىتىنى كۈتمىگىن.
مەرتلىك بولماس ئىشلىمەستىن چىشلىسە،

ئۇگەن ھالال ئىشلەپ ياخشى ياشاشنى.
قېرىلارنى قوللا، كۈتكىن ياش بولساڭ.
ئەمما تەلەپ قىلما سېنى قوللاشنى.
ئاقىل كىشى بولار ھامان ھەممەتلىك،
بېخىل ئادەم كۈن ئۆتكۈزەر كۆلپەتلىك.

ھىكايەت

رۇم شەھرىنىڭ ئەتراپىدا ياشايتتى،
بىر تەقۋادار ھالى - كۈنى پاراۋان.
مۇساپىرلار قىلدۇق ئۇنى زىيارەت،
ھېرىپ - ئېچىپ، كېزىپ يۈرۈپ كوپ جاھان.
ئۇ بىز بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشتى،
ھورمەت بىلەن ئورۇن ئالدۇق ھەممىمىز.
بەدولەتكەن، چەكسىز ئىكەن بايلىغى،
بىراق ئۇزى دەرەخ ئىكەن مېۋىسىز.
يۈزى ئىسسىق، سوزى ئىكەن مېھرىۋان،
لېكىن قازان ئاسمىدى ئۇ ئوچاققا.
تۈنى بىلەن قىلدى ئويغاق ئىبادەت،
بىزمۇ ئويغاق نان كىرمىگەچ قوساققا.
تاڭ ئاتقاندا كىرىپ كەلدى ئىشىكتىن،
گەپ - سوزلىرى يەنە شىرىن، مېھرىۋان
ئارىمىزدا بىر شوخ يىگىت بار ئىدى،
سالام بىلەن دېدى ئاكا شۇ ھامان:

ئەي ساھىپخان، تۇزەپ ئوقۇ بوسەنى①،
بىزگە. توشە② خوپ كېلىدۇ ھەر زامان.
ھورمەت بىلەن كەشمىزنى سۇرتىكىچە،
كەش بىلەن ئۆر ئالدىمىزغا قويۇپ نان.
ئېھسان بىلەن يۈز تاپىدۇ مەرت كىشى،
سەن ئىكەنسەن مونداق ئىشتىن بىخەبەر.
كورگەن ئىدىم بىر موغۇلنى تەقۋادار،
سەن ئىبادەت قىلسەنكەن شۇ قەدەر.
سېخىرەك بول، قورقماي قارا ھاياتقا،
قۇرۇق سوزگە چىقماس مۇشۇك ئاپتاپقا.

ھىكايەت

بىر توم قارا ئات بار ئىكەن ھاتەمدە،
ئات يوق ئىكەن ئۇچقۇرلۇقتا بۇ ئاتتەك.
گۇلدۇرماما ئىكەن ئۇنىڭ كىشنىشى،
مىنگەن كىشى ئۇچار ئىكەن چاقماقتەك.
تاغ - سەھرادا چاپار ئىكەن تەر چىچىپ،
گويا يامغۇر تۆككەن كەبى توپ بۇلۇت.
كەلكۈن بولۇپ ئاقار ئىكەن چۆللەردە،
قالار ئىكەن چاڭ كەينىدە توپىلىنىپ.
شەھەرلەردە ماختاپتۇ ئەل ھاتەمنى،

---

① بوسە — سويمەك. بۇ سوزنى ئەرەپچە يېزىشتا ئازراق ئوزگەرتىپ توشە ئوقۇشمۇ مۇمكىن.

② توشە — يول ئوزۇقى، يېمەكلىك.

ئۈنىڭ داڭقى رۇم شاھىغا يېتىپتۇ.
ماختىشىپتۇ تەگدىشى يوق سېخى دەپ،
ھەم ئېتىنى قوشۇپ مەدھە ئېتىپتۇ.
دېيىشىپتۇ يەتمەس ئاڭا شۇڭقارمۇ،
چولدە قانات، كېمە بولار دەريادا.
بۇنى ئاڭلاپ شاھ دەپتۇكى ۋەزىرگە:
ئۇيات بولار تارلىق قىلساق مۇبادا.
تۇلپارىنى سوراپ كورەي بىر قېتىم،
بېرىپ تۇرسا دەيمەن ئۇنى راست سېخى.
بېرىپ تۇرماق ئېغىر كەلسە ئۈنىڭغا،
يالغان شوھرەت ئىگىسىدۇر ئۇ تېخى.
بىر ئىلىملىك ئاقىل بىلەن ئۇن كىشى،
ئاتلىنىپتۇ تەي① تەرەپكە بوپ راۋان.
يەر ئۇلگەندەك ياش توكۇپتۇ بۇلۇتلار،
شامال بولسا ئوتەر ئىكەن بېرىپ جان.
يېتىشىپتۇ ئۇلار ھاتەم ئويىگە،
تەشنا كىشى سۇغا بېرىپ يەتكەندەك.
ئۇ ئات سويۇپ، توكۇپتۇ كوپ قەن - گىزەك،
ئىتەك - ئىتەك مىۋە - چىۋە توككەندەك.
مېھمان بولۇپ تۈنەپ قاپتۇ كەلگەنلەر،
تاڭ ئاتقاندا تەلەپ قاپتۇ ئېتىنى.
ھاتەم بىردىن بولۇپ قاپتۇ پەرىشان،
ھەسرەت بىلەن تۇتۇپ ئاستا بېشىنى.
دەپتۇ ھاتەم: ئەي ئاقىلى زۇفۇنۇن،

① تەي — قەبىلە نامى.

نىمە ئۈچۈن ئېيتمىدىڭلار بۇرۇنراق؟
سىلەر ئۈچۈن سويغان ئىدىم ئۇ ئاتنى،
ئۇ تولپارىم ئېيخى كېچە ئىدى ساق.
كوردۇڭلارغۇ، بوران بولدى ئاخشىمى،
بېرىش قىيىن بولدى ماڭا قوراغا.
ئۇيدە ئاتتىن بولەك مېلىم يوق ئىدى،
ئىلاجىسىز سويۇۋەتتىم غىزاغا.
ئەركەكچىلىك بولماس ئىدى مېنىڭچە،
قاراپ تۇرسام، ياتسا مېھمان ئاچ يېتى.
ھاتەم ئۈچۈن ئات ئەمەسمۇ سېخىلىك،
نىمە بوپتۇ سويۇلغاندا بىر ئېتى!
مېھمانلارغا قويۇپ ھاتەم مال، ئالتۇن،
خوش ئېيتىپتۇ، قايتىشىپتۇ كەلگەنلەر.
بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپ رىملىق تاجدار،
دەپتۇ: ساڭا بارىكاللا، تاپ زەپەر!
بۇنىڭ بىلەن گېپى پۈتمەس ھاتەمنىڭ،
گېپى تولا ئۇ داڭقى بار ئادەمنىڭ.

ھىكايەت

ھاتەم توغرىسىدا ئىككىنچى ھىكايەت

كىمنىڭ سوزلەپ بەرگىنىنى ئۇنتۇدۇم،
ئۆتكەن ئىكەن بىر پادىشا يەمەندە.
غالىپ ئىكەن جاھاندىكى شاھلاردىن،
داڭقى چىققان سېخى ئىكەن ۋەتەندە.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

دىسەڭ بولار ئۇنى ئىھسان بولۇتى،
يامغۇر كەبى زەر توكەركەن ھەر كۈنى.
بىراق داڭقى ئارتۇق ئىكەن ھاتەمنىڭ،
ھەسەت ئوتى ئىچرە قويمىش بۇ ئۇنى.
ئۇ دەيدىكەن: ئۇنىڭ تاجى بولمىسا،
نىمە ئۈچۈن تاپتى مۇنچە ئېتىۋار؟
قىلالمىسا يە شاھانە بەزمىلەر،
ئەل ئىچىدە مۇنچىلا زور داڭقى بار؟
سوزلەر ئىدى خەلق دائىم ھاتەمنىڭ،
ئىھسانىنى، خەيرىيەتلىك ئىشىنى.
دىدى بىر كۈن كورەلمەسلىك قىلىپ شاھ:
ئېپ كېلىڭلار شۇ ھاتەمنىڭ بېشىنى!
ھاتەم تىرىك مېنىڭ داڭقىم چىقماس دەپ،
بەنىتەي① گە ماڭغۇزدى بىر ئادەمنى.
مېڭىپ كەتتى يولغا سالغان جاللادى،
مەخپى بېرىپ ئولتۇرۇشكە ھاتەمنى.
يول ئۈستىدە ئۇچراشتى ئۇ چاپارغا،
ئوچۇق چىراي، ھىممەتلىك بىر نەۋقىران.
ئۇ مېھماننى كورۇپ، شىرىن سوز بىلەن،
تەكلىپ قىلىپ باشلاپ كەتتى ئوي تامان.
ئىززەت - ھورمەت بىلەن كۈتۈپ، مېھماننىڭ —
تاش كوڭلىنى يۇمشاق قىلدى ئۇ پۈتۈن.
سەھەر تۇرۇپ قوللىرىنى سويدى ئۇ،
دىدى: يەنە ئوينىپ كېتىڭ بەش - ئون كۈن.

① بەنىتەي — تەي قەبىلىسى.

دېدى مېھمان: مۇمكىن ئەمەس زادىلا،
جونەپ كېتەي، ھازىر ماڭا ئىش مۇھىم.
دېدى يىگىت: ئېيتىڭ ماڭا، نىمە ئىش؟
بەلكى سىزگە تېگىپ قالار ياردىمىم.
— مەيلى ئېيتاي، — دېدى چاپار، — قۇلاق سال،
يىگىت بولساڭ سىر ساقلىغىن، بول ھۇشيار.
تونۇمسەنكىن، بۇ يۇرتۇڭدا بەك دانا،
داڭقى چىققان ھاتەم دېگەن بىراۋ بار.
نىمە گۇنا قىلغان ئىكىن بىلمىدىم،
بېشى لازىم بوپتۇ يەمەن شاھىغا.
بولار سېنىڭ ماڭا بەرگەن ياردىمىڭ،
باشلاپ بارساڭ ئۇنىڭ تۇرار جايىغا.
بۇنى ئاڭلاپ كۇلدى يىگىت: ھاتەم مەن!
لازىم بولغان بولسا بېشىم مانا، كەس.
يامان بولار قالسا ئەگەر تاڭ يورۇپ،
تۇندىن قالساڭ ئىشىڭ سېنىڭ بولار تەس.
تۇتتى باشنى قىلىپ ھاتەم سېخىلىق،
بۇ قىسسىدىن قالدى چاپار تەمتىرەپ.
كېيىن يەرگە ئېتىۋەتتى ئۇزىنى،
پۇتلىرىنى سويدى ئۇنىڭ ئۇمۇلەپ.
پىغان قىلدى قويۇپ قولنى كوكسىگە،
شەمشىرىنى تاشلىۋەتتى بىر ياققا.
دېدى: مەرتلىك ئەمەس ھەرگىز بۇ ئىشىم،
قانداق زەرەر يەتكۈزدەي سەن زاتقا!
ھاتەم بىلەن قۇچاقلىشىپ، خوشلىشىپ،
يەمەن ياققا جونەپ كەتتى ئۇ چاپار.

چۈشەندى شاھ قاراپ كەلگەن چاپارغا،
تاپشۇرۇقۇقا بىردىلمەيتۇ ئېيتىۋار.
دېدى: كېسىپ كەلمەيسەنغۇ بېشىنى،
بولماسىمدى كەلسەڭ سېلىپ خوجۇنغا؟
نىمە بولدى؟ كۈچۈڭ يەتمەي قالدىمۇ،
ياكى يولدا دۈچ كەلدىڭمۇ ھۈجۈمغا؟
سويۇپ يەرنى بۇ دىۋ يۈرەك پەھلىۋان،
ئۇز شاھىغا دۇئا قىلدى شۇھامان.
دىدى: يولدا ئۇچراتتىم مەن ھاتەمنى،
قايىل بولدۇم كورۇپ ئۇ مەرت ئادەمنى.
ئاڭلىغانغا لايىق ئىكەن ھىممىتى،
مەندىن كورە يۇكسەك ئىكەن ھۆرمىتى.
قاراپ تۇرۇپ ئالالمىدىم بېشىنى،
ئۇ بېشىمنى ئالدى مېنىڭ ئېھساندا.
دىدى چاپار، ئېيتتى بولغان ئىشلارنى،
شاھمۇ قايىل بولۇپ قالدى شۇ ئاندا.

ھىكايەت

بىردىن لايغا پېتىپ قالدى بىر ئۆۋنىڭ،
چول ئىچىدە ھەيدەپ ماڭغان ئىشىكى.
تۈن قاراڭغۇ، يامغۇر يېغىپ تۇراتتى،
پاتقاق ئىدى چەكسىز چولنىڭ ئىتىگى.
تىللىدى ئۇ نىمە كەلسە ئاغزىغا،
بۇ ئۆيۈنگغا بەكمۇ ئېغىر كۈن ئىدى.
تىللىدى ئۇ گادايىنمۇ، شاھىنمۇ،

دۈشمەنىمۇ، دوستلارنىمۇ تىللىدى.
كېلىپ قالدى پادىشامۇ شۇ پەيتتە،
كەلگىنىنى سەزمەي قالدى ئۇ كىشى.
گەپ قىلالماي قالدى شاھمۇ نائىلاج،
قۇلىغىغا كىرگەچ ئۇنىڭ سوكۇشى.
بەگلىرىگە باقتى بولۇپ خىجالەت،
دېدى: مېنى تىللايدۇ بۇ نېمىشقا؟
دېدى بىرى: كاللىسىنى ئال ئۇنىڭ،
سەل قارىساڭ خاتا بولار بۇ ئىشقا.
قاراپ باقتى شاھ ئۇنىڭغا كۆز سېلىپ،
ئىشەك لايدا، ئۆزى نامرات بىر ھالدا؟
ئويلاپ قالدى ئەپۇ بولسۇن گۇنايى،
جەھلى تۇتۇپ تىللىمامدۇ شۇ ھالدا.
قانداق گۈزەل قىساس پەيتى ياخشىلىق،
شاھ ئات بەردى، ئالتۇن بەردى نامراتقا.
دېدى بىراق: بەك ئەقىلسىز ئىكەنكەن،
ئېرىشمىگىنىڭ ماھال ئىدى ھاياتقا؟
ئۆز ئەھدىمنى بىجا قىلدىم دېدى شاھ،
ساڭا قىلغان بۇ شەپقىتىم ئارقىلىق.
يامانلىققا يامانلىققۇ بەك ئوڭاي،
قىيىن ئىشتۇر يامانلىققا ياخشىلىق.

ھېكايەت

پۇلى نۇرغۇن باي بار ئىدى، ياشايتتى —
ئىشلىتىشكە كۆزى قىيماي قىيناپ جان.

يىمەس ئۇندى ئاچ يۇرسىمۇ كۈنۈ - تۈن،
ۋە ھېچكىمگە قىلماس ئۇندى ئۇ ئېھسان.
قۇلى بولۇپ قالغان ئۇندى ئالتۇننىڭ،
ئالتۇنغىمۇ سېلىپ قويغان ئۇ كىشەن.
كۈمگەن جايىنى بايقاپ قالدى ئۆز ئوغلى،
يوشۇرسىمۇ ئالتۇنلارنى پەم بىلەن.
قارا تاشنى كۆمۈپ قويۇپ ئورنىغا،
ئالتۇنلارنى ئالدى ئوغۇل سۇغۇرۇپ.
زەر تۇرامدۇ سېخى، مەرتنىڭ قولىدا،
يىدى، ئىچتى ۋە ئوينىدى شوخلىنىپ.
يۈزلىرىنى كاچاتلىدى ئاتىسى،
بۇ يوقالغان ئالتۇنلارنىڭ دەردىدە.
كېچىلىرى يىغلار ئۇندى ئاھ ئۇرۇپ،
ئوغلى بولسا ئوينار ئۇندى بەزمىدە.
ئوغلى ئاكا كۈلەر ئۇندى تاكلىرى:
— ئاتا! ئادەم كۈنى ئۆتەر ئاش بىلەن.
ئىنسان زەرنى خەجلەش ئۈچۈن يىغىدۇ،
كۆمۈپ قويساڭ تەڭ بولمامدۇ تاش بىلەن؟
تىرىكچىلىك يولى ئىزلەپ ئادەملەر،
تاش باغرىنى يارار ئالتۇن كانىدا.
بېخىللارنىڭ قولىدىكى ئالتۇنلار،
ياتقان ئوخشاش يەنە تاشنىڭ باغرىدا.
بالىلىرىڭ بىلەن بىللە يىمىسەڭ،
ئالتۇنلىرىڭ بولار ساڭا ئاھ - پىغان.
ئالتۇنى بار بېخىل بايدۇر مىسالى —
ئالتۇنلارنى بېسىپ ياتقان چوڭ يىلان.

بېخىل ئادەم تىترەيدۇ يىلاندەك،
ئۇزاق يىللار ساقلىنىدۇ ئالتۇنى.
كۈنى يېتىپ ئەسىر بولسا ئەجەلگە،
شۇ كۈنىلا تەقسىم قىلار تېز ئۇنى.
چومۇلىدەك توشۇپ توپلا، يىغىن ھەم،
قۇرۇتلارغا يەم بولۇشتىن مۇقەررەدەم.
نەسىھەتتۇر بۇ سەئىدنىڭ سۆزلىرى،
ئەمەل قىلساڭ نەپ بېرىدۇ ھەرقاچان.
كۈنۈڭ ياخشى ئۆتەر بۇنى چۈشەنسەڭ،
چۈشەنمىسەڭ يەپ قالىسەن پۇشايمان،

ھېكايەت

بىر دەرۋىشكە ئىھسان قىلىپ بىر يىگىت،
ھاجىتىنى راۋا قىلدى، بەردى نەپ.
نېمە كۈنا قىلغان ئۇكىن بىلمىدىم،
شاھتىن بۇيرۇق بولدى ئۇنى ئىسىڭ دەپ.
تۇشمۇ - تۇشتىن بەگلەر كەلدى ئۇ كۈنى،
مەيدان ئارا ئەل توپلاندى كورمەككە.
بۇ سورۇنغا كەلدى دەرۋىش، كوردىكى،
يىگىت تۇتقۇن ۋە يۈزلەنگەن ئولمەككە.
ئۇ يىگىتكە ئىچىندى چىن كوڭلىدىن،
پىلان قۇردى، قالمىدى ھېچ تەمتىرەپ.
بىردىن يىغلاپ كەتتى دەرۋىش ۋاقىراپ:
شاھىم ئولدى، ئالەم يېتىم قالدى، دەپ.
پەرىيات قىلدى يۈز - كوزىنى تىرناقلاپ،

جاللات تېنەپ قالدى قەتىل پەيتىدە.
ھەممە يۈگرەپ كەتتى دەرھال سارايغا،
بىراق شاھى تىرىك ئىدى تەختىدە.
يىگىت قاچتى، لېكىن دەرۋىش تۇتۇلدى،
ئۇنى باغلاپ ئېلىپ باردى ئوردىغا.
شاھ سوراتقا تارتتى ئۇنى: نېمىشقا —
مۇنچە ئۇلۇم تىلەپ قالدىڭ سەن ماڭا؟
باتۇرلىنىپ سوز باشلىدى بۇ دەرۋىش:
— ئەي شاھىنشاھ! ھوكمىڭدىدۇر بۇزامان.
ئۇلدى دىسەم كېتەرمىدىڭ راست ئۇلۇپ؟
ئەمما ئامان قالدى بىر ياش نەۋقىران.
بۇ دەرۋىشنى ئەپۇ قىلدى شاھ دەرھال،
سوزلىرىنى ئاڭلاپ، بولۇپ كوپ خوشال.
يىگىت قېچىپ بارار ئىدى شۇ پەيتتە،
يىراق ياققا بىر يىقىلىپ، بىر قوپۇپ.
بىراۋ ئۇچراپ سوراپ قالدى ئۇنىڭدىن:
بۇ ئۇلۇمدىن قالدىڭ قانداق قۇتۇلۇپ؟
يىگىت ئاڭا پىچىرلىدى: ئايا، دوست،
مەن نىجاتنى تاپتىم بۇگۇن ئېھساندىن.
ئۇنۇپ چىقار يەرگە چاچقان ئۇرۇغۇڭ،
ئاچلىق كۇنى شەپقەت قىلار ئۇداندىن.

× ×

ياخشى دىدۇق ئىلتىپاتنى، ئېھساننى،
ئۇچرىغاننى قىلشۇەرمە بىراق خوشى.

زوراۋاننى مالۇ - جاندىن جۇدا قىل،
قانىتىنى يۇلغىن بولسا يامان قۇش.
باغلىرىڭنى خالاس قىلغىن تىكەندىن،
كوچەت ئۇستۇر، مىۋە بىلەن تولۇقلا.
ئاجىزلارغا مېھرىۋانلىق قىلسا كىم،
ئاڭا ھورمەت ئىزھار قىل ۋە ئۇلۇغلا.
ئەلگە زۇلۇم، رەھىمسىزلىك بولدۇ،
زوراۋانغا شەپقەت قىلساڭ سەن بىراق.
ئوت ئىچىدە كويگەندىن جاھاننىڭ،
ئوت قويغۇچى ئوزى كويسە ياخشىراق.
كىم ئوغرىغا مېھرۇ - شەپقەت كورسەتسە،
ئىزىنىڭ ئوزى ئوغرى ياكى قاراقچى.
كوككە سورۇ زوراۋاننى كۈل قىلىپ،
ئادىل بولار بولساڭ زۇلۇم قىلماقچى

ھىكايەت

ئاڭلىدىمكى، بىر كىشىنىڭ ئويىگە،
گۈلدىلدىشىپ ئوۋۋا ساپتۇ ھەرىلەر.
ئاتا راسا بىزار بولۇپ قىزىغا،
بۇ ھەرىنىڭ ئۇگىسىنى بۇزغىن دەر
ياق، بۇزماڭلار دەپ توسىدى ئايالى،
بۇزماق گۇنا بۇ مىسكىنىنىڭ ئويىنى.
ئېرى ئويدىن چىقىپ كەتتى ماقۇل، دەپ،
چاقتى ھەرە بۇ ئايالنىڭ ئوزىنى.
نادان ئايال قىپتۇ پەريات ۋاقىراپ،

دەپتۇ ئېرى كورۇپ ئۇنىڭ ھالىنى:
قوي، يىغلىما، بۇزاي دىسەڭ، مىسكىن دەپ،
ئۆزەڭ قوغداپ قالمىدىڭمۇ ھەرنىنى؟
يامانلارغا قىلسا كىمكى ياخشىلىق،
ئۇندا بەتتەر ئەۋج ئالغاي يامانلىق.
ئەقىلىڭ بولسا، بولساڭ ئەگەر ئۆزەڭ مەرت،
يامانلارغا بەرمە ھەرگىز ئامانلىق.
جەڭ ۋاقتىدا نەيزە بولغان قومۇشلار،
ئىمىش شىكەر قومۇشىدىن ئاجىزراق.
بۇ ھېكمەتلىك سوزنى ئېيتقان بىر كىشى:
"ئاساۋ ئاتنىڭ يۈكى بولسۇن قاۋۇلراق".
مۈشۈك باقساڭ كەپتىرىڭنى يەپ قويار،
بورى باقساڭ يۈرمە ھەرگىز مال توساپ.
بىراۋلارغا قىلساڭ ئەگەر ياخشىلىق،
بىراۋلارغا ھىچ ئايانماي قىل ئازاپ.
ئىگىزلەتمە ئۈينى تۈۋرۈك بولمىسا،
ئېھتىيات قىل، پۇختا ئەمەس ئىشەنچىڭ.
سۇ كەم چاغدا باغلاۋالغىن ئۈستەڭنى،
سۇ كوپەيسە يەتمەي قالار ئىسكەنجەڭ.
قاپقىنىڭغا چۈشسە بورى ئولتۈرگىن،
ئولتۈرمىسەڭ ئامانلىق يوق قويۇڭغا.
تاياق ئىزلەپ يۈرمە يىلان ئۇچرىسا،
ئولتۈر ئۇنى تاش چىقسىمۇ قولۇڭغا.
بولسا قەلەم زوراۋانىڭ قولىدا،
قوللىرىنى كەسكىن ئۇنىڭ، قىل قەلەم.

ھېكمەت دىسەڭ بۇ سەندىگە قۇلاق سال،
بۇ پەندە ئۇ ئۇتكەن سەندىن مۇقەددەم،

ئۇچىنچى باپ

مۇھەببەت توغرىسىدا

ئەگەر ئىشىق چۇشۇپ قالسا كوڭلۇڭگە،
شۇندىن باشلاپ تۇگەر سەۋرۇ - ئارامىڭ
يارىڭ ھوسنى كوزلىرىڭگە كورىنىپ،
ئۇخلىماققا بولماي قالار ئامالىڭ.
يالۋۇردىسەن پۇتلىرىغا باش قويۇپ،
كوزلىرىڭگە كورۇنمەيدۇ جاھانىمۇ.
ئالتۇن توكسەڭ سالماي قالسا ئۇ نەزەر،
بىلەلمەيسەن ئالتۇنمۇ ئۇ سامانمۇ؟
ئۇ بار جايدا سىغماس دىلغا باشقا يار،
بولالمايسەن ئۇزگە بىلەن ھەمنەپەس.
ئوز ئىلكىڭدە بولماس سەۋرى - تاقىتىڭ،
بوپ قالسەن رەسۋالىقتىن غەم يىمەس.
جان سوردىسا ئايىمايسەن جېنىڭنى،
قىلىچ ئۇرسا تۇتۇپ بېرىپ بېشىڭنى.

ھېكايەت

ناخشا ئېيتار ئىدى بىر كۇن ئىشقىۋاز،
يارى ئاگا تەڭگىدىن ئۇسۇل دەسسەيتتى.

ئوراپ ئالغان ئىدى ئۇنى دوست - ياران،
شام ئورۇلۇپ كوينىگىگە ئوت كەتتى.
غەزەپلەندى خاپا بولۇپ يىگىتى:
نەدىن كەلدى بىزگە مۇنچە دوست - ياران؟
بۇ ئوت بىلەن يالغۇز ئىتەك كويمىدى،
مەنمۇ كويدۇم، ئورنەندى دىل، كويدى جان.

ھىكايەت

-

سەمەرقەندتە بىر نازىنىن بار ئىدى،
بىراۋ ئاڭا ئەگىشىپتۇ بوپ خۇشتار.
قۇياشتىنمۇ يورۇق ئىدى جامالى،
قاراشلىرى جان ئالغۇچى ۋە دىلدار.
ئاشىق يىگىت سويەر ئىدى ئىزىنى،
كويۇپ - پىشىپ، باغلاپ ئاڭا ئىشتىياق.
يۇزلىرىگە تەلمۇردىتى ھەر دائىم،
جەھلى چىقىپ دىدى دىلبەر: سال قۇلاق!
ئوزۇن بولدى يۇرۇپ قالدىڭ پېيىمدىن،
بىلگىن، ئەمەس مەن توزاققا چۈشكەن قۇش.
ئىزىڭ بېشىڭ تەندىن جۇدا بولغۇسى،
مۇنداق قىلما، ئوز ۋاقتىدا تاپقىن ھۇش.
— تاشلا ئۇنى، دىدى بىراۋ، — بولدى قوي،
سەن ئوزەڭگە يول تاللىغىن ئاسانراق.
مۇشكۇل بولدى مۇرادىڭغا يەتمىگىڭ،
چىققۇسىدۇر بېشىڭغا بۇ ئىشتىياق.
بۇ سوزلەرنى ئاڭلىدى ئۇ چىن ئاشىق،

دىلى كويۇپ، قالدى ئاچچىق پىغاندا.
دىدى: مەيلى تىغى ئالما بېشىمنى،
ئۇنىڭ ئىشتى بىلەن ئۆلەي جاھاندا.
يار قولىدىن شەمشەر يىدى دەپ قالسۇن،
دۇشمەنلىرىم ياكى دوستۇ ـ ئۇلپىتىم.
كوڭلۈم ئۇنىڭ ھىجرانىنى ئىستىمەس،
يۇرەي شۇنداق توكۇلسىمۇ ھورمىتىم.
تووۋە قىل، دەپ ئېيتتىڭ ماڭا ئەي ياران.
قانداق تووۋە قىلالايمەن مەن بىراق؟
ئەپۇ قىلغىن، مېنى ھايات ھىجراندىن،
ۋىسال تىغى ئولتۇرگىنى ياخشىراق.
ئۇ كويدۇرسە ھەر كەچ مېنى ئوت قويۇپ،
ھىدى يەنە ھايات بېرەر تاڭ بىلەن.
ئوز ئىشقىدىن ۋاز كەچمەيدۇ مەرت يىگىت،
ئەگەر يارى ئويناشسىمۇ جان بىلەن.

ھىكايەت

بىر كېلىنچەك ئىزلەپ كېلىپ بىر چالنى،
ئوز ئېرىدىن قىلىپ بەردى شىكايەت.
دىدى: ئېرىم ماڭا كۇلۇپ باقمايدۇ،
ئۆي ئىچىدە كۇنۇم ئوتەر چېكىپ دەرت.
ياشار ئەلدە قانچە ـ قانچە ياش ـ قېرى،
ھالى ئەمەس بىزدەك مۇنچە پەرىشان.
كۇن ئوتكۇزەر بولۇپ بىر جان ۋە بىر تەن،
بىر ـ بىرىگە بولۇپ ئامراق، مېھرىۋان،

ئۇزۇن بولدى ئېرىم چىراي ئاچمايدۇ،
جاندىن ئۆتتى مېھرىسىزلىك ئازاۋى.
ئەقىللىق چال قۇلاق سالدى بۇ سۆزگە،
مۇنداق بولدى ئۇنىڭ بەرگەن جاۋاۋى:
تاقەت قىلغىن كۆڭلۈڭ بولسا ئېرىڭگە،
ئازاۋىنى تارتقىن مەيلى ھەر ئاندا.
تاپالمايسەن مېھرى يوق دەپ ۋاز كەچسەڭ،
كېيىن ئۆمرۈڭ ئۆتەر سىنىڭ ئارماندا.
ئويلىماستىن جۇدالىققا ئالما يول،
ئۆمرۈڭ كېتەر كەلسە ئۆلۈم نۆۋىتى.
بولسا ئېرىڭ قانچە نامدار، ئاخىرى —
باش ئەگدۈرەر مۇھەببەتنىڭ قۇدرىتى.
چۈشسە كىشى ئەگەر جۇنۇن ھالىغا،
ھۇش - كاللىسى يېنىپ كەلمەس جايىغا.

ھىكايەت

بىر ياش يىگىت ياساپ چىقتى تۇمۇر قول،
ۋەھشى شىرنى يەڭمەك بولۇپ ئىنتىلىپ.
تۇمۇر قولى يەرگە چۈشتى دەررۇلا،
قولى بىلەن ئۇرغان چاغدا شىر كېلىپ.
دېدى بىراۋ: ئەي يۈرەكسىز، زاڭ چېلىش،
تۇمۇر قولنى ئاتقىن ئاگا، باتۇر بول.
يەرگە قاراپ دېدى يىگىت شۇ پەيتتە:
كار قىلالماس ئىكەن شىرغا بۇ خىل قول.
ئىشلەمەپتۇ ئەقلىم ئىشىق دەردىدىن،

تومۇر قولغا ئىشەنچ قىلدىم كوڭۈل توق.
ئەقىل نىمە قىلسۇن ئىشىق ئالدىدا،
ئىشق — توپچى، ئەقىل بولسا يۇگرەك توپ.

ھىكايەت

ئىكالىنىپ قۇياش يۇزلۇك ئىككى ياش،
توي قىلىپتۇ يىراق بىر يۇرت تەرەپتە.
ئېرگە بەك ئامراق ئىكەن خوتۇنى،
بىراق ئېرى ئىكەن ئاڭا نەپرەتتە.
ئۇ يىگىتكە دەپتۇ شۇ چاغ قىبرىلار:
ئەگەر كوڭلۇڭ خالىمىسا قىل تالاق!
يىگىت دەپتۇ: ئاڭا كوڭلۇم چۇشمىدى،
يۇز قوي بېرەي قۇتۇلسامالا مەن پاتراق.
بۇنى ئاڭلاپ قان يىغلىدى كېلىنچەك،
جۇدالىققا يوق تاقىتىم دەپ ھەردەم.
يۇز قوي ئەمەس، مىڭ قويىنى نە قىلاي،
چىدالمايمەن ئۇنى بىردەم كورمىسەم.

ھىكايەت

سەن ئىمىشقا، — دىدى بىراۋ مەجنۇنغا:
ھەي① تەرەپكە كەلمەيدىغان بوي قالدىڭ؟
ئۇنۇتتۇڭمۇ ياكى لەيلى ئىشقىنى،

---

① ھەي — لەيلى قەبىلىسىنىڭ نامى

www.uyghurkitap.com

ياكى باشقا يار تەرەپكە يول ئالدىڭ؟
قان يىغلىدى ئاگلاپ مەجنۇن بۇ سوزنى،
دىدى: دىلىم كەتكەن مىنىڭ ئۇرتىنىپ.
جىسمىم يارا، يارا يەنە دىلىممۇ،
قىنىما سەن جاراھەتكە تۇز سىپىپ.
چىدالمايمەن دىدى ئۇنى كورمىسەم،
لىكىن بولماس ئىكەن چەتتە يۇرمىسەم.
— سوزۇڭ بولسا ئىلىپ كىتەي لەيلىگە،
دىدى ئاقىل: — سەن ـ سەن يارۇ ـ ۋاپادار.
دىدى مەجنۇن ھەۋەس قىلما نامىمنى،
مىنىڭ نامىم ئۇ بار جايغا بولماس يار.

× ×

توگە ئۇسۇل ئوينار ئەرەپ كويلىسە،
زوقۇڭ كىلەر توگە ئۇسۇل ئوينىسا.
توگىنىڭمۇ ھەۋىسى بار، ئادەمنى —
ئىشەك دىگىن ئەگەر ئىشقى بولمىسا.

× ×

گۇزەل يىگىت نەي چالاتتى ھەر دائىم،
كوڭۇللەرنى ئىرىتەتتى ناۋاسى.
ئۇ نەي چالسا ۋاقىرايتتى ئاتىسى:
ياقماس ماڭا بۇ نىمەگىنىڭ ساداسى.
بىراق بىركۈن ئاگلاپ باقتى ياخشىلاپ،

نەينىڭ ئۇنى تەسىر قىلىپ قالدى جىم.
ھاياجاندىن يۈزلىرىنى تەر باستى،
دېدى: جانغا ئوت ياقتى نەي بۇ قېتىم.

× ×

كۆزلىرىمدىن ئۇيقۇ قاچقان بىر تۈنى،
ئاڭلاپ قالدىم، شامغا دېدى پەرۋانە:
مەنغۇ ئاشىق، شۇڭا راۋا كۆيمىگىم،
سەن نىمىشقا كۆيدۈڭ بولۇپ ۋەيرانە؟
شامدىن شۇدەم جاۋاپ بولدى: مەن كۆيدۈم،
ياسالغاچقا جۇدالىقتىن مۇم بولۇپ.
شىرنىمدىن جۇدا بولغان ئاشىقمەن،
كۆيدۈم شۇڭا پەرھات كەبى تولغىنىپ،
بۇ سوزلەرنى ئېيتىپ يىغلار ئىدى شام.
يامغۇر كەبى توكۇلەتتى كوز يېشى.
پەرۋانىغا دەيتتى: سەنمۇ ئاشىقمۇ،
كوڭلۈڭدەدۇر قايسى ئىشىق تەشۋىشى؟
سەن قاچىسەن كىچىككىنە شولىدىن،
ئوت ئىچىدە كويۈپ پۈتسەم تامام مەن.
كويەر سېنىڭ پەقەت بىرلا قاناتىڭ،
مەن كويىمەن باشتىن - ئاياق، تامامەن.
مەجلىس ئارا نۇرلىرىمنى كورگەندىن،
كويگىنىمنى كورگۇنۇڭدۇر كوپ ئەۋزەل.
كوپ ئۇزاققا بارماي تۇرۇپ تۈن كېچە،
ئۇنى پۈۋلەپ بەرھەم بەردى بىر گۈزەل.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تۇتۇن ئورلەپ چىقتى شامنىڭ بېشىدىن،
شۇنداق بولدى مۇھەببەتنىڭ ئاخىرى.
سەن ئىشقنى بىلسەڭ ئەگەر، كويۇشتىن —
قۇتقۇزىدۇ بولۇپ ئۆلۈم زاھىرى.
ئاشىق بولساڭ كۆلپەتلەردىن قاچمىغىن،
پاك دىللىقنى ئۆگەن ئاقىل مېنىڭدىن.
يېقىن بارما دولقۇنلىغان دەرياغا،
بارغان بولساڭ ئۈمت ئۈزگىن جېنىڭدىن.

تۆتىنچى باپ

كەمتەرلىك توغرىسىدا

بىر تامچە سۇ ئېقىپ چۈشۈپ بۇلۇتتىن،
خىجىل بولدى كۆرۈپ ئاققان دەريانى.
تۇرسا دەريا، مەن قانچىلىك؟ دىدى ئۇ،
كوردۇم بۈگۈن ئاققان ئۇلۇق سۇلارنى.
ئاخىر ئۆزى ئايلاندى بىر سەدەپكە،
ئۆز - ئۆزىنى كەمتەر تۇتۇپ، تېپىپ دىت.
جاھان ئارا ئاشتى يەنە قىممىتى،
ئۇنىڭ ئېتى بولدى شۇڭا مەرۋايىت.
ئېزىزلىقنى تاپتى ئۆزى بولۇپ خار،
كەمتەر بولغاچ ئاغدى ئاگا ئېتىۋار.

× ×

ئەگەر ئىززەت تاپاي دىسەڭ دۇنيادا،
ئوزگىلەرگە يامان كوزدە باقمىغىن.
كىبىر بىلەن كامال تاپقان ئادەم يوق،
توغرا ئويلا، بۇنى ئەستە ساقلىغىن.
ئەل ئىچىدە لازىم ئەمەس بولەك نام،
كۇپايىدۇر ياخشى دىگەن بۇ ئېتى.
تەكەببۇرشلرىنىڭ ساڭا كىبىر كورسەتسە،
نەزىرىڭدىن چۇشۇپ كېتەر قىممىتى.
ئوزەڭدىمۇ بولغان بولسا كىبىرلىك،
سەنمۇ شۇنداق كورۇنسەن ھەر ئاندا.
بۇندىن ئوتكەن كوپ ئەقىللىق ئۇلۇغلار،
غېرىبلارنى ئىززەت قىلغان جاھاندا.
كوپ ئۇلۇغلار چۇشۇپ قالدى قاتاردىن،
غېرىب - غۇرۋا ئىگەللىدى ئورنىنى.
مەنمۇ سېنى ئەيىپسىز دەپ بىلمەن،
گەر ئەيىپسىز دەپ ئويلساڭ سەن مېنى.
ھىچقاچاندا ماختانمىغىن بولساڭ مەرت،
ماختىنىشتىن ھىچ كىشىگە زەپەر يوق.
ھەممە يېرى پوست بولسىمۇ پىيازنىڭ،
ئۇ ئويلايدۇ پىستە كەبى مېغىزىم توق.
ئاقىللاردىن سوز قالىدۇ يادىگار،
ئېيتقىنىمنى ئۇنتۇمىغىن سەن زىنھار.

www.uyghurkitap.com

ھكايەت

بر كەمبەغەل — ئايۋىنىدا قازىنىڭ —
ئولتۇراتتى توردە كرىپ بۇلۇڭغا.
قازى ئاغا پات - پات قاراپ قوياتتى،
براۋ: تۇر، دەپ ئىما قىلدى ئۇنىڭغا.
دىدى: ساڭا لايىق ئەمەس بۇ ئورۇن،
تۆۋەنگە چۈش، مەيلى كەتكىن، مەيلى تۇر!
ئۆز ھالىچە بولار ھەركىم ئىززىتى،
ئولتۇرالماس ھەركىم توردە بەھۇزۇر.
بۇنىڭ ئۆزى بولدى ئاغا يېتەرلىك،
مۇنداق ھالدا لازىم بولماس نەسىھەت.
ئىززىتىنى يوقاتمىغان بولاتتى،
تۆۋەن چۈشۈپ ئولتۇرغاندا ئۇ پەقەت.
شىر بولمىساڭ دەۋا قىلما شىر مەن دەپ،
ھەم ئۆزەڭنى تەڭلەشتۈرمە كورگەنگە.
تۈتۈن چىقتى ئۇ يىگىتنىڭ بېشىدىن،
تۇرۇپ دەرھال چۈشتى ئاستا تۆۋەنگە.
كىشىلەردە مۇنازىرە باشلاندى،
پۈتۈن مەجلىس بولۇپ كەتتى پاتپاراق.
مۇنازىرە ئايلانماقتا ماجراغا،
بىرى توغرا دىسە، بىرى دەيتتى ياق.
تالىشاتتى بولۇپ ئۇلار خورازدەك.
بىر - بىرىگە ئاتار ئىدى ھەتتا مۇش.
قوزغىشەتكەن ئىدى قەھرى - غەزەپنى،

تۈيۇقسىزدىن پەيدا بولغان بۇ ئۇرۇش.
تالاشقانلار بىر تۇگۈنگە دۈچ كەلدى،
يېشىلمىدى تۈگۈن ھېچكىم قولىدىن.
ئەسكى چاپان يىگىت بولۇپ شىر كەبى،
ئەشۇ پەيتتە تۇردى دەرھال ئورنىدىن.
دېدى: پۇختا ئاساس كېرەك سوز ئۈچۈن،
دەلىل ئەمەس تالاشقاندا مۇشتلىشىش.
بىلگىنىمنى سوزلەپ باقاي مەنمۇ ھەم،
توغرا ئىشتۇر بىلمىگەندە جىم تۇرۇش.
سوز باشلىدى ھورمەت بىلەن تېز چوكۇپ،
ئۇنىڭ تىلى باشقىلارنى قىلدى لال.
ئۇ سوزلەرنى تىزدى راۋان قەلەمدەك،
ئۇنچە شۇنداق تىزىلىدۇ ئېھتىمال.
سۆرەتلەرگە جان بەردى ئۇ مەنادىن،
تامام قىلدى بولۇپ ئوتكەن دەۋانى.
ئولتۇرغانلار دېدى ئاكا: ئاپىرىن،
كوردۇق بۇگۈن ئەقلى تولۇق دانانى.
سوز ئېيتىشنى چاپتۇردى ئۇ مەيداندا،
قازى لايىغا پېتىپ قالدى ئىشەكتەك.
سەللە - تۇننى ئوزاتتى ئۇ يىگىتكە،
دېدى: ماڭا بۇ قازىلىق نە كېرەك؟
يۇكسەك ئىكەن سېنىڭ قەدرىڭ - قىممىتىڭ،
بىلەلمىدىم ئەپسۇس دەسلەپ كورگەندە.
غەشلىك سېلىپ قويدى مېنىڭ كوڭلۇمگە،
كورمەك سېنى غېرىپ ھالدا، تۇۋەندە.
يېقىن كېلىپ مۇلازىمى قازىنىڭ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھۆرمەت بىلەن تەقدىم قىلدى سەللىنى.
قوبۇل قىلماي دىدى يىگىت: ئەي قازى،
كاتتىلىقتا دەۋەت قىلما سەن مېنى.
باشقىلاردىن كاتتا بولسام، ئۇلارمۇ،
كورۇندۇ ماڭا تووەن ئەھۋالدا.
پەرقى نىمە سۇ بولامدۇ لاي - سۈزۈك،
بولسا كوزا ئالتۇندا ۋە ساپالدا!!
ئەقىل — ئىدرەك بولسا بولدى بېشىمدا،
نىمە ھاجەت سەللە بىلەن كاتتىلىق؟
كورۇنمەككە چوڭ ئەمەسمۇ قاپاقمۇ،
ئىنسان قەدىرى ئەمەس سەللە ئارقىلىق.
مەغرۇر بولما ساقال بىلەن سەللىدىن،
ساقال - كوكات، سەللە دىگەن پاختا ئاق.
ئەگەر ئادەم بولسا سىنىڭ سۇرىتىڭ،
سۇرەت دىگەن جىم تۇرغىنى ياخشىراق.
ئىلىم بىلەن تاپسۇن ئىنسان پەزىلەت،
لازىم زوھەل① بولۇپ يۇكسەك تۇرۇشى.
ھىچ تەمى يوق ئىگىز ئوسكەن قومۇشنىڭ،
تاتلىق بولار پەقەت شىكەر قومۇشى.
ئادەم دىمە ئەقلى بولسا شۇنچىلىك،
ئەگەشسىمۇ ئارقىسىدىن يۈزلەپ قول.
جىن ئۈزۈمى دىگەن ئىكەن ياخشى گەپ،
ئاڭلا ئونى ۋە ئومرۇڭدە ئاگاھ بول.
ئۇ دەپتۇكى، مېنى لايدىن يۇلمىغىن،

① زوھەل — بىر خىل يۇلتۇزنىڭ نامى.

ساتساڭ ھېچ كىم بىر تېنىنغا ئالمايدۇ.
ئۇسكەندىمۇ لالىلەرنىڭ ئىچىدە،
كوكات ھەرگىز لالە بولۇپ قالمايدۇ.
ئىشەك يەنە ئىشەك يىپەك كەيسىمۇ،
پۇل مۇھتەرەم قىلالمايدۇ بازارنى
شۇنداق چېچەن سوزلەر بىلەن ئۇ يىگىت،
يۇيۇۋەتتى قەلبىدىكى ئازارنى.
خاپا بولغان كىشى قوپال سوزلەيدۇ،
ياۋ قولىغا چۈشكەندىمۇ بوشاشماي.
سوزگە كەلسە قولدىن بەرمە پەيتىنى،
ياۋنى مات قىل بولغاندىمۇ بىر تالاي.
ھالى خاراپ بولۇپ قالدى قازىنىڭ،
قىيامەتمۇ، دىدى، بولدى بۇ ئازاپ.
ئەلەم بىلەن قوللىرىنى چىشلىدى،
ئىككى كوزى قالدى ئۇنىڭ پاقىراپ.
سوزلىرىنى ئېيتىپ بولۇپ ياش يىگىت،
بۇرۇلدى ـ دە، چىقىپ كەتتى سورۇندىن.
ئارزۇسىنى قىلىپ قالدى ھەممىسى،
كېيىن دىرەك تاپالمىدى ھېچ ئۇندىن.
ئۇنى ئىزلەپ سوراپ كوردى چوڭ زاتلار،
بۇ كىم ئوزى ۋە قەيەرلىك يىگىت، دەپ.
ئىزلەپ چىقتى يۇرت تەپتىشى ئاخىرى،
ئۇچرىغاندىن سوراپ، ئۇنى سۈپەتلەپ.
دىدى بىراۋ: ئېيتىشىڭغا باققاندا،
ئىزلىگىنىڭ بەلكى سەئدى ئوزىدۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دۈچ كەلگەنلەر ئاپرين دەر ئۈنڭغا،
سوزلريدين چاقناپ تۇرار گۈزەل نۇر.

× ×

سوزى شرين شلغاي ياۋنىڭ پوستنى،
سوزى قوپال دۈشمەن قىلغاي دوستنى.
ئەگەر كىمكى يۈزى سەندال بولمىسا.
بولقا ئۈرۈپ قىسىنمايدۇ ھېچ كۈنى.
سوزى قوپال بولغان ئۆتەر ئازاپتا،
شرين سوزلۈك ئىش كورىدۇ پەم بىلەن.
شرين سوزنى ئۈگەن ئاقىل سەئدىدىن،
قوپال سوزلۈك ئۆتەر دائىم غەم بىلەن.

ھكايەت

ھەسەل سېتىپ كۈن ئالاتتى بىر ياران،
شرين سوزلەپ، تاشلاپ ھەريان شوخ نىگار.
تۇرسا شىكەر، قومۇشىدەك بەل باغلاپ،
پاشا كەبى ئولىشاتتى خىرىدار.
زەھەر بولغان تەقدىردىمۇ ساتقىنى،
ھەسەل بىلىپ ئېلىشاتتى كىشىلەر.
كوزى چۈشتى ئاگا بىر توڭ قاپاقنىڭ،
سودىسىغا ھەسەت قىلدى شۇ قەدەر.
ھەسەل سېتىپ كورمەك بولۇپ ئەتىسى،
كوچىلارنى كېزىپ چىقتى ئۇ راسا.

زەھەر سۇپەت ئاچچىق بولغاچ چىرايى،
ھەسەلگە كېپ قونمىدى بىر پاشا.
بىر تىيىنمۇ تاپالمىدى شۇ كۈنى،
ئۇيگە قايتىپ تۇرۇپ قالدى ئۇ مۈزدەك.
قاپاقلىرى كەتتى بەتتەر تۇرۇلۇپ،
ھېيت كۈنى غەمدە قالغان مەھبۇستەك
ئاڭا قاراپ كۈلدى شۇ دەم ئايالى:
ئۈزەڭ ئاچچىق، مىلىڭ تاتلىق بولامدۇ؟
قاپاقلىرىڭ تۇرسا دائىم مۈز بولۇپ،
يىگەنلەرگە ھەسەل ھارام بولمامدۇ؟
يامانلىقنى راۋا كورمە ئۈزەڭگە،
قوپال سوزلۈك بولۇر تەتۈر پىشانە.
يۇمشاق سوزلە يۇمشاق نىنىڭ بولمىسا،
شىرىن سوزدە قىل سەئدىنى نىشانە.

ھىكايەت

ئىت چىشلىدى بىر دېخاننىڭ پۇتىنى،
چىشنىڭ ئىزى بولۇپ قالدى جاراھەت.
ئۇخلىمايتتى دېخان ئازاپ دەردىدىن،
بىر قىزچىقى قىلدى ئۇنى خىجالەت.
ئاتىسىغا دېدى قىزچاق دوق ئۇرۇپ:
بولماسمىدى سەنمۇ ئىتنى چىشلىسەڭ!
يىغىسىدىن توختاپ ئاتا قالدى جىم،
كۈلۈپ كەتتى ئاخىر بولۇپ ھالى تەڭ.
دېدى: قىزىم، كۈچۈممىغۇ يېتەتتى،

بىراق ئەيىپ ئۈچىنچىمەدۇ ئىشىمنى؟
مەن ئادەمدە! باشقا ئۆلۈم كەلسىمۇ،
ئىت پۇتىغا تەككۈزمەيمەن چىشىمنى.

ھېكايەت

مەلىك سالىھ شام ئىلىدە شاھ ئىدى،
قۇلى بىلەن چىققى بىر كۈن سەپەرگە.
ئەرەپ كەبى يۇزلىرىنى نىقاپلاپ،
سەيلى قىلىپ بېرىپ باقتى ھەر يەرگە.
مەلىك سالىھ ئادەمشۇناس شاھ ئىدى،
يوقسۇللارغا دائىم قانات ياپاتتى.
يولدىن ئۆتۈپ كىرىپ باقتى مەچىتكە،
كورۇپ قالدى، ئىككى يوقسۇل ياتاتتى.
دەيتتى بىرى: بېرىشەرمۇ ئىپتىۋار،
بىزنىڭ غېرىپ ئاھىمىزغا جەننەتتە؟
قارىغىنا نامى ئۇلۇغ شاھلارنى،
كۈن ۋە تۈنلەر ئۆتەر بەزمۇ - ئىشرەتتە
مەن بېشىمنى كوتەرمەيمەن گورۇمدىن،
ئۇلار ئەشۇ جەننەتتىمۇ بولسا ھەم.
جەننەت بىزنىڭ تاگلا ئەتە جايىمىز،
ئۇلار كىرىپ ئالارمۇ دەپ يەيمەن غەم.
بۇ ئالەمدە ھېچ ياخشىلىق كورمىدۇق،
ئازاپ چەكتۇق دائىم كۈندۈز - كەچ بىلەن.
ئەگەر سالىھ كىرىپ قالسا جەننەتكە،

تۇمشۇغىغا سالاي ئۇنىڭ كەش بىلەن.
بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ قالدى شاھ سالىھ.
خوپ كورمىدى ئۇندا ئۇزاق تۇرماقنى.
كۇتۇپ تۇردى ئەل ئۇيقۇدىن ئويغانسۇن،
قۇياش نۇرى يورۇتسۇن دەپ ھەر ياقنى.
تاڭ ئاتقاندا ئىككى يوقسۇل تۇتۇلدى،
مەلىك سالىھ ھورمەت قىلدى ئۇلارنى.
ياخشىلىقنىڭ يامغۇرىنى ياغدۇرۇپ،
يۇيۇۋەتتى دىللاردىكى غۇبارنى.
ئاچ - يالىڭاچ ئوتكەن ئۇلار كوپ زامان،
سالىھ كۇتۇپ خەۋەر ئالدى ھالىدىن.
كاتتىلارنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ،
ئىككى يوقسۇل چاپان كىيدى شايىدىن.
بىرى شاھقا دىدى بىر كۇن: ئەي شاھىم،
ھوكمىڭ بىلەن ئىلىپ ماگدىڭ زامانىنى.
ياقتى ساڭا بىزنىڭ قايسى ئىشىمىز؟
سەن سىلايسەن ياخشى كورگەن ئىنسانىنى.
دىدى سالىھ يوقسۇللارغا شات - خورام،
گۇل مىسالى جەۋلان قىلدىپ چىرايى:
— مەغرۇر بولۇپ يوقسۇللارنى خار تۇتسا،
ئارتۇق بولار پادىشانىڭ گۇنايى.
سەنمۇ ئەندى تۇتما ماڭا ئاداۋەت،
جەننەت ئارا خالى بولغىن تالاشتىن.
پېيشۋالما ئىشىگىنى جەننەتنىڭ،
ساڭا ئىشىك ئاچتىم بۇگۇن ياراشتىن.
موتىۋەرلىك بولار قوللاش يوقسۇلنى،

ئىرادىدىن بىنا بولار سائادەت.
ياخشىلىقنىڭ تىزگىنلەيدۇ ياۋنىڭنى،
يوقسىزلارنى قوللىماقنى قىل ئادەت.
بولساڭ ئىچى سۇغا تولغان كۆپ بىراق،
بولالمايسەن نۇر چاچقۇچى شام چىراق.

ھىكايەت

بىراۋ بىر ئاز ئىلمى نوجۇم ① بىلەتتى،
پەخىرلىنىپ ئىزلەر ئىدى نام - ئاتاق.
يوللار كېزىپ ئىزلەپ كەلدى گۇشيار ②نى،
كورەڭلىكى كوككە يەتكەن ئۇ ساياق.
گۇشيار ئاڭا قىلماي قويدى پەرۋامۇ،
خالىمىدى ئاڭا ساۋاق بەرمەكنى.
كوپنى كورگەن، كوپنى بىلگەن بۇ دانا،
قۇپ - قۇرۇقلا قايتۇردى ئۇ تەنتەكنى.
دېدى: ئەقلىڭ تولا ئىكەن ئوزەڭچە،
يەنە ئاشلىق سىغماس تولغان ئىدىشقا.
ئىدىشىڭنى بوشات ئاۋۋال غۇرۇردىن،
كەلگىن ئاندىن مەندىن بىلىم ئېلىشقا.
سەئدى كەبى بولساڭ چىچەن ۋە كەمتەر،
توپلىنىدۇ ئاندىن سەندە بىلىملەر.

---

① ئىلمى نۇجۇم — ئاسترونومىيە ئىلمى.

② گۇشيار — پارس ئەملىكتىدىكى بىر ئاسترونوم.

ھېكايەت

بىراۋ قۇل دەپ تۇتۇۋاپتۇ لوقماننى،
چۈشمىگەندە تىنۋىلىقنىڭ پېيىغا.
ئۆي - ئىمارەت سالماقچىكەن ئۇ ئادەم،
زورلاپ ئۇنى ساپتۇ كېسەك لېيىغا.
كېسەك قۇيۇپ، ساراي سېلىپ باي ئۈچۈن،
بىر يىلغىچە جاپا چەكتى ئۇ غايەت.
قاچقان قولى قايتىپ كەلدى غوجامنىڭ،
شۇ چاغدىلا بولدى غوجام خىجالەت.
بۇ خوجايىن تازىم بىجا كەلتۈرۈپ،
خىجالەتتە ئۆزرە ئېيتتى لوقمانغا.
دېدى لوقمان: بۇ ئۆزرىڭ ئارتۇقچە،
بىر يىل ماڭا چۈشمىدى ھېچ ئاسانغا.
ئەپۇ قىلسام بولار سېنى ئەزىزىم،
بۇ بىر يىلىڭ بولمىدى ھېچ زىيانلىق.
بۇ ئۆيلىرىڭ، سارىيىڭنى سالغىچە،
ئىلىم - پەندە تاپتىم كۆپلەپ ئاسانلىق.
ئۆيۈمدىمۇ مېنىڭ قولۇم بار ئىدى،
دۇچار ئىدى ئۇ ئېغىر ئىش، زۇلۇمغا.
مۇندىن كېيىن ئېغىر ئىشقا سالمايمەن،
لاي ئەتكىنىم كەلسە دائىم ئۆيۈمغا.
كۈچلۈكلەرنىڭ جاپاسىنى تارتمىغان،
ئاجىزلارغا قىلار ھامان ئۇسللىق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كوڭلۇڭ ئازار يېگەن بولسا كاتتىدىن،
كىچىكلەرگە قىلما ھەرگىز قوپاللىق.

× ×

خاپا بولما ئېيتسا بىراۋ ئەيۋىڭنى،
تۆھمەت قىلسا ئەيلە ئۇندىن پەندىيات.
ئەگەر بىراۋ سىپىسىق دىسە مۇشۇكنى،
قىلىپ يۇرمە ھەرگىز ئۇندىن ئېھتىيات.
قەدىمىڭنى ياخشىلىققا قوي ھامان،
يامان سوزنى تاپالمىسۇن مۆتىھەم.
دۈشمەن سوزى ئېغىر كەلسە ئويلاپ باق،
ئەيۋىڭنى تۈزەت، بولغىن مۇھتەرەم.
ئەيۋىڭنى سالسا كىمكى يۈزۈڭگە،
ئاشۇ ئادەم دوستۇڭ سېنىڭ قىممەتلىك.
باشقىلاردىن تووەن تۇتقىن ئۆزەڭنى،
بولالايسەن شۇندا ئىززەت - ھورمەتلىك.
مازىرىمدىن ئۆتسەڭ ئايا پاك نىيەت،
دۇئا قىلغىن ئېلىپ مېنى يادىڭغا.
تىرىكلىكتە ئۆتكەن ئىدىم تۇپراقتەك،
نەزەر سالغىن تۇپراق بولغان ھالىمغا.
شامال بولۇپ كەزگەن ئىدىم جاھاننى،
كۈنۈم پۈتۈپ كومۇلدۇم بۇ تۇپراققا.
جىسمىم تۇپراق بولۇپ كېتەر، شامالدار —
چاڭلىرىمنى ئېلىپ كېتەر يىراققا.
مەنىلەرنىڭ بوستانىدا ئايۇ - يىل،

قايسى بۇلبۇل سايراپ ئۇتتى مېنىڭدەك؟
ئەگەر شۇ خىل بۇلبۇل بولسا تىلەيمەن،
نىسىپ بولسۇن سوڭىمگە گۇل ئۇنىمدەك.

بەشىنچى باپ

رازدىلىق توغرىسىدا

بالاغەتتىن چىراق يېقىپ، نۇر چېچىپ،
پىكرۇ - ھېكمەت بايان قىلدىم بىر كېچە.
بىر بىلەرمەن تۇلاق سالدى سوزۇمگە،
ئاپرىن، دەپ ئولتۇردى ئۇ كەچكىچە.
سوزمۇ قاتتى ئاخىردا غەرەزلىك،
ئاغرىتى تۇتسا كۇچەيگەندەك پىغانى.
دىدى: ئىنسان توغرا قىلغان بولىدۇ،
ئىبادەتتە بولسا ئەقلى - ئىمانى.
بۇ سوزلەرنى ئېيتىپ ئۇتكەن باشقىلار،
ئۇمىت ئەمەس گورزى بىلەن نەيزىدە.
ئىدىم ئۇزەم تالاشقانغا سوز بەرمەس،
تالاشماقچى ئەمەس ئىدىم ئەسلىدە.
خەنجىرنى ئىشقا سالسام تىلىمنىڭ،
تاشلار ئىدىم بىلەرمەننى پارچىلاپ.
شۇنداق قىلىپ مەيدان ئارا جەڭ بولدى،
دۇشمەنلىرىم قۇلاق سالسۇن ياخشىلاپ.

ھكايەت

سافاھان① دا ياشار ئىدى بىر دوستۇم،
ئۆزى ھوشيار، مىجەزى شوخ، باھادىر.
ھەممە ۋاقىت قان يۇرەتتى خەنجىرى،
ئىدى ياۋنى قورقۇتۇشقا ئۇ قادىر.
كورمەس ئىدىم ئۇنى ھەرگىز ئوقىياسىز،
ئوقىياسىدىن ئوت چىقاتتى ھەر كۈنى.
بىر زەبەردەست يىگىت ئىدى پەھلىۋان،
ۋەھىمە دەپ بىلەر ئىدى شىر ئۈنى.
ئولتۇرۇشكە قەست ئەيلىسە مۇبادا،
بىر ئوق بىلەن جايلار ئىككى ياۋنى.
ئۇنىڭ ئۇدۇل بېرىپ تەككەن ئوقىدەك،
تىشەلمەيدۇ تىكەن غۇنچە باغرىنى.
بېشى تەنگە پاتار ئىدى ياۋنىڭ،
ئەگەر ئۇنى مۇشتى بىلەن سالسا بىر.
بوغار ئىدى ئۇ يولۋاسنى گېلىدىن،
جان بېرەتتى مۇشتى بىلەن سالسا شىر.
كۈچەپ راسا، تۇتۇپ ئالسا بىلىدىن،
ئۇ تاغنىمۇ يۇلۇپ كوككە ئاتاتتى.
ئېتىلاتتى ساۋۇتلۇقلار دۈچ كەلسە،
نەيزە ئۇرۇپ دەرھال ئاتقا ئارتاتتى.
بولسىمۇ گەر مەردۇ - مەردان شۇنچىلىك،

① سافاھان — ئىسفاھان، ئىراندىكى بىر شەھەرنىڭ نامى.

ئىملەرنى كورمەس كىشى دۇنيادا؟
دوست تۇتۇشنى ياقتۇراتتى ئۇ پالۋان،
بولسا كىشى توغرا نىيەت ۋە سادda.
دوستى ئىدىم، ئايرىمايتتى يېنىدىن،
مېنى چىللار ئىدى سەپەر ناۋاسى.
يولغا چىقىپ بېسىپ ئوتتۇم ئىراقنى،
شامدا تۇرۇپ قالدىم يېقىپ ھاۋاسى.
ياشاپ ئۇمىت، خەۋپ، راھەت، غەم بىلەن،
ئۇزۇن يىللار تۇرۇپ قالدىم مەن شامدا.
ئاياقلاشتى ئۇ يەردىكى نەسىۋەم،
ۋەتەن مېھرى قەلبىمدە ئوت بولغاندا.
باستىم يولدا نەچچە سەھرا - چوللەرنى،
كوز ئالدىمدا ئايان بولدى ئىسفاھان.
خىيال سۇرۇپ ئوخلالمىدىم بىر كېچە،
كوز ئالدىمغا كەلدى ئاشۇ پەھلىۋان.
ئۇنى ماڭا يىگەن تۇزۇم ئەسلەتتى،
ئۇزۇن زامان يىگەن ئىدىم تۇزىنى.
ئىسفاھاننى كېزىپ يۇردۇم شۇ كۈنى،
كورمەك بولۇپ پەھلىۋاننىڭ ئوزىنى.
كوردۇم ئۇنى، يىگىت قېرىپ كېتىپتۇ،
ئىگىز تاغدەك ئاقىرىپتۇ باشلىرى.
قەددى پۇكۇك ۋە يۇزلىرى سارغايغان،
ئاقار ئىدى قېرىلىق كوز ياشلىرى.
غالىپ كېلىپ بۇ پەلەكنىڭ گەردىشى،
ناتىۋانلىق ئىگەللەپتۇ قەلبىنى.
غۇرۇرىنى بەربات قىلىپ زامانە،

خۇددى يادەك ئەگمىش ئۇنىڭ قەددىنى،
ئۇنىڭ ئۆزەك شىرنى يەڭگەن پەھلىۋان،
قېرى تۈلكە بوپسەن، دېدىم گەپ تەشتىم.
دېدى كۈلۈپ: پەھلىۋانلىق يوق بولدى،
يۈرۈپ موغۇل جەڭلىرىدە تۈگەشتىم.
نەيزە ئۇرمان بولغان ئىدى ئۇ جەڭدە،
ئاتلار يايلى تاۋلىناتتى يالقۇندەك.
مەيدان ئارا تۇتۇن بولۇپ باسساقمۇ،
ئامەت كەتتى، مەغلۇپ بولدۇق بىز بىردەك.
ئالار ئىدىم ياۋ قولىدىن ئۆزۈكنى،
ھۇجۇم بىلەن بىرلا ئۇرۇپ نەيزىدە.
بەختىم مەدەت ئەيلىمىدى، ياۋ مېنى —
ئۈزۈك بولۇپ ئۇراپ ئالدى گۈرزىدە.
قالسا ئەجەل قورشاۋىدا نە پايدا؟
قاچتىم شۇئان، ئۇ مەيداندا قالمىدىم.
قورال كۈچى يار بولامدۇ زەپەرگە،
قانلىق جەڭدە ئۇنىڭ كەلمىسە تەلىيىم؟
ئەگەر ئاچقۇچ بولمىسا ئۆز قولۇڭدا،
بەختى - تەلەي بولماس ماڭغان يولۇڭدا.
شىر ۋە پىلدىن كۈچلۈك ئىدى تۇپىمىز،
ساۋۇت كىيدۇق، تومۇر كىيدى ھەم ئاتلار.
ئالدىمىزدىن چىقىپ كەلدى كوپ لەشكەر،
بېشىمىزدا بولسا تومۇر كۈلاھلار.
ئىككى تەرەپ بۇلۇت بولۇپ ئات سالدى،
يامغۇردەك ئوق ياغدۇردى بىر - بىرىگە.
ئىككى قوشۇن بىر - بىرىگە ئېتىلدى،

گويا پەلەك ئۆرۈلگاندەك زېمىنگە.
ئۇلۇم سېلى دولقۇن بولۇپ يامرايتتى،
ئىدۇق ئەجەل توپاندا بىز گويا.
يۇتماق بولۇپ باھادىرلار ئېلىنى،
ئاغزىنى چوڭ ئاچار ئىدى ئەجدىھا.
بولدى زېمىن تۇمانلاشقان ئاسماندەك،
قىلىچ - نەيزە ئىدى ئۇنىڭ يۇلتۇزى.
ئېتىلاتتى لەشكەر ئوقتەك لەشكەرگە،
يەر يۈزىدە قالار ئىدى قان ئىزى.
تېشىپ تۇردى ياۋ كوكسىنى نەيزىمىز،
لېكىن مەغلۇپ بولۇۋەردۇق ھەدىسە.
نىمە پايدا بىرەر باتۇر غەيرىتى،
بەختى - تەلەي ئاڭا مەدەت بەرمىسە.
توپىمىزدىن ھېچكىم ئامان قالمىدى،
ھەممىمىزنى قان ئەيلىدى تېگىپ ئوق.
ئاۋال ئۆزۈم باشقىدەك زىچ ئىدۇق،
كېيىن ئۆزۈم دانىسىدەك چېچىلدۇق.

ھېكايەت

ماختاپ بەردى ئۆزىنى سا قۇزغۇنغا:
ھېچكىم مەندەك كورەلمەيدۇ يىراقنى.
دېدى تۇزغۇن: قېنى، كورۇپ باقاي مەن،
ڤاراپ كورگىن چوللەرنى ۋە ئوتلاقنى.
كورمەك بولۇپ كوتىرىلىپ ئۇچتى سا،
قايتىپ كېلىپ دېدى: قۇرۇق بۇ چوللەر.

بىر تال بۇغداي بولدى پەقەت كورگىنىم،
بۇ سوزۇمگە ئىشەنىچ قىلساڭ سەن ئەگەر.
قاراپ باقتى شۇ دەم قۇزغۇن چوقىقىدىن،
كوز تاشلىدى داننى ئىزلەپ يىراقتا.
ئۇ بۇغداينى باستى ئۇچۇپ بېرىپ سا،
ئەمما ئوزى چۇشۇپ قالدى تۇزاقتا.
ئوڭاي ئەمەس بۇ دۇنيادا دان يېمەك،
بىلەلمەدى سا تۇزاقتا تارتتى دەرت.
دۇر چىقمايدۇ ئۇچىرىغانلا سەدەپتىن،
ئاتقان ئوقۇڭ تېگىشۋەرمەس ھەر نۇۋەت.
دېدى قۇزغۇن: كوردۇم ئوتكۇر كوزۇڭنى،
بۇ تۇزاقتا ئېلىندۇردى ئوزەڭنى!

× ×

لاپ ئۇرمىغىن ھەرگىز مەرتلىك توغرىلىق،
سوز قىلغاندا قاراپ سوزلە ئەتراپقا.
ئوزكۇچىگە بېقىپ سوزلەر مەرت ئادەم،
لاپ ئۇرمىسا قالماس ھەرگىز ئۇياتقا.
ئوتنە ئالغان كىيىمىڭنى قايتۇرساڭ،
قالار سەندە يەنە كونا يەكتەكلەر.
ياغاچ ئاياق باغلىۋالما پۇتۇڭغا،
سېنى پەقەت نوچا دەيدۇ گۇدەكلەر.
تىللا سۇپەت مىسنى كورلار ئالىدۇ،
تىللا كەبى ساتالىشىڭ بەك قىيىن.
ئالتۇن سۇيى يوگەرتمىگىن تەڭگەڭگە،

ئۇنىڭ قەدرى دانا ئۇچۇن بىر تىيىن.
سىناش ئۇچۇن ئوتقا سالسا تەڭگەڭنى،
يوق بولىدۇ ئۇستىدىكى يالتىراق.
ئوزىنى پاك كورسەتكۇچى ئىپلاستىن،
بىلسەڭ ئاقىل، قاراقچىلار ياخشىراق.
دەريا سۇزۇك بولسا بەرمە ئېتىۋار،
تىرەنلىكتە ياتار بەلكى لاي – لاتقا.
يوشۇرمىغىن ناچار بولسا ئەھۋالىڭ،
يالغانچىلىق قالدۇرىدۇ ئۇياتتا.
ناچار بولۇپ كورۇنىدۇ كىيىمىڭ،
تېشى ياخشى، ناچار بولسا ئەستىرى.
ئوزەڭ ئۇچۇن ئىستەر بولساڭ ياخشى نام،
پەداز قىلىپ يۇرمە ھەرگىز ئەل سىرى.
بۇ مەنىلەر، بۇ نەسىھەت يېتەرلىك،
بۇ سەئىدنى ئاتا بىلسەڭ ئەي ئوغلان!
قۇلاق سېلىپ ئاڭلىمىساڭ سوزىنى،
كېيىنچىرەك يەپ قالىسەن پۇشايمان.
قەدىرىنى بىل نەسىھەتچى قېرىنىڭ،
مۇسىنى يىگىن ئۇنىڭ بېغىنىڭ.

ئالتىنچى باپ

قانائەت توغرىسىدا

كوپ ئاۋارە بېخىللارغا دىگىنكى:
بۇ دۇنيادا بايلىق دىگەن قانائەت.

ئۆزەڭنى تۇت، سەۋر قىلغىن تاغ كەبى،
قۇرۇق تاشتىن ئۈنۈپ چىقماس زىرائەت.
ئاقىل بولساڭ سەمرىتمىگىن تېنىڭنى،
سەمرىپ كېتىش ئۆلگەن بىلەن باراۋەر.
توق قوساقتا ئارتۇق ئىلىم سىغمايدۇ،
ئاقىل بولساڭ ئىزلە دائىم سەن ھۈنەر.
بولسا ئەگەر توغرا ئىنسان خىسلىتى،
كىشى ھەرگىز قوغلاشمايدۇ نەپسىنى.
يېيىش، ئۇخلاش ئىشى تىلسىز ھايۋاننىڭ،
قىلما ھەرگىز مۇنداق ھايۋان كەسپىنى.
كۆپ بەختىيار بولار كىمكى خىلۋەتتە،
قوبۇل قىلسا ئىلىم - بىلىم بەھرىنى.
بىلەلمىسە زۇلمەتنىمۇ، نۇرنىمۇ،
پەرق قىلالماس دىۋە بىلەن پەرىنى.
شۇنىڭ ئۈچۈن يىقىلدىڭكى قۇدۇققا،
ماڭغان يولغا قاراتمىدىڭ كۆزۈڭنى.
ئادەم بولساڭ ھەۋەس قىلىپ كۆپ يىمە،
ئەگەر خۇم دەپ ئويلىمىساڭ ئۆزەڭنى.
چۈشەنمەيدۇ بۇنى نەپسى بالالار،
ھېكمەتلەرگە ئورۇن بەرمەس توق قوساق.
قارنىڭ تويسا كۆزۈڭ تويماس ھېچقاچان،
ئاشقازاننىڭ كەم قالغىنى ياخشىراق.
بەزەن چاغدا ھوكىرىگەن شىرلارمۇ،
نەپسى ئۈچۈن چۈشۈپ قالار تۇزاققا.
كۆپ ۋەھشىلەر يېگىلىدۇ يەمچۆكتىن،
جان بېرىدۇ قالماي ئانچە ئۇزاققا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

چاشقان كەبى ئۆتىلمىغىن سەن نانغا،
ئويلا، چۈشۈپ قېلىشىڭنى قاپقانغا.

ھىكايەت

بەردى سوگەك تاغىغىنى بىر ھاجى،
ئاپىرىن، دەپ ئۇلۇغلىدىم مەن ئۇنى.
ئاڭلىدىمكى، مېنى ئۇت دەپ تىللاپتۇ،
مەندىن خاپا بولۇپ قالغان بىر كۈنى.
تاغىغىنى تاشلاپ بېرىپ ئال! دېدىم،
بىلىپ قويغىن، ئۇتىلىك ئەمەس مەن سېنىڭ.
ئاچچىق سىركەم ياخشى ھېنىڭ ئۇزەمگە،
تاتلىق ئەمەس ھالۋىسىمۇ ئۇزگىنىڭ.
قانائەت قىل، قانائەت قىل ئەي نەپسى،
شاھ ـ گادايىنى كورگىن بىردەك باراۋەر.
كىرىپ قالما يامان ھەۋەس كەينىگە،
قىزىل كوزلۇك قىلما، بولما تاماگەر.
نەپسىڭ ئۈچۈن سەرپ قىلساڭ بارىڭنى،
تىلەمچى بول دۇمباق قىلىپ قارنىڭنى!

ھىكايەت

بىر تاماگەر سالام قىلىپ ھەر كۈنى،
خىۋاخانغا قىلار ئىكەن خوشامەت.
يۈزلىرىنى سۈرتەر ئىكەن تۇپراققا،

تازىم بىلەن بايان قىلىپ ئۆتتى ئەت.
دىدى ئوغلى: ئاڭلا ئېيزىز ئاتىجان،
چۈشەنمىدىم، نەدە سىنىڭ ھىجازىڭ؟
ئېيتقانىتىڭغۇ ئوزەڭ ھىجاز - قىبلە دەپ،
نىمە ئۈچۈن خانىغا بولدى نامازىڭ؟
بېشىڭ كوككە يەتكەي قىلساڭ قانائەت،
تەمە قىلساڭ كېتەر بەتتەر ئامىتىڭ.
پارچە نانىغا سېتىۋەتمە قەدرىڭنى،
تەمە بىلەن يوق بولىدۇ ھورمىتىڭ.
ئەگەر ھەركىم تەمە قۇلى بولمىسا،
ئەركىن بولار، ئازات ئوتەر تۇرمۇشى.
تەمەسىنى جەمىيەتتىن چىقارغاي،
تەمە ئەمەس ۋىجدانى بار ئەر ئىشى.

ھىكايەت

بىراۋ بەزگەك بولۇپ قالدى، بىر دوستى،
دىدى: ھەسەل شىپا قىلار بۇ دەرتكە.
ئېيتتى كېسەل ئولۇم ماڭا ياخشى دەپ،
بىر بېخىلدا دۇچ كەلگەچكە مىننەتكە.
بىراۋ ئەگەر كىبىر بىلەن ھومايىسا،
ھىچكىم كېلىپ يىمەس ئۇنىڭ بالىنى.
كوڭلۇڭ نىمە تارتسا شۇنى ئىزلىمە،
سەمرىپ كەتمە، ئويلا جانىڭ ھالىنى.
ئاقىل بولساڭ خار ئەيلىگىن نەپسنى،
ئەمما ئوزەڭ بولۇپ قالما ئاڭا خار.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دىگەننىلا يەۋەرسەڭ،
نەپسىڭ يىگىن
ئۇتكۇزمىگىنىڭ تەس بولار.
كېيىن كۇننى
بەرسەڭ قارنىڭنى،
ھە دىگەندە قويۇپ
تاپالمىساڭ بولار دەرت.
كېيىن دائىم
تۇكۇن - چېچىن ۋاقتىدا،
ئازراق يىسەڭ
ئاچلىق ۋە كۇلپەت.
چىدالا يىسەن كەلسە
يۇكى توشۇيدۇ،
كوپ يىگەنلەر قېرىن
يۇكىگە بۇلار خار.
تاپالمىسا غەم
ھامان ئاچكوزلەر،
خىجالەتتە يۇرەر
بولما ئەمما كوڭلى تار.
ئوزەڭنى تارت،

ھىكايەت

كەلدىم شىرىن سوز،
مەن بەسرەدىن ئېلىپ
گوشتى توق.
خورمىدىنمۇ سىڭىشلىگرەك،
بىر كۇنى،
ئاڭلا ئۇنى: بىرقانچىمىز
كېتىپ باراتتۇق؛
خورمىزاردىن ئوتۇپ
يامان بار ئىدى،
ئارىمىزدا قارنى
ئۇ شۇ ھامان.
خورما كوردى، ياماشتى
نەپسى كەينىدە،
خار بولاتتى دائىم
يىقىلدى - دە، بەردى جان.
ئۇ دەرەختىن
قىلدى ئاقساقال،
بىزنى سوئال - سوراق
ئۇ نىمىشقا ئولدى؟ دەپ.
كىمنىڭ ئىشى؟
كوتىرەلمەي قارنىنى،
دىدىم ئاغا:
كەتتى گوپۇلدىپ.
ئونىڭ ئوزى چۇشۇپ
بولار چېكەتكە،
باشتىن - ئاياق قوساق

چۈمۈللەر سورەر ئەمما پۈتىنى.
ئۆزەڭنى تۇت، قوساق تامام تويىدۇ،
پەقەت گوردە توشقازغاندا توپىنى.
ھەرگىز تاماق تاللىمايسەن ئاچ بولساڭ،
نىمە يىسەڭ قوساق شۇندا تويغۇسى.
تاشمۇ ياستۇق بولار بەزەن كىشىگە،
ئەگەر راسا كېلىپ كەتسە ئۇيقۇسى.
كوپ سوزلىمە بىلگەنلىرىڭ ئاز بولسا،
مەيدان كەڭرى بولسا ئۇينا توپ ئاندىن.
ماختانمىغىن ئۇچرىغانلا كىشىگە،
ئېھتىيات قىل، چىقىپ كەتمە مۇقامدىن.

ھىكايەت

بىراۋ دائىم پىياز بىلەن نان يەيتتى،
ئۇ بىدان غىزا يىگەندىمۇ باشقىلار.
— ئەي ئەقىلسىز، دىدى بىراۋ — ئۆزگىدەك —
چىلان تېپىپ يىگىن سەنمۇ ئاز - تولا.
باشقىلاردىن تالاش ئۇنى، ئۇيالما،
تارتىنما ھىچ، ئالغىن شىردەك ئېتىلىپ.
بۇ كەمبەغەل بېرىپ چىلان تالاشتى،
قولى سۇندى، كەتتى چاپان يىرتىلىپ.
ئاڭلىدىمكى، ئۇ زارۇ - زار يىغلايتتى،
ئېيتار ئىدى: ئۆزەم قىلدىم ئۆزەمگە.
پىياز بىلەن نېنىم ئىدى كۆپايە،
تاماگەرلىك توپا چاچتى كوزۇمگە.

www.uyghurkitap.com

ئارپا نىنى تىرىپ يىسەم تەر توكۇپ،
ئۇ ئۇزگىنىڭ ئاق نىنىدىن ياخشىراق.
ئۇخلىمايدۇ قارنى يامان تۇن بويى،
باشقىلارنىڭ گاژ - گۇژىغا سىپ قۇلاق.

ھىكايەت

قىرى ۋە تۇل بىر مومايىنىڭ مۇشۇگى،
ياشار ئىدى ھالى خاراپ، بولماي توق.
ئىشىپ چۇشۇپ شاھ تىمىدىن بىر كۇنى،
قورادىكى ساقچىلاردىن يىدى ئوق.
قاچتى دەرھال سورەپ قانلىق تىنىنى،
ۋە دەر ئىدى قورقۇپ ئولۇم ۋەھىمىدىن:
ماڭا موماي ۋە چاشقانمۇ كۇپايە،
قۇتۇلساملا مۇشۇ تەمە دەردىدىن.
ھەسەل ئىزلەپ چىقىپ بۇگۇن يىدىم ئوق،
قانائەتلىك بولسام ئىدىم بۇ كۇن يوق.

× ×

ئاڭلىدىمكى، قەدىمدە بىر ئەۋلىيا،
قارا تاشنى ئالتۇن قىپتۇ ۋادىدا.
باش چايقىما، ئالتۇن بىلەن قارا تاش،
پەرقلەنمەس قانائەتنىڭ ئالدىدا.
گۇدەكلەرچە پاك دىل بولساڭ سىن ئەگەر،
ئالتۇن بىلەن تەپراق بولار باراۋەر.

گاداي شاھۇ، شاھلار بولار گادايدەك،
گاداي تويار بىر پۇل چۈشسە ئۇلىگە.
ئەمما دولەت سوراپ ياتقان پەرىدۇن،
تويۇنمايدۇ پۈتۈن ئەجەم مۇلكىگە.
بايلىقنىڭمۇ ئۆزگە يارىشا غېمى بار،
بايلار بىغەم ئۇخلىيالماس قورغاندا.
مۇلكى تولا، غېمى تولا شاھلاردىن،
غەمسىز گاداي ياخشىراقتۇر جاھاندا:
ئارام ئالار دەرخان بىلەن ئايالى،
شاھ ئۇخلىماس بولۇپ دولەت غېمىدا.
ياماقچىمۇ ياكى جاھان شاھىمۇ،
كۈن كورىدۇ ئۇ ئۇخلىغان چېغىدا.
شۇكرى خۇدا! سەن ئەمەسسەن زوراۋان،
ئىشىڭ ئەمەس ئەلگە زىيان خالىماق.
تەكتىن ئۆزۈم چىقىۋەرمەس ھەرىيلى،
گاھى مىۋە، گاھى بىرەر يوپۇرماق.
پاك دىل ئادەم چۈشۈپ قالسا زىندانغا،
قۇياش بولۇپ بالقىپ چىقار بولۇتتىن.
ھەسەتچىنىڭ پەرقى بولماس زىنداندا،
سۇغا چۈشۈپ ئۇچۇپ قالغان بىر ئوتتىن.
ئايلانماقتا قارارى يوق بۇ پەلەك،
جاھان كەزدى بۇ سەئىدىمۇ كۈنۈ-تۈن.
زامان ئىچرە بولما ھەرگىز نائۇمىت،
قاراڭغۇدىن تۇغۇلىدۇ يورۇق كۈن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

يەتتىنچى باپ

تەربىيەت توغرىسىدا

خۇلقۇ ـ ۋىجدان توغرىسىدا بۇ بابىم،
ئەمەس جەڭ، ئات، مەيدانلارنىڭ بايانى.
ئەپسىڭ بىللە سىنىڭ ئاقىل، نە ئۇچۇن —
جەڭ ـ جىدەلدىن تېچ قىلمايسەن دۇنيانى؟
مەرت ئادەملەر تېپىپ دائىم نەپسىنى،
زەپەر تاپتى ھالاللىقتىن، ئىززەتتىن.
باشقىلارنى ئۇرۇپ مېيىپ قىلغىچە،
ئۆزۈڭنى ئۇر ۋە گۇدەكتەك تۈزەتكىن.
تىزگىنىڭنى تۇتالمىساڭ ئۆزۈڭنىڭ،
ياۋ غەم يەمەس، ئارتۇق بولماس تەسىرىڭ.
ياخشىمۇ بار، يامانمۇ بار شەھەر سەن،
ئۆزۈڭ شاھسەن، ئەقىل سىنىڭ ۋەزىرىڭ.
رازىلىقنى ـ توغرىلىقنى خوپ دەيمىز،
تەكەببۇرلۇق، ئوغرىلىقتۇر يامانلىق.
يامانلارغا مېھرىۋانلىق قىلسا شاھ،
ئەقىل ئەھلى تاپالامدۇ ئامانلىق؟
ھىرىس ـ شەھۋەت سېنى پايلاپ يۈرىدۇ،
تېنىڭدە جان، تومۇرۇڭدا بولۇپ قان.
بۇ ياۋلىرىڭ تاپسا ئەگەر كامالەت،
ئۆزەڭ روناق تاپالمايسەن ھېچقاچان.

غىڭ قىلالماس ۋۇجۇدۇڭدا كىبىرلىك،
ئەقىل مۇشتۇك تۇرسا ئۇنى جازالاپ.
بۇ توغرىدا ھاجەتتى يوق كوپ سوزنىڭ،
بۇ سوزۇمگە قۇلاق سالساڭ سەن خالاپ.
كامالەتكە يەتكەن كىشى سەدەپتەك،
ئىغىز ئاچار كىلىپ قالسا گوھىرى.
گىپى تولا بولسا ئەگەر بىراۋنىڭ،
كىشىلەرگە كارقىلمايدۇ سوزلىرى.
توختىماستىن سوزلەۋەرسەڭ، ئوزگىنىڭ،
سوزلىرىگە سالالمايسەن سەن قۇلاق.
توغرا سوزمۇ، خاتا سوزمۇ، سەۋرى قىل،
ھازىر جاۋاپ بولمىغىنىڭ ياخشىراق.
ئىنسان ئۇچۇن كامالەتتۇر سوز دىگەن،
بىلمەي تۇرۇپ ۋالاقلىما، سوزلە ئاز.
يىقىنلاشما گىپى تولا ئادەمگە،
قىلغان سوزۇڭ ئاز بولسۇنۇ، بولسۇن ساز.
ئاتقان يۇزلەپ ئوقۇڭ بىكار تەگمىسە،
نىشانغا ئۇر پەقەت بىر ئوق ئارقىلىق.
قىلمايدۇ مەرت يوق كىشىنىڭ گىپىنى،
ئەگەر ئۇ گىدىپ ئىلىپ كەلسە خاپىلىق.
غەيۋەت قىلساڭ قۇلىغى بار تامنىڭمۇ،
ئارقىسىدىن غاجاپ يۇرمە ئىنسانىنى.
دىلىڭ شەھەر، سىرىڭ بولسۇن بىر مەھبۇس،
مەھبۇس ئۇچۇن قاتتىق تۇتقىن زىندانىنى.
ئەدقلىڭ بىلەن تارتىپ يۇرسەڭ تىلىڭنى،
مەجلىس ئارا يورۇتىدۇ قەلبىڭنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورېكتى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت

تەكەش① بىركۈن ئۇز قۇلىغا سىر بەردى،
يۇرمە دىدى باشقىلارغا سەن سوزلەپ.
لېكىن قۇلى ئېيتىپ قويدى بىراۋغا،
تەكەش ئۇنى تىللاپ كەتتى ئەۋزەلەپ.
دىدى سۇلتان: كوڭلى قارا ئەي ئىپلاس،
يىللار بويى ئېيتمىغانمەن، مەن ئويلاپ:
پەقەت ساڭا ئىشەنچ قىلىپ ئېيتقاندىم،
بىركۈندىلا تاراپ كەتتى ئەل بويلاپ.
تەكەش دەرھال پەرمان بەردى جاللاتقا:
كاللىسىنى تەنلىرىدىن قىل جۇدا!!
ئەيىپكاردىن بىرى دىدى: ئەي سۇلتان،
ئۇلتۇرمىگىن، ئەككىمىزدە يوق گۇنا.
ئۇزەڭ ئاۋال ئەتمەي قويدۇڭ بۇلاقنى،
سېلار كەلكۈن بولۇپ سايىنى بويلايدۇ.
ئىچ سىرىڭنى ئېيتما ھەرگىز باشقىغا،
باشقىلارغا ئۇمۇ ئېيتماي قويمايدۇ.
غەزنىچىگە تاپشۇر بولسا ئالتۇنۇڭ،
ئەمما دىلدا پىنھان ساقلا سىرىڭنى.
بىراۋلارغا ئېيتىپ قويساڭ چىدالماي،
بالا تېرىپ تىنچ قويمايدۇ بېشىڭنى.

① تەكەش — خارەزىم پادىشاسى، ئىسمى سۇلتان ئەلائۇددىن، ھىجرى 596 - يىلىدا ۋاپات قىلغان.

رۇستەم پالۋان بولغان بىلەن بىر بالا،
تولپارىنى ئېتەلەيدۇ بوشىتىپ.
بوشاپ ئېتى، قېچىپ كەتسە چول ئارا،
يۈزلەپ رۇستەم ئىزلەپ چىقار خۇن بولۇپ.
مۇنداق سوزنى ئېيتىپ يۈرمە، قىلما پاش،
ئەگەر ئۇ سوز بىلەن بىللە كەتسە باش.
ئوز ئېرىگە مۇنداق دىدى بىر ئايال:
ئېھتىيات قىل قىلغان ھەربىر سوزۇڭگە.
گەپ ئاچمىغىن بىلمىگىنىڭ توغرىلىق،
كېيىن يېنىپ كەلمىسۇن ئۇ ئوزەڭگە.
بۇغداي ئەكسەڭ ئارپا ئۇنۇپ چىقمايدۇ،
دۇئا قىلماس ھىچكىم ئوزەڭ سوككەن دەم.
بىراھمانىنىڭ① سوزى توغرا ئېيتىلغان:
"ھورمىتىنى ساقلار ئوزى ھەر ئادەم".

ھىكايەت

گەپ قىلماستىن يۈردى ئۇزاق مىسىردا،
خوش مىجەزلىك، ئەسكى چاپان دىۋانە.
ئەتراپىدىن كېتەلمەيتتى كىشىلەر،
قىزىقسىنىپ، بولۇپ ئاڭا پەرۋانە.
بىر ئاخشىمى خىيال قىلدى ئۇ كىشى،
بىلگەنلىرىم پىنھان بولدى تىلىمدىن.
ئوزاق زامان يۈرسەم ئەگەر مۇشۇنداق

---

① بىراھمان — بۇتپەرەستلەر رەھبىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەللەر خەۋەر تاپالمايدۇ ئەقلىمدىن.
ئېغىز ئېچىپ ئۇ گەپ قىلدى ئاخىرى،
ئاڭلاپ خەلق دېدى: ئىكەن بۇ نادان.
مۇنداق نادان كۆرمىگەنتۇق مىسىردا،
دېدى خەلق بىزار بولدى شۇ هامان.
چاتاق قىلدىم دەپ ئويلىدى ئۇ كىشى،
گەپ قىلمىسام بىلمەس ئىدى ئەسلىمنى.
بولغان ئىكەن نىقاۋىمنى ئالمىسام،
ئۇلار هامان گۈزەل دەيتتى ئەپتىمنى.
جىم ئولتۇرماق ئەر سولتى، ئەي ئاكا،
باشقىلاردىن پىنهان قىلار سىرىڭنى.
ئاقىل بولساڭ هۆرمىتىڭنى ساقلىغىن،
گەپنى ئاز قىل روشەن قىلىپ ئەقلىڭنى.
ئېچىپ قويما دىل سىرىڭنى ئالدىراپ،
كېرەك چاغدا ئاچقىن ئۇنى بىلسەڭ خوپ.
ئەگەر سىرىڭ ئەل ئىچىدە بولسا پاش،
كېيىن ئۇنى ئالالمايسەن قايتۇرۇپ.
ئادەم سۆزلەر، سۆزلىمەيدۇ مەخلۇقات،
ئىچ سىرىڭنى يايماس ئېيتساڭ هايۋانغا.
هايۋان بولۇپ جىم يۈرگىنىڭ ياخشىراق،
سىر بەرگىچە شاللاق مىجەز ئىنسانغا.
ئادەم ئۈچۈن ئەقىل بىلەن سۆز كېرەك،
سۆز ئۆگەنمە سەن ئەقىلسىز تۇتىدەك.
سۆز بىلەندۇر ئادەم پەرقى هايۋاندىن،
سۆزلىمىگىن خاتا سۆزنى، قويي بىردەك.

ھكايەت

بىر پالۋان جەڭدە قىلدى خاتا سوز،
ئاڭلىغانلار ياقىغا قول ئۇزاتتى.
ئەلەم بىلەن يىغلاپ كەتتى مۇشت يېگەچ،
جاھان كورگەن ئاقىل شۇندا سوز قاتتى:
سەن ئاغزىڭنى تۇتقان بولساڭ غۇنچىدەك،
ياقىلىرىڭ بولماس ئىدى گۇل سىمان.
قىلغان سوزى لاپ بولىدۇ پۇتۇنلەي،
ئاساسى يوق سوزلەپ يۈرسە ھەر ئىنسان.
ھەممە يېرى تىل بولىدۇ يالقۇنىنىڭ،
ئوچۇرگىنىڭ ياخشى ئۇنى سۇ سېپىپ.
مەن ھۇنەرۋەن دىمەس ھەرگىز ھۇنەرۋەن،
ھۇنەر ئۇزى تۇرغان چاغدا كورسىتىپ.
مۇشۇگۇم بار دەپ ئېيتمىغىن، بار بولسا،
مۇشۇك ئۇزى مياڭلايدۇ سىپايە.
قەسەم قىلما جىڭ ئىدى دەپ ئالتۇنۇم،
سوزلىمەككە مەھەك تېشى① كۇپايە.
دەر ساددىلار ئۇلپەت ئەمەس بۇسەئىدى،
كەم سوزلۇكنى كورۇپ دائىم مېنىڭدىن.
ئارتۇق گەپكە تاقىتىم يوق، تېرەمنى —
شىلىۋالساڭ ياخشى بەلكى ئۇنىڭدىن.

---

① مەھەك تېشى — ئالتۇننى ئۇزىگە تارتىدىغان قارا تاش.

ھكايەت

قاتتىق كېسەل بوپتۇ ئوغلى ئازۇد①نىڭ،
كورۇپ ئۇنى بوپتۇ ئاتا بىتاقەت.
دەپتۇ بىراۋ: ساقىيدۇ بۇ ئوغلۇڭ،
قۇشلىرىڭنى ئازات قىلساڭ سەن پەقەت.
سۇندۇردى شاھ قەپەزلەرنى بىر - بىرلەپ،
قاچتى قۇشلار، ماكان بولدى تاغ - دالا.
پەقەت شاھنىڭ خوش ناۋالىق بۇلبۇلى،
قېلىپ قالدى قەپەز ئىچرە، باغ ئارا.
باغ ئىچىدە يالغۇز ئۆزى سايرايتتى،
كېلىپ كوردى ئوغۇل ئۇنى سەھەردە.
دېدى كۇلۇپ: تۇتۇلۇپسەن تىلىڭدىن،
قالماس ئىدىڭ سايرىمىساڭ ئەگەردە.
گەپ قىلمىساڭ كىمنىڭ نىمە ئىشى بار؟
تۇتۇلۇپسەن سايراپ يۇرۇپ كوپ زامان.
كوپ سوزلۇكنى خالىمايتتى سەئىدىمۇ،
يۇردى شۇڭا مالامەتتىن ئۇ ئامان.
يامان سوزگە قۇلاق سالما سەن بەندە،
كوزۇڭنى يۇم يالىڭاچنى كورگەندە.

ھكايەت

شوخ بەزمىگە بېسىپ كىردى بىر كىشى،
چېقىۋەتتى سازەندىنىڭ سازىنى.

① ئازۇد — ئازۇدىد دەۋلە، پارسلارنىڭ قەدىمقى پادىشالىرىدىن.

سازەندىنى ئۇردى تۇتۇپ ساقالىدىن،
ئىشقا سېلىپ ئۇ كۇچىنىڭ بارىنى.
سازەندىنىڭ يۈز - كۆزلىرى تىلىندى،
ياتالمىدى يىگەن مۇشتىنىڭ زەربىدىن.
دىدى پىرى: سەۋەپ بولدى كىبىرلىك،
ئېگىلگىنىڭ ياخشى ئىدى ھەممىدىن.
قىزىقمايدۇ بىراۋلارنىڭ ئىشىغا،
ياخشىلىقنىڭ قۇياشىدىن نۇر ئالغان.
جىسمىڭ ئارا ھۇشيار بولسۇن كۆز - قۇلاق،
ئېغىز سۆزگە، دىل ئەقىلغا يارالغان.
ئۇنى ئىگىز، بۇنى پاكار دىمىگىن،
كېيىن خەقتىن يەنە تاياق يىمىگىن.

ھىكايەت

دىگەن ماڭا ياشانغان بىر موتىۋەر،
(قېرى سۆزى قايىل قىلار ھەممىنى):
ھىندىستاندا كوردۇم تۇنىنىڭ رەڭگىنى،
ئېدىرلىقتا ياتقان قارا زەڭگىنى.
قۇچىغىدا قىز ياتاتتى ئاي كەبى،
لەۋلىرىنى - لەۋلىرىگە باساتتى.
ئۇنى تامام ئالغان ئىدى باغرىغا،
گويا كى تۈن كۇننى قاپلاپ ياتاتتى.
چىدالمىدىم بۇ ھالەتنى كورگەندە،
غەزەپ ئوتى ئورتىۋەتتى دىلىمنى.
دىدىم: ساڭا ئۇلۇم راۋا خۇداسىز،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تاش، - كىسەككە سۇندۇم دەرھال قولۇمنى.
ئورۇپ - تىللاپ قوغلىۋەتتىم دىۋىنى،
بۇلۇت كەتتى گويا باغنىڭ ئۈستىدىن.
يوروق كۈننى قارا تۈندىن ئاجراتتىم.
تۇخۇم چىقتى گويا قاغا ئاستىدىن.
قوپۇپ قاچتى قورقۇپ كەتكەن ئۇ دىۋە،
ئەمما قىزنىڭ دەۋاسىغا قالدىم مەن.
ۋاقىردى: جۇلدۇر چاپان، ھىلىگەر،
كوردۇم ئۆزەڭ بۇزۇق نىيەت ئىكەنسەن
ئۆزۇن بولدى كويۇپ يۇرگەن مەن ئاڭا،
ئىدىم ئۆزەم دىل پارىلار ئەھلىدىن.
مىنىڭ ئاغزىم ئەندى ئاشقا تەككەندە،
مەھرۇم قىلدىڭ سەن غىزانىڭ بەھرىدىن.
دىدى پەرى، دادۇ - پەريات كوتەردى:
مىھرۇ - شەپقەت قالغانمۇ بۇ دۇنيادا؟
بۇ قىرىدىن ئالار ئىدىم مەن قىساس،
بىرەر مەردۇ - مەردان يىگىت بولغاندا.
ئىنزا تارتماي ئالجىپ قالغان بۇ قىرى،
قوللىرىنى كوكرىگىمگە ئۇزاتتى —
دەپ ئىپىسلىدى بۇ قىز دەرھال ياقامغا،
ئاھانىتى جاننى ئورتەۋاتاتتى.
قورقۇپ كەتتىم كوتۇلمىگەن ۋاقەدىن،
قاچتىم دەرھال يىشىپ تاشلاپ چاپاننى.
سىنىمۇ بەلكى قورقار ئىدىڭ مەن كەبى،
كورگەن بولساڭ ۋەھىملىك بۇ ئاننى.
ئۇچراپ قالدى يولدا نەچچە مۇتەھەم،

سەن تونۇمسەن قىزنى؟ دېدى، ئۇردى دوق.
ئەلەم بولۇپ توۋە قىلدىم شۇ كۈنى،
شۇندىن بېرى ئۇنداق ئىشنى قىلغان يوق.
ئاقىل ئىشى ئوزى بىلەن بولماقلىق،
بۇ خىل ئىشقا دۇچ كەلمىسۇن ھېچ كىشى.
شۇ ۋەقەدىن كېيىن كوزۇم ئېچىلدى،
ئارتۇق ئىشتۇر ئوزگىلەرنىڭ تەشۋىشى.
ئەگەر بولسا سەندە ئەقىل ھەم بىلىم،
سەئىدى كەبى ئاز سوزلىگىن، بولغىن جىم.

ھىكايەت

چاخچاقمىكىن! دېدى بىراۋ بىر قېتىم،
ئوغرىلىقتۇر غەيۋەتتىن كوپ ياخشىراق.
دېدىم ئاگا: خام ئىكەنسەن بى ئەقىل،
بۇ سوزۇڭگە قايىل ئەمەس دىل بىراق.
ئوغرىلىقتا كوردۇڭ نېمە پەزىلەت؟
ئەۋزەل دەيسەن تېخى ئۇنى غەيۋەتتىن.
دېدى: ئوغرى جاسارەتلىك بولىدۇ،
كۈچى بىلەن قۇتۇلىدۇ كۇلپەتتىن.
قېنى، نېمە تاپالايسەن قىل غەيۋەت،
پەقەت ئوزەڭ بوپ قالىسەن خىجالەت.

× ×

نىزامىيە ① مەدرىسىدە ئوقاتتىم،

① نىزامىيە — باغداتتىكى بىر مەدرىسىنىڭ نامى

دەرسلىرىمدىن ئالار ئىدىم مەنانى.
مۇدەررىسكە بېرىپ ئېيتتىم بىر كۈنى:
كورەلمەسلىك قىلدى ماڭا پالانى.
قاچانكى سۆزۈم بولسا مەنىدار، —
نىمىشقىدۇر ئۆڭۈپ كېتەر چىرايى.
سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ كورۇپ مۇدەررىس،
ئاچچىقلاندى: بۇ ئىشنى كور ئىلاھى!
دېدى: ئۆزەڭ يامان دەيسەن ھەسەتنى،
ۋاھالەنكى ياخشى دەمسەن غەيۋەتنى؟

× ×

ئەگەر كىشى يامان دىسە ئۆزگىنى،
سېنى ياخشى دەپ ئېيتمايدۇ ھېچقاچان.
كورگەن جايدا يامانلايدۇ ئارقاڭدىن،
باشقىلارنى دىگەن كەبى ئۇ يامان.

× ×

غەيۋەت راۋا ئىمىش ئۈچ خىل ئادەمگە،
تورتىنچىسى بولۇپ قالسا ئۇ خاتا.
دائىم خالى بولالمايدۇ غەيۋەتتىن،
ئەلگە زۇلۇم ئەيلىگۈچى پادىشا.
ھالال بولار غەيۋەت قىلساڭ زۇلۇمدىن،
بىلىپ خەلق قىلسۇن ئۇندىن ئېھتىيات.
ئىككىنچى خىل مۇناسىپى — ھاپاسىز،

پەردىسىنى يىرتىپ تۇۋار ئۇ پات - پات.
توسما ئۇنى چۈشەي دىسە كولچەككە،
ئاخىر بېرىپ ئۇ قۇدۇققا يىقىلغاي.
ئۇچىنچىسى — تارازىدا ئالىدامچى،
بىلسەڭ ئۇنى چاۋىسىنى چىتقا ياي!

ھىكايەت

ئاڭلىدىمكى، چولدىن چىقىپ بىر ئوغرى،
ھەۋەس قىپتۇ سىيستاننى ① كورمەكنى.
كېلىپ ئۇندا سېتىۋاپتۇ باققالدىن،
ئۇ ئوزىگە لازىم يىمەك - ئىچمەكنى.
كورۇپتۇكى، باققال ئىكەن ئالدامچى،
تارازىدىن يوتكىلىپتۇ تاش ئىزى.
ئۇ دەپتۇكى، ئوغرى تۇندە بۇلايدۇ،
سىيستانلىق بۇلايدىكەن كۇندۇزى.
مەن قورقمەن تۇندە يامان پىشىلمدىن،
بۇ كۇندۇزى قورقمايدىكەن ھېچكىمدىن.

× ×

بىلسەڭ ساڭا دۇشمىنىڭدىن يامانراق،
كىم يەتكۈزۈپ كەلسە ئۇنىڭ سوزىنى.
دۇشمىنىڭنىڭ پىتنىسىنى ئەكەلگەن،

---

① سىيستان — ۋىلايەت نامى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

دۇشمەنىڭگە دوست قىلىدۇ ئۆزىنى.
دۇشمەن مېنى قورقىتالماس يۈزمۇ - يۈز،
ئۈدۈل تۇرۇپ تىللىيالماس ھېچقاچان.
سەن ئېيتىسەن ئېيتالمىغان سۆزىنى،
دەيمەن شۇڭا دۇشمىنىمدىن سەن يامان.
كونا ئۆچنى يېڭى قىلىپ چېقىمچى،
ياندۇرىدۇ ئۆچۈپ قالغان پىغانىنى.
مۇمكىن قەدەر يېقىنلاشما ئۇنىڭغا،
ئۇ قوزغايدۇ تىنچ ياتقان يىلانىنى.
چېقىمچىنىڭ يۈرەك ئاغزى تىنجىيدۇ،
ياتسا ئەگەر زىندان ئارا كىشەندە.
چېقىمچىنى ئوت ياققۇچى دەپ بىلگىن،
ئىككى كىشى ئارىسىدا ئوت كۆيگەندە.

× ×

ھەممىدىن ھەم يامان بولار چېقىمچى،
كۆرمىدىم ھېچ ئۇنداق رەزىل يىلانىنى.
نادانلىقى، بۇزۇق پىكرى بىلەن ئۇ،
بۇزۇۋېتەر ئىككى يېقىن يارانىنى.
دوست بولۇشۇپ ئۆتسە ئەگەر ئىككىيلەن،
ئۇ ئارىدا دۇشمەنلىكنى خالايدۇ.
ئىككى دوستنىڭ ئارىسىدا ئوت ياقار،
ئۇ ئۆزىمۇ ئوتتا كۆيمەي قالمايدۇ.
ئۆز تىلىنى تارتار ئىككى ئالەمدىن،
كىم سەئدىدەك ئۆتسە تىنچ خىلۋەتتە.

كوڭۈل قويۇپ تۇلاق سالغىن ئۇنىڭغا،
نەپ بېرىدۇ قىلغان سوزى ئەلۋەتتە.
ئاڭلىمساڭ يەيسەن ئاخىر پۇشايمان،
كوز ياشلىرىڭ توكۇلىدۇ كوپ زامان.

× ×

ئايالىڭنىڭ ئەقلى بولسا جايىدا،
گاداي بولساڭ شاھ قىلىشى ئېھتىمال.
يارىڭ بولسا ئوز كوڭلىڭگە مۇۋاپىق،
زەپەر تاپتىم دەپ ئويلىغىن، بول خوشال.
غەمگۇزارىڭ بولسا يارىڭ تۇنلىرى،
ھېچگەپ ئەمەس كۇنى بىلەن يىگەن غەم.
شۇ ئەمەسمۇ مۇرادىڭغا يەتكىنىڭ،
يارىڭ ساڭا ئېناق بولسا، گوزەل ھەم.
بولسا ئۇنىڭ سوزى شېرىن، دىلى پاك،
دىمە ئۇنى ياكى خۇنۇك، يە گوزەل.
سەت بولسىمۇ كوڭلى تۇزۇك خوتۇنلار،
خىلقى ئەسكى چىرايلىقتىن كوپ ئەۋزەل.
ياخشى ئايال ھالۋا دەيدۇ سىركىنى،
ھالۋا يەپمۇ ئاچچىقلىماس ئېرىگە.
دىل ئارامى، ياخشى بولسا ئايالىڭ،
چۇشۇپ قالما يامان خوتۇن ئىلكىگە.
بىر قەپەزدە بولسا توتى ۋە قاغا،
توتى ئويلار قۇتۇلماقنى ھەر دائىم.
تاشلاپ كەتكىن يامان بولسا ئايالىڭ،

ياكى ئاغا بېشىڭنى ئەگ مۇلايىم.
كەش تار بولسا كېيمىگىنىڭ ياخشىراق،
جەدەل تولا بولسا تۇرما ئۆيۈڭدە.
خوتۇن يامان بولسا چىقساڭ سەپەرگە،
ھېيىت كەيپى پەيدا بولار سېنىڭدە.
تاقىلدۇ شات - خورامىلىق ئىشىكى،
يامان خوتۇن قىلسا جەدەل ۋە چوقان.
خوتۇن ئەمەس. بالا بولار بېشىڭغا،
بولسا ئەگەر يامان نىيەت ۋە نادان.
يامان خوتۇن ئازاپ بولار ئەر ئۈچۈن،
تۈز نىيەتلىك، ياخشى خوتۇن بولار يار.
بۇ توغرىلىق گەپنى ئاز قىل، ئەي سەئدى،
ئەگەر ئېرى بولسا ئاشىق بىقارار.
ئۆزۈڭمۇ بىر تارتىپ قويۇپ باغرىڭغا،
قانچە جاپا كەلمىدىمۇ ئالدىڭغا؟

ھىكايەت

ئايالىدىن بىراۋ قىلدى شىكايەت،
ئاغا كۈلۈپ قولاق سالدى بىر ئالىم.
ئەر دىدىكى، دۈشمىنىممۇ كوپ ئىدى،
ئۆيدە تۇغمەن تېشى بولدى ئايالىم.
— چىدام كېرەك ساڭا، — دىدى ئۇ ئالىم،
چىدام بىلەن تايىن تاپار قارارىڭ.
ئۆزەڭ تۈندە تۈگمەن تېشى، كۈندۈزى،
نوۋەت ئالسا نىمە بوپتۇ ئايالىڭ؟

قالاتتىڭمۇ تارتماي تىكەن دەردىنى،
باغ ئىچىدە گۈلنى ئۈزۈپ بولساڭ شات.
مۋە يەيمەن دەپ دەرەخكە ياماشساڭ،
قوللىرىڭنى تىلۋەتسە، دىمە دات.
غۇنچە بولغىن، يۇرمە گۈلدەك ئېچىلىپ،
خوتۇن مېھرى كەلتۈرىدۇ ئاۋاتلىق.
كوچا - كويغا كوز تاشلىساڭ مۇبادا،
ئۆز ئۆيۈڭدە يۈز بېرىدۇ بەرباتلىق.
بىكار كېتەر، گۈلگە كوڭۈل باغلىما،
باشقا بولبۇل ئالار، ئۈندىن خۇش پۇراق.
بولسا گۈزەل ھەر بەزمىنىڭ چىرىغى،
پەرۋانىسى بولما ئۈنىڭ، قاچ يىراق.
كوڭۈل بەرمە، ئالدانمىغىن پەرى، دەپ،
ئوزى پەرى، بەلكى دىلى دىۋىدەك.
نەزەر سالماس ئايغىنى سويسەڭمۇ،
بولساڭ تۇپراق بولار يەنە تاش يۈرەك.
ئەقلى - ھوشۇڭ، ئالتۇنلۇرۇڭ يوق بولار،
كوڭۈل قويساڭ ھوسنىدىكى نۇرلارغا.
رەزىللىكتە خاراپ بولاي دىمىسەڭ،
يامان كوزدە نەزەر سالما ئۇلارغا.

× ×

ياخشىنامىم قالسۇن دىسەڭ ئولگەندە،
ھۈنەر ئۈگەت، بىلىم بولسۇن ئوغلۇڭدا.
ئەگەر ئۈنىڭ ئەقلى - دىتى بولمىسا،

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

نىشان، قالماس بېسىپ ئۆتكەن يولۇڭدا.
ئاتا - ئانا ئەركىلىتىپ چوڭ قىلسا،
كېيىن ئوغۇل قالار يامان جاپاغا.
ئۇنى سويۇپ ئەركىلەتمە ھە دىسە،
ئۆگەت دائىم توغرىلىققا، ۋاپاغا.
كىچىك چاغدا تەلىم بەرگىن مەجبۇرى،
ياخشى گەپ قىل، لازىم بولسا قورقاتقىن.
ھەۋەس قىلسا ئەگەر بىرەر ھۈنەرگە،
باركاللا دە روھىغا روھ قاتقىن.
بولغاندىمۇ سەندە ئالتۇن قارۇنچە،
ئۆز ئوغلۇڭنى قالدۇرمىغىن ھۈنەرسىز.
ئىشەنچ قىلما دولىتىم بار مېنىڭ دەپ،
ئۇلۇپ پۈتسەڭ تۈگەر بايلىق بەكمۇ تېز.
بوشاپ قالار ئالتۇن - كۈمۈش ھەميانى،
بوشمايدۇ ھۈنەرۋەننىڭ بەلۋېغى.
كىم بىلىدۇ، پەلەك تەتۈر ئايلىنىپ،
غېرىبلىقتا قالامسەنكىن سەن تېخى.
ھۈنەر بولسا بولماس كىشى كەمبەغەل،
ھاجەت بىلەن تىلەنمەيدۇ ئەل ئارا.
كان تاپمىدى جاھان كېزىپ بۇ سەئدى،
مۇرات تاپتى كېزىپ يۈرۈپ تاغ - دالا.
ياشلىقىدىن ئۇلۇغلارغا باش ئەگدى،
قىلدى ھەقمۇ ئۇلۇغلۇققا ئىجابەت.
ئىتائەتلىك خىزمەت قىلساڭ سەن ئەلگە،
كۆپ ئۆتمەستىن ئەلمۇ قىلار ئىتائەت.
ئۇستازىنىڭ ئازاۋىنى چەكمىگەن،

كىرىپ قالار خاراپ بولۇش يولىغا.
سەن ئوغلۇڭغا ياردەم بەرگىن، كېيىن ئۇ،
تەلمۈرمىسۇن كىشىلەرنىڭ قولىغا.
ياشلىقىدا غەم يېمىگەن ئادەملەر،
كىشىلەرگە خار قىلىدۇ ئوغلىنى.
شاگىرتلىققا بەرمە يامان ئۇستىغا،
ئۆگىتىدۇ قوشۇپ يامان خۇلقىنى.
ساياقلارغا ئۇلپەت بولسا پەرزەندىڭ،
ئۈمىدىڭنى ئۈزگىن ئۇندىن، بول يىراق.
نادان، ئەبلەخ، ساياق بولغان ئوغۇللار،
ئاتىسىدىن بۇرۇن ئۆلسە ياخشىراق.

ھېكايەت

بىراۋ كوردى بىر رەسىمنى بەك گۈزەل،
ئاڭا دەرھال ئىشق ئوتى تۇتاشتى.
ھالسىزلاندى، گۈلگە چۈشكەن شەبنەمدەك،
ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى تەر باستى.
بۇقرات ① ھەكىم كېلىپ قالدى ئات بىلەن،
— بۇ كىم؟ — دېدى، — نېمە ئۇنىڭ تەشۋىشى؟
بىراۋ دېدى: ئىسىل ئىدى بۇ ئادەم،
ھېچ خاتاغا يول قويمىغان پاك كىشى.

---

① بۇقرات — قەدىمقى يونان ئالىملىرىدىن بىرى. بىزنىڭ ئېرامىزدىن 460 يىل بۇرۇن تۇغۇلۇپ، 85 ياكى 100 يىل ئۆمۈر كورگەن ئىكەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سقىلغاچقا خالايىقنىڭ ئىچىدە،
كۆن ۋە تۈنلەر يۈرەر تاغۇ – سەھرادا.
يېتىپ قاپتۇ ئىشىق دىگەن پاتقاققا،
ئىكەن گۈزەل دىلرەباغا ئۇ شەيدا.
تەنە – تاپا قىپتۇ ئاڭا كىشىلەر،
ئۇ دەيدىكەن، گۇنا ئەمەس بۇ ئىشىم.
مېنى ئەيىپ ئەتمىسۇن ئىدل يىغلىسام،
ھېچ سەۋەپسىز ئەمەس مېنىڭ نالىشىم.
دىل مەپتۇنۇم ئەمەس ھەرگىز ئۇ سۈرەت،
مەپتۇن قىلدى سىيرەت سىزغان گۈل سىپەت.
بۇ سوزلەرگە قۇلاق سالدى ئالىم چال،
كامالىنى ئىشقا سېلىپ قەلبىنىڭ.
دىدى: بۇ گەپ ياخشى شوھرەت بولسىمۇ،
پىكرى توغرا بولۇۋەرمەس ھەممىنىڭ.
گۈزەل ئۇستا گۈزەل رەسىم سىزىپتۇ،
يىگىت ئۇنى كورۇپ بوپتۇ مەھلىيا.
سەنئەت دىگەن پەقەت سەنئەت، نىمىشقا —
رەسىمگە جان بەرمەپتۇ دىلرەبا؟
كىتاپتىكى ھەممە خېتىم نىقاپتۇر،
ئۇ خەتلەردىن ئەندىز ئالار كوپ گۈزەل.
بۇلۇتتا ئاي، نىقاپتا يار بولغاندەك،
خەت ئاستىدا مەنالار بار توغرا، دەل.
بۇ سەئىدگە سىغماس ھەرگىز مالاللىق،
پەردە ئاچساڭ جامال چىراي ئاچىدۇ.
قىلغان سوزۇم مېنىڭ مەجلىس ئارا ئوت،
كويدۈرىدۇ ھەممە شولا چاچىدۇ.

بۇ ئوت بىلەن كۆيسە ياۋلار نېمە غەم؟
ئۇلار پارس ئوتى بىلەن كۆيسەل ھەم.

× ×

قۇتۇلمايسەن ئەيىپ ئۈزلۈگۈچىدىن،
ئەلدىن كېچىپ غارغا بېرىپ ياتساڭمۇ.
قۇتۇلمايسەن گەپ - سۆزىدىن ئۇلارنىڭ،
ئەلگە قاراپ مەھكەم ئىشىك ياپساڭمۇ.
دەريالارنى توساش مۇمكىن كۈچ بىلەن،
توسالمايسەن چېقىمچىنىڭ تىلىنى.
ياكى تۇلكە، ياكى شىرلىق بىلەنمۇ،
توسالمايسەن پىتنە - پاسات يولىنى.
ئوزگە بىلەن ھەرگىز ئىشىڭ بولمىسا،
ياشىساڭمۇ ئەلدىن يىراق خىلۋەتتە،
گەپ تارقىتار دىۋە مىجەز ئادەم دەپ،
ئەلدىن قورقۇپ قاچتى دەيدۇ ئەلۋەتتە.
بولساڭ ئەگەر خۇش پاراڭچى ۋە پاك دىل،
دىمەس سېنى ئىسسىقتىن نىشانە.
قىيىن كۈندە قالسا بىرەر كەمبەغەل،
دەيدۇ ئۇنى: ئوزى تەتۈر پىشانە.
ئوز ھالىدىن غېرىپ قىلسا كوز يېشى،
دەيدۇ: نامرات، ئوز بەختىنى كەتكۈزدى.
كېلىپ قالسا بايلار ياكى پادىشا،
دەيدۇ دىرھال: خۇدا بىزگە يەتكۈزدى.
پىتنە - پاسات بولۇپ تۇرار دائىمۇ - دەم،

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خوشاللىقنىڭ ئارقىسىدىن كېلۇر غەم.
نامراتلارغا كەلسە ئامەت ۋە بەخت.
ھەسەت قىلىپ ئۈچ كوردۇ ئۇلارنى.
دېيىشدۇ: كوزى يوقتۇر خۇدانىڭ.
بۇ پەسلەرگە بەردى مالۇ دۇنيانى.
ئىشىڭ ئەگەر ئوڭغا تارتىپ يۈرۈشسە،
دەيدۇ سېنى: دۇنياپەرەست ئۇ غايەت.
ئىشلىرىڭغا تىرىشمىساڭ ھىممەتتە،
دەيدۇ: ئوزى ھارام تاماق كاساپەت.
ئەزمە دەيدۇ ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلساڭ،
گەپ قىلمىساڭ ئەيىپلەيدۇ سۈرەت دەپ.
ماختىمايدۇ بولساڭ ئەگەر چىداملىق،
غەيۋەت قىلار: قىلمىدى ئۇ ھىممەت، دەپ.
بولساڭ ئەگەر ئوچۇق كوڭۇل، مەردانە،
ئوزلىرىنى تارتار سەندىن ئاخماق دەپ.
ئازراق يېسەڭ تاپا - تەنە قىلىدۇ،
نانىنى ئاياپ يۈرىدۇ ئاچ قوساق دەپ.
ياخشى بولسا يېگىنىڭنىڭ ھەممىسى،
دەيدۇ چوقۇم سېنى قوساق بەندىسى.
نومۇس قىلىپ ياسىنىشتىن ئارتۇقچە،
ئاددى كىيىم كىيىپ يۈرسە باي كىشى.
تىللىرىنى تىقىپ ئاڭا خەنجەردەك،
پىخسىقلىقتۇر دەيدۇ ئۇنىڭ قىلمىشى.
ئەگەر بىراۋ نەقىشلىسە ئويىنى،
تونى شايى، كوينەكلىرى بولسا ئاق.
غەيۋەتچىلەر تەنە قىلىپ ھەر كۇنى،

دەيدۇ ئۈنى: خوتۇن خەقتەك ياسانچاق.
ئەگەر بىراۋ خالىمىسا سەپەرنى،
ئۈنى دەرھال چىقىرىدۇ نامەرتكە.
دىيىشىدۇ: خوتۇنىدىن قورقىدۇ،
قورقۇنچاقلىق ئايلىنىپتۇ ئادەتكە.
كېپى بولۇپ قالسا جاھانكەشتىنىڭ،
دەيدۇ ئۈنى: ئوزى بەدبەخت ۋە نادان.
ئەگەر ئۇنىڭ پىشانىسى ئوك بولسا،
ھەر قەيەردە يۈرمەس ئىدى سەرگەردان.
رەسۋاسىنى چىقىرىشار بويتاقنىڭ،
گۈنايىغا تىترەيدۇ زېمىن، دەپ.
گەر ئويلەنسە دەيدۇ خوتۇن سارىڭى،
ئەيىپلەيدۇ تاپالمىدى ئېمىن دەپ.
سەتلەرنىڭ غاجاپ يۈرەر ھەر دائىم،
گۈزەلنىمۇ ساق قويمايدۇ ھېچقاچان.
بىرەر ئىشقا كېلىپ قالسا ئاچچىغىڭ،
دەيدۇ سېنى سەپرا مىجەز، پەرىشان.
بىراۋ بىلەن قىلساڭ ئەگەر مۇرەسسە،
سېنى ئەركەك قاتارىغا ئالمايدۇ.
سېخىلارغا قىلار تېخى نەسىھەت:
قاراپ خەجلە، پۇلۇڭ ئاخىر قالمايدۇ.
قانائەتلىك بولۇپ يۈرسەڭ دىيىشەر:
ئاتىسىمۇ بېخىل ئىدى، دوراپتۇ.
ئاتا ئولۇپ قالغان ئىدى دۇنياسى،
ئاتا كەبى ئولمەكلىكنى خالاپتۇ.

پىنئه ـ پاسات خالى بولماس ھەممىدىن،
ئامان ئىلاج تاپار پەقەت سەۋرىدىن.

ھىكايەت

بىر ھۈنەرۋەن، دانا يىگىت بار ئىدى،
چىچەنلىكى شوھرەت تاپقان ئەل ئارا.
خۇداپەرەست، پاكىزە دىل، خۇش مىجەز،
ھۆسنى گۈزەل، بۇرۇتلىرى قاپ ـ قارا.
ئىدى يىگىت ئىلمى تولۇق، ئەمما ئۇ،
«شىن» ھەرپىنى ئېيتالمايتتى جايىدا.
بىر ئاقىلغا ئۇ توغرىلىق گەپ قىلدىم:
ئالدى چىشى يوقمۇ نىمە ئاغزىدا؟
بۇ سوزۇمدىن ئاچچىقلاندى ئۇ ئاقىل،
دىدى، ماڭا تۇرۇپ دەرھال تەرىنى:
پەزىلىتى تۇرسا ئۇنىڭ بىر تالاي،
كورۇپسەندە پەقەت بىرلا ئەيۋىنى!

× ×

ئەقلى توشقان، پىكرى پىشقان ئالىممۇ،
ئۆز يولىدا خاتا قىلار ناگىھان.
جازا بىرمە كىچىككىنە گۇناغا،
ئۇلۇغلارمۇ خۇزماسەغا ① دەپ ئېيتقان.
قوبۇل قىل، چاك ۋە دات باسقان نەرسە بولسا، ئۇنىڭغا قارىما.

① خوزماسەفا — ھەرقانداق نەرسە ساپ، داغسىز بولسا

تىكەن دائىم بىللە ئۆسەر گۈل بىلەن،
گۈلنى ئالغىن، قالدۇرۇپ قوي تىكەننى.
كورەلمەيسەن ئەيىپ ئىزلەپ قارىساڭ،
تۇز قانتى قانداق گۈزەل ئىكەننى.
پاك دىل بولغىن، ئەينەكنى باسسا چاڭ،
ئۆزدىن ئېنىق كورەلمەيسەن ئەينەكنى.
باشقىلارنىڭ ئەيۋىنى سەن پەش قىلما،
ئۇمۇ ئوخشاش پەش قىلىدۇ ئەيۋىڭنى.
گۇناھكارنى قامچىلىما مۇنچىلا،
ئويلاپ باققىن، ئوز گۇنايىڭ ئاز ئەمەس.
ئىناقلىقنى ئاۋال ئوزۇڭ باشلىماي،
خوشنىلاردىن تەلەپ قىلماق بولار تەس.
مەن ياخشىمۇ، يە يامانمۇ ئوز ئىشىم،
خاتىرجەم بول چۈشمەس ساڭا تەشۋىشىم.
بولسا ئەگەر بۇزۇق نىيەت، كىر يۈرەك،
شېرىنغا كوز سالىدۇ دۈشمەندەك.
نەزەر سالماي شېرىندىكى مەنىگە،
ھۇجۇم قىلار تاپسا بىرئاز ئەيۋىنى.
قىلغان ھەسەت كوزلىرىنى قارىغۇ،
كورەلمەيدۇ ھەقىقەتنىڭ ئەينىنى.
ھەممە نەرسە گۈزەل بولماس ھەم بىردەك،
مېغىز بىلەن شاكال بولار پىستىدەك.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سەككىزىنچى باپ

شۈكرى ۋە ئامانلىق توغرىسىدا!

بىر پارچە گوش ئىدىڭ ئانا باغرىدا،
رىسقىڭ بىلەن تورەلگەندە سەن تېخى.
كوزۇڭ ئېچىپ، كېسىلگەندە كىندىگىڭ،
ئوزۇق بولدى ساڭا ئانا كوكرىگى.
جەننەت بولدى ساڭا ئانا قۇچىغى،
ئۇنىڭ ئىللىق كوكرىگىگە يېپىشتىڭ.
ئانا سۈتى ئاقتى ساڭا بۇلاقتەك،
ئېقىپ تۇرغان ئېرىقلاردىن سۈت ئىچتىڭ.
مىسلى دەرەخ ئانا جىسمى جان كويەر،
بالا — مىۋە، تاتلىق ئاڭا ھەممىدىن.
سەن تومۇر يوق دەپ ئېيتمىغىن كوكۈلدە،
ئانا سۈتى ئېقىپ كېلەر قەلبىدىن.

ھىكايەت

ئانىسىنى زار قاخشاتتى بىر يىگىت،
قۇلاق سالغىن سەن ئانىنىڭ دادىغا:
ئولتۇر! دىدى ئۇ بىۋاپا ئوغلىنى،
ۋە بوشۇكنى ئەكەلدۇردى ئالدىغا.
دىدى: ئوغلۇم، كىچىك ئىدىڭ چوڭ قىلدىم

تۈنلەر بويى جاپا چەكتىم مەن راسا.
يەتمەس ئىدى قوغلاشقىمۇ قۇربىتىڭ.
گەر يۈزۈڭگە قونۇپ ئالسا بىر پاشا.
مەن ئەمگۈزگەن سېنى مۇشۇ بوشۇكتە.
پەقەت گوردە تەكرار بولار ئۇ ھالىڭ.
قارا يەرگە كىرىپ ياتساڭ كېيەندە.
قۇرۇتقىمۇ يەتمەي قالار ماجالىڭ.
سەن گېپىمگە قۇلاق سالغىن، شۈكرى قىل.
مۇنداق مەغرۇر چاغلىمىغىن ئۆزۈڭنى.
سەن ئۆزەڭچە باتۇر بولۇپ قالمىدىڭ.
بەرگەن سۈتۈم كور قىلمىسۇن كوزۈڭنى.
ياۋلىرىڭنى تاشلا يەنچىپ، توغمىدىم —
دوستلار بىلەن جەڭ قىلىشقا مەن سېنى.
ئانا سۈتى ھالال بولغان يىگىتلەر،
شۈكرى ئېيتىپ يەيدۇ ھالال رىسقىنى.

ھكايەت

ئېتى چوچۇپ ئۈچۈپ چۈشتى شاھزادە،
بېشى، تېنى بىر بوپ قالدى تىن ئالماي.
بولدى جىسمى پىلغا ئوخشاش بىر پۈتۈن،
بېشى ئۈنىڭ ئۈيان - بۇيان تولغانماي.
بۇ كېسەلنى پەي ۋە تومۇر ئۈۋۋۇلاپ،
بىر يۇنانلىق دانا ھەكىم ساقايتتى.
ئۇ بولمىغان بولسا ئىدى، شاھزادە،
بۇ دۇنيادا ھەرگىزمۇ ساق قالمايتتى.

www.uyghurkitap.com

لېكىن ئۇنى ئۇنتۇپ قالدى شاھزادە،
ياد بولمىدى بۇ ھەكىمنىڭ خىزمىتى.
ئۇ سارايغا كەلدى يەنە بىر نۆۋەت،
لېكىن ئۇندا قىلىنمىدى ئىززىتى.
ئىزا تارتتى ھېچكىم نەزەر سالمىغاچ،
دېدى ھەكىم ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ:
سەن يۈزۈڭنى ئۆرۈمەستىڭ شاھزادە،
مەن بېشىڭنى قويمىغاندا توغرىلاپ.
قايتىپ كېلىپ بىر خىل دورا تەييارلاپ،
ئۇ سارايغا ماڭغۇزدى بىر قۇلىنى.
دېدى ئاغا: شاھزادىگە بېرىپ ئېيت،
ئوتقا سېلىپ پۇراپ كۆرسۇن ھىدىنى.
ھىدلىق تۈتۈن شاھزادىنى چۈشكۈرتتى،
قالدى يەنە بېشى، تېنى بىر بولۇپ.
ئۇ ھەكىمگە ئۆزۈر ئېيتماق بولغاندى،
ھېچقەيەردىن تاپالمىدى ئاختۇرۇپ.
يامان كۆڭلى ئۆز بېشىدىن كەچمىگەن،
بىلەلمەيدۇ ياخشى كۆڭلەر قەدرىنى.
سېزەلمەيدۇ ئۆزىگە توق باي ئادەم،
قىشنىڭ كۈنى قاتتىق سوغاق قەھرىنى.
ئەگەر يولدا ماڭساڭ چاتقان، يۈرەكلىك،
ماڭالمىغان بەندىلەرگە ياردەم قىل.
بولساڭ ئەگەر دۆلىتىڭ كۆپ، پاراۋان،
غېرىبلارغا بەرگىن مەدەت، ئادەم قىل.
سۇ قەدرىنى كېمەچىدىن سورىما،
سورا ئۇنى چۆلدە قالغان تەشنادىن.

بىلمەس كىشى سالامەتلىك قەدرىنى،
كېسەل بولماي ئۇتۇپ كەسە دۇنيادىن.
قانچە ئۇزۇن بولغان بىلەن قارا تۈن،
ئۇنى قاتتىق ئۇخلىغانلار بىلمەيدۇ.
ئاغرىق تارتىپ ئۇتكۈزگەنلەر ئۇيقۇسىز،
زەپمۇ ئۇزۇن بولۇپ كەتتى تۈن، دەيدۇ.
ئۇي ئىگىسى ئويغانغاچقا كۈن بىلەن،
نىمە ئىشلار بولدى بىلمەس تۈن بىلەن.

ھىكايەت

كورۇپ قالدى توغرەل چىقىپ بىر تۈنى،
ئوردىسىنىڭ قاراۋۇلى — ھىندۇنى
تىترەيتتى ئۇ شۇۋرغانلىق سوغاتتا،
كومۇۋەتكەن ئىدى ياققان قار ئۇنى.
قاراۋۇلغا ئېچىندى شاھ شۇ پەيتتە،
ئۇنىڭ كوڭلى ئېرىپ كەتتى بولەكتىن.
دىدى ئاگا: چىداپ بىر دەم كۇتۇپ تۇر،
مەن جۇۋامنى ئەۋەتىمەن دىدەكتىن.
قارلار ئۇچۇپ ئاچچىق شامال قوزغالدى،
توغرەل شۇ ئان قىچىپ كىردى ئوردىغا.
ئۇچرىۋىدى ياخشى كورگەن كېنىزەك،
يولدىن توختاپ قاراپ قالدى شاھ ئاگا.
مەپتۇن قىلدى بولغاي ئۇنىڭ چىرايى،
قاراۋۇلى كوتىرىلدى يادىدىن.
قاراۋۇلى كۇتەر ئىدى قوزادا،

ئازاپ چېكىپ تۈننىڭ سوغاق ھالىدىن.
كۆتۈش دەردى قوشۇلدى بۇ ئازاپقا،
شاھ بەختەۋەر ئۇخلار ئۇندى غەپلەتتە.
ئەۋج ئالدى سوغاق يەنە شىددەتلىك،
ئۇ قاراۋۇل پىچىرلىدى غەزەپتە:
سىنىڭ تۈنۈڭ ئۆتەر ئەيشى - ئىشرەتتە،
بىزنى بولسا قىينار سوغاق سەپراسى.
يېتىپ ئالسا بولدى كارۋان مەنزىلگە،
غەم يىمەيدۇ چولدە قالسا ھەمراسى.
قېيىنغىنى قاراپ ھەيدە قېيىنچى،
يولۇچىنى قويما سودا خەتەردە.
نېز — يېگىتلەر، ئالدىرىماي مېڭگىلار،
قېرىلارمۇ كېلەر بىللە سەپەردە.
ئۈچار تۇلپار بولسا ئەگەر ئاستىڭدا،
ئۈنۈتمىغىن پىيادىلار بارىنى.
ئالتۇن تەختتە ياتسا شاھلار بەھۇزۇر،
چۈشەنمەيدۇ قارنى ئاچلار ھالىنى.

ھىكايەت

مىرشاپ تۇتۇپ باغلاپ كەلدى بىراۋنى،
ئۇ زىنداندا ئۇخلىماستىن ياتاتتى.
ئۇ ئاڭلىدى، كىمدۇر بىرى تۈن ئارا،
يۇقسۇللۇقتىن دادى - پەرياد ئېيتاتتى.
دىدى ئوغرى بۇ نالىنى ئاڭلىغاچ،
ۋاي ئاخماقەي، ئۇخلىماسەن ئۇيقۇڭنى!
شۈكرى قىلساڭ بولماسمىدى خۇداغا،

مىرشاپ تۇتۇپ باغلاپمىدى قولۇڭنى؟
ئېچىۋەرمە يوقسۇللۇقتىن ئېغىزنى،
نەزەردە تۇت ئۆزۈڭدىنمۇ ئاجىزنى.

ھىكايەت

ئۆزىنى خوپ پاك بىلەتتى بىر موللا،
مەسنى كورۇپ يۇمۇپ ئوتتى كوزىنى.
كىبىر بىلەن ئوتتى يولدىن گىدىيىپ،
مەستىن يىراق تۇتماق بولۇپ ئۆزىنى.
دىدى شۇدەم سەگەك بولۇپ مەس يىگىت:
ئۆز كۆڭۈڭگە شۈكرى قىلغىن ئەي موللا!
سەن بىراۋدىن كۆلگەن بىلەن مەھبۇس، دەپ،
زىندان يولى ئۆزۈڭگىمۇ ئۇدۇللا.
ئەجەپ ئەمەس سەنمۇ بەلكى مەن كەبى،
كوچىلاردا يېتىپ قالساڭ مەس - ئەلەس.
سەن مىچىتنى ماكان قىلىپ يېتىۋەر،
يامان دىمە ئۆزگە بولسا بۇتپەرەست.

ھىكايەت

سۇمەنات ① تا كوردۇم گۆزەل بىر بۇتنى،
بولغان ئىكەن ياسالغىنى كوپ زامان.
بەك قەدىمى ئىكەن ئۇنىڭ نۇسخىسى،

① سۇمەنات — ھىندىستانىڭ كوجرات ۋىلايىتىدىكى بۇتخانا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھازىرقىلار ياسالمايدۇ ھېچقاچان.
كىلەر ئىكەن ھەر تەرەپتىن كارۋانلار،
چىنى يوقنىڭ جامالىنى كورمەككە.
كىلەر ئىكەن خىتا، چىگىل شاھلىرى،
قەدىم بۇتنىڭ قوللىرىنى سويمەككە.
نالە قىلار ئىكەن شىرىن سوزلۇكلەر،
ئۇلۇغ بىلىپ بۇ تىلى يوق ئاگىسىزنى.
بۇ ماجرادىن ھەيران بولدۇم، نىمىشقا —
جانلىق ئادەم خۇدا دەيدۇ جانسىزنى؟
بىر ئۇتپەرەست بۇرادىرىم بار ئىدى،
بىر ھوجرىدا ھەمرا ئىدى ئۇ ماگا.
تەئەججۇپتە قالغىنىمنى سوزلىدىم،
بەك مۇلايىم سوزلەر بىلەن مەن ئاگا.
دىدىم ئاگا: كوپ نادانلىق ئەمەسمۇ،
لاي ھەيكەلنى خۇدا دەيدۇ نىمىشقا؟
تۇرالمايدۇ ئوزى ئۇنى يىقىتساڭ،
قادىر ئەمەس تۇتۇشقا ۋە مىگىشقا.
كەھرەباغا ئوخشايدىكەن كوزلىرى،
تاشتىن ۋاپا ئىزلىمەك بۇ كوپ خاتا.
دۇشمەن بولدى بۇ سوز بىلەن ھەمرايىم،
غەزەپ بىلەن ئوتتەك ياندى ئۇ ھەتتا.
پىرلىرىنى يىغىپ كەلدى مۇغ ① لارنىڭ،
يىغىن قىلدى كوپ خەۋپلىك، توپلۇنۇپ.

① مۇغ — ئوتقا چوقۇنغۇچى.

هۆجۇم قىلدى پازەندەخان②، پىرلىرى،
مىسلى سوگەك تالاشقان توپ ئىت بولۇپ.
دەۋا قىلدى ئەگرى يولنى توغرا دەپ،
توغرا يولنى ئەگرى دىدى ئاقىلغا.
دىلى تازا، ياخشى نىيەت ئىنسانىنى،
بىردەمدىلا چىقىرىشتى جاھىلغا.
قالدىم ئۇندا ئىلاجىسىز ۋە ناچار،
مۇرەسسەگە چۈشتى شۇدەم ئېھتىياج.
تەسلىم بولماق بولار بەزەن مۇۋاپىق،
ئاداۋەتچىلىك بولسا ئەگەر بەكمۇ كاج.
مەن ئۇلارنىڭ چوگراغىنى ماختىدىم،
دىدىم ئۇنى زەندىخانىنىڭ رەھبىرى.
كىيىن ياخشى تەرىپ قىلدىم بۇتىنى:
گۈزەل ئىكەن، ياقتى ماڭا تەسۋىرى.
نەپىس ئىكەن بۇتخانىدىكى سۈرەتلەر،
بىراق ماڭا ئايان ئەمەس مەزمۇنى.
بىخەۋەرمەن بۇ بۇت ياخشى - يامانمۇ،
ئۆتكۈزىچىمەن، ئۇقالمىدىم مەن ئۇنى.
بىلمەنكى بۇ شاخمەتتە فەرزىن سەن،
قىلغان سوزۈڭ شاھىڭغىمۇ نەسىھەت.
تەقلىت قىلغان ئادەم يولدىن ئازىدۇ،
توغرا چىقار بىلىپ يۈرسە يول پەقەت.
مەزمۇنىنى چۈشەندۈرگىن ئۇلارنىڭ،
مەنمۇ بىرەي يۈرەك ئاڭا چۈشەنسەم
بىراھمانلار سوزلىرىمگە ئىشەندى،
يۈمشاپ قالدى، شادۇ - خۇرام بولدى ھەم.

② پازەند — ئوتپەرەستلەرنىڭ كىتاپلىرى

دىدى چوڭى: قىلغان سوزۇڭ ھەقىقەت،
ئىناۋەتلىك بىزگە بەرگەن سوئالىڭ.
شەھەر كېزىپ دەلىللەرنى ئىزلەپسەن،
دەلل بىلەن ھاسىل بولار مۇرادىڭ.
مەنمۇ سەندەك جاھان كەزگەن كوپ زامان،
بېسىپ ئوتكەن قانچە يۇرتنىڭ يولىنى.
كورگەنلىرىم جانسىز جەسەت، ئەمما بۇ،
ھەر تاڭ بىلەن كوتىرىدۇ قولىنى.
بۇگۈن كېچە تۈنە بىللە مەن بىلەن،
قاراشلىرىڭ بولسا ئەگەر گۇمانى.
ماقۇل بولدۇم، قېلىپ قالدىم تۈن بويى،
بولۇپ ئۇنىڭ قۇدۇق ئىچرە بېجانى①.
قىيامەتتەك ئۇزۇن بولدى ئۇ كېچە،
ئۇزۇلمىدى يۇيۇقسىزلار نامازى.
مەن بىھساپ گۇنا قىلغان ئوخشايمەن،
جاندىن ئوتتى ئۇ كېچىنىڭ ئازاۋى.
دىلىم غەمكىن بولۇپ چىقتى تۈن بويى،
تىلىم ھامان تارتىپ تۇردى دۇئاغا.
خوراز چىللاپ، دۇمباقلىرى چېلىنىپ،
ناماز ۋاقتى بولۇپ قالدى ئۇلارغا.
تۈن كوكىگە قاراپ قىلىچ كوتەردى،
پۇرسەت يېتىپ قارا تونلۇق ئىمامغا.
ئۇپۇقلارغا چۈشۈپ شۇ دەم تاڭ چوغى،
سۇبھى بولۇپ ئوت تۇتاشتى جاھانغا.

① بېجان — شاھنامىدىكى ئەپسانىۋى قەھرىمان.

بۇ ھالەتنى كورۇپ دىگەنكىلىدۇ،
"زەنگىبار ① غا باسقىن قىلدى تاتارلار".
بىراخمانلار كوچا - كويدىن چىقىشىپ،
ئېقىپ كەلدى، بۇتخانىغا بولدى يار.
بۇتخانىدا مىسلىدايىتتى ئادەملەر،
يەر قالمىدى ئۇندا تېرىق سىققۇدەك.
ئاشۇ پەيتتە قول كوتەردى چوڭ بوتى،
مۇرتىلارغا تىلەپ بەخت ۋە يولەك.
بۇتپەرەسلەر چۇشتى نالە - پەرياتقا،
دەريا كەبى تاشقىنلىدى ھاياجان.
ئۇلار قايتتى، بوشاپ قالدى بۇتخانا،
ماڭا كۇلۇپ قاراپ قويدى بىراخمان.
دىدى: كوردۇڭ، يوق ھېچقانداق مەخپىلىك،
كورگەنلىرىڭ شۇبھىسىزكى ھەقىقەت.
چۇشەندىمكى، ئۇ جاھىلنىڭ دىلىغا،
ئورنىۋاپتۇ مەھكەم خاتا تەرىقەت.
ئېيتالمىدىم ئاڭا دەرھال راست گەپنى،
يوشۇرمىساڭ بەزەن ھەقمۇ ئاقمايدۇ.
ياۋغا ئەسىر بولۇپ قالسا باتۇرلار،
ئامال قىلىپ ئۇز جېنىنى ساقلايدۇ.
ھىلىگەرلىك بىلەن قىلدىم پۇشايمان،
يىغلاپ كەتتىم تۇتۇپ ئېلىپ بېشىمنى.
توگمەن تېشى ئايلىنىدۇ سۇ بىلەن،
تەسىرلەندى كورۇپ ئاققان يېشىمنى.

---

① زەنگىبار — قەدىمقى ھەبەشىستاننىڭ مەركىزى.

بىراخمانلار كەلدى دەرھال يۈگرىشىپ،
قوللىرىمدىن تۇتتى بولۇپ ئىززەتتە.
سىڭگەك تەختىنىڭ ئۈستىدىكى بۇت تامان —
بىرىپ ئۆزرە ئېيتتىم ئاگا شۇ پەيتتە.
ئۆز ئىچىمدە ھەممىسىگە لەنەت، دەپ،
قوللىرىنى سويدۇم قىلىپ ئېھتىرام.
بىر نەچچە كۈن بىراخمانچە ئىش تۇتۇپ،
بۇتپەرەسلا بولۇپ ئالدىم مەن تامام.
ئىشەنچلىك كىشى بولدۇم تەدرىجى،
كەيپىم خوشال بولۇپ تۇردى ھەر كۈنى.
پۇرسەت تېپىپ بۇت يېنىغا يۈگۈردۈم.
دەرۋازىغا تاقاق سېلىپ بىر تۈنى.
قاراپ كوردۇم بۇت تەكتىنى سىنچىكلەپ،
بىر پەردىنى كوردۇم شامنىڭ نۇرىدا.
بىراۋ تۇرغان ئىكەن پەردە، كەينىدە،
بۇت ئىچىدىن چىققان بىر يىپ قولىدا.
بۇتنىڭ ئىشى ئايان بولدى تامامەن،
بىلىپ ئالدىم بىراخماننىڭ سىرىنى.
ھەر تاڭ بىلەن مۇغ يىپنى تارتقاندا،
بۇتى ئىگىز كوتىرىدۇ قولىنى.
ئىزا تارتار ھەركىم سىرى بولسا پاش،
بۇنى كورۇپ ئىزا تارتتى بىراخمان.
قوپۇپ قاچتى، تۇتۇۋالدىم مەن قوغلاپ،
ۋە قۇدۇققا تاشلىۋەتتىم شۇ زامان.
ئويلىدىمكى، چىقىپ ئالسا قۇدۇقتىن،
تۇتۇپ مېنى ھەرگىز تىرىك قويمايدۇ.
جەھلى بىلەن ئىنتىلىدۇ قىساسقا،
ئۆز سىرىنى يوشۇرۇشنى ئويلايدۇ.
جازاسىنى بەرگىن راسا رەھىمسىز،

بۇزۇق نىيەت چۇشۇپ قالسا قولۇڭغا.
قويۇپ بىرىپ ئۇنى تىرىك قالدۇرساڭ،
ھامان تەھدىت سالار ھايات يولۇڭغا.
خىزمەت قىلغان بولۇپ ساڭا قۇللارچە،
پۇرسەت تېپىپ ئالار بىر كون بېشىڭنى.
چۇشمە ئۇ ڭاي سەن يامانىنىڭ پېيىگە،
چۇشكەن بولساڭ ئادا قىلغىن ئىشىڭنى.
باشلىرىنى يەنچىۋەتتىم تاش بىلەن،
قۇدۇق ئىچرە جان تاپشۇردى بىراخمان.
زورايتىشنى خالىماستىن غەۋغانى،
تۇنى بىلەن قويۇپ قاچتىم شۇ ھامان.
قومۇشلىقتا ئوت قوي مەيلى كويدۇرۇپ،
يولۋاسلاردىن ئېھتىيات قىل سەن بىراق.
سەندىن كۇرە ئۇستا بولسا دۇشمىنىڭ،
ئوق ئاتمىغىن، ئاتساڭ ئەگەر قاچ يىراق.
سەن يىلانىڭ بالىسىنى ئولتۇرمە،
گەر ئولتۇرسەڭ دەسسىمە ئۇ ماكانغا.
ھەرىلەرنىڭ ئۇۋىسىنى قوزغىساڭ،
قاچقىن يىراق، دۇچكېلىسەن زىيانغا.
بۇ سوز سەئدى سوزى ئىچرە ياخشىراق:
تام تۇۋىنى كولار بولساڭ، قاچ يىراق!
شۇندىن كېيىن سەپەر قىلدىم ھەندىگە،
باردىم كېيىن ھىجاز بىلەن يەمەنگە.
بىرنەچچە ئاي بولۇپ يۇردۇم خاپىغان،
ئارام تاپتىم قايتىپ كېلىپ ۋەتەنگە.
جان تېنىمدە تاكى ھايات ئىكەنمەن،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بۇنىڭ شۈكرى ئادا بولماس ھېچقاچان.
شۇنداق قىلىپ بۇتخانىدىن قۇتۇلدۇم،
قىلغان ئىشىم ساۋاق بولار كوپ زامان.

توققۇزىنچى باپ

توۋە توغرىسىدا

يېتىپ قالدى يېشىڭ بۈگۈن يەتمىشكە،
كەچمىشىڭنى ئەسلەپ دىلىڭ يىغلايدۇ.
گەر ئەللىكتىن كېيىن قالسا بەش دىرەم،
غەم يۈرەكنى بەش قول بىلەن تىلغايدۇ.
بىكار ئۆتتى ئەللىك يىلىڭ چېكىپ دەرت،
ئەمدى قالغان بەش كۈنىڭمۇ غەنىمەت.
سوزلەر ئىدى تىلى بولسا ئۆلۈكلەر،
نالە قىلىپ، چۇشۇپ دادۇ - پەرياتقا:
غەپلەت بىلەن ئۆتتى بىزنىڭ ئۆمرىمىز،
ئەي بۇرادەر، سەل قارىما ھاياتقا!

ھېكايەت

شات - خوراملىق مەۋسۇمىدۇر يىگىتلىك،
بەزىم قىلدۇق جەۋلان قىلىپ بىز گۈلدەك.
شوخ يىگىتلەر كوكۆل ئېچىپ تۈن بويى،
ناخشا ئېيتىپ چىقتۇق خوشال بۇلبۇلدەك.

نىرىراقتا ئۇلتۇراتتى بىر بوۋاي،
چاچ - ساقىلى قىرىلىقتىن ئاقارغان.
فۇندۇق[1] كەبى يۇمۇق ئىدى لەۋلىرى،
غەمگە چۆككەن، يۈزلىرىدىن قاچقان قان.
— ئەي ئاتىجان، — دېدى ئاگا بىر يىگىت،
نىمە غەمگە قالدىڭ بۇ ئان، نە ئەھۋال؟
سەن قايغۇدىن خالاس بولۇپ ئاز - تولا،
قوشۇل بىزگە، بەزمە قىلغىن، بول خوشال!
چال يۈزىدە قىرىلىقنىڭ ئازاۋى،
بەك مەنىلىك بولۇپ چىقتى جاۋاۋى:
تاڭ شاملى ياشنىتىدۇ كوچەتنى،
چىمەنلىكتە گۈلگە تولار ھەممە ياق.
سارغايغاندا ئوگاي سۈنۈپ كېتىدۇ،
مايسا چېغى ياشناپ ئۆسكەن ھەر باشاق.
باھار بولسا كوكىرىدۇ دەرەختلەر،
غازاڭ بولار كۈز كەلگەندە يوپۇرماق.
ماگا ئوخشاش قېرىدىپ قالغان ئادەمگە،
ياراشمايدۇ ياشلار بىلەن ئوينىماق.
ئوتۇپ كەتكەن بىزنىڭ مۇنداق چېغىمىز،
ئىلگىرىدۇر ئەمدى بەزمە نوۋىتى.
شۈكرى دەيمەن كورۇپ تۇرغان كۈنۈمگە،
ھەۋەس ئەمەس ماگا ياشلىق قۇدرىتى.
قارا قاغا ئىدى چېچىم، قار باستى،
ئەمدى بۇلبۇل بولماق ئۇيات ئەمەسمۇ؟

---

[1] فۇندۇق — بىر خىل مېۋىنىڭ ئىسمى، دېغىزى يېيىلىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

جىلۋە قىلار گۈزەللىگى بىلەن توز،
كۆنى پۈتسە ئۆمۈ بەربات ئەمەسمۇ؟
سىلەر يايراپ ئۇسۇسلەر ھاياتتا،
بىزگە بولسا كەلدى ئۇما چاغلىرى.
ئەمدى ھېچكىم تېرەلمەيدۇ گۈللەرنى،
سولۇپ قالدى ئۆمرىمىزنىڭ باغلىرى.
ئەمدى بالام چۈشۈپ قالدۇق ھاسىغا،
ھايات ئۇزرە ئامانەتتۇر بۇ باشمۇ.
قىزىل گۈلدەك يۈزۈم ئەمدى سارغايدى،
سارغىيىدۇ پاتار چاغدا قۇياشمۇ.
پۈتى بىلەن مېڭىپ يۈرسە يىگىتلەر،
ئاران يۈرەر ھاسا بىلەن قېرىلار.
ئەيىپ ئەمەس گۈدەك دىسە يىگىتمەن،
قېرىلارغا بۇ غەلىتە تۇيۇلار.
يىگىتلەردە ئاقارغىچە چاچ - ساقال،
گۇنا بىلەن گورگە راۋان بولار چال.

ھىكايەت

بىر ئاغرىق چال كەلدى تېۋىپ ئالدىغا،
يىغلاپ تۇرۇپ دىدى: يوقتۇر ماجالىم.
تومۇرۇمنى تۇتۇپ كورگىن، ئىلاج قىل،
تۈزۈلمىسە بولمايدۇ بۇ ئەھۋالىم.
خۇددى لايغا پېتىپ قالغان ئوخشايمەن،
ھالسىز جىنسىم گويا ئېغىر بىر جەسەت.
دىدى تېۋىپ: سەپەر قىلغىن ئالەمدىن،

سېنى لايدىن قۇتقۇزىدۇ قىيامەت.
قېرىدىغاندا يېنىپ كەلمەس يىگىتلىك،
ئاققان سۇلار قايتمىغاندەك شاقىراپ.
ياشانغاندا ئەقىل بىلەن ئىش كۆرگىن،
يىگىتلىكنىڭ ئۆتكەن بولسا ئالدىراپ.
ھايات دەۋرىڭ ئۆتكەن بولسا قىزىقتىن،
ئۆرۈنمىگىن، ئۆمرۈڭ چۈشتى گىرداپقا.
پەيتىڭ ئۆتتى، بېرىلمىگىن ھەۋەسكە،
ھەۋەس ئوتى سالار ئارتۇق ئازاپقا.
قارا چېچىم ئۆزگەرمەكتە ئاقلىققا،
شات - خوراملىق ئازايماقتا قەلبىمدە.
سەبزە گۈلگە ھەۋەس قىلاي نىمىشقا؟
ئۇ ئەتىلا ئېچىلىدۇ قەۋرىمدە.
مەغرۇر بولۇپ، قىلىپ سەيلە - تاماشا،
دەسسەپ ئۆتتۇق قانچىلارنىڭ قەۋرىنى.
بىزدىن كېيىن يېتىشكۈسى نەسلىمۇ،
قەۋرىستاندا دەسسەپ ئۆتەر ھەممىنى.
ياشلىق زامان ئۆتتى، ئاكا مىڭ ئەپسۇس،
جاننى ئۆرتەر ئۆتكەن ئۆمۈر پىغانى.
ئاھ، ئاجايىپ ھايات ئىدى، تىز ئۆتتى،
ئۆتۈپ كەتتى يانغان چاقماق مىسالى.
شاگىرتىغا دىدى ئۇستا ياخشى سوز،
بىر ئەر مۇرات ھاسىل قىلماق بولدى تەس.
ئەزىز ئۆمۈر ئۆتۈپ كەتتى شامالدەك،
قالغىنىمۇ ئۆتەر يەنە، كوپ ئەمەس.
سەن ئېيتقانغا قىلساڭ ئەگەر رىئايە،
بۇ سەئىدىنىڭ بىرلا سوزى كۇپايە.

× ×

قۇۋۋىتىڭ بار، مەيدان ئەگەر بولسا كەڭ،
سەن كۈچۈڭنى نامايەن قىل ھەر كۈنى.
پەلەك ھەر كۈن ئالدى مىنىڭ دەۋرىمنى،
بولدى لەيلەتۇل قەدرىنىڭ بىر تۈنى.
ئۇ نەنىمەت كۈنلەر ئىكەن بىلمىدىم،
بىلگەن ئىدىم، چىقىپ كەتتى قولۇمدىن.
قېرى ئىشەك ناله قىلار يۈك بىلەن،
ئاتىنىڭ بولساڭ قالما ھەرگىز يولۇڭدىن.
قاداق چۈشسە سۆڭەك كېتىپ پىيالە،
نەرقى دەرھال چۈشۈپ كېتەر تاۋاقتىن.
سۆڭەك كەتسە يەرگە چۈشۈپ قولۇڭدىن،
باشقا بىرەر ئىلاجى يوق قاداقتىن.
كىم بۇيرىدى چۆش دەرياغا دەپ سېنى،
سەكرىمىسەڭ بولار ئىدى ئالدىدا.
ئۈزەلمىگەن ھالەتتىمۇ قىل غەيرەت
ئۈمىت ئۈزمە بولغاندىمۇ ئارقىدا.

ھىكايەت

كارۋان بىلەن ئىدىم فەيد① چۆلىدە،
ئۇيقۇ مېنى بەكمۇ قىيناۋاتاتتى.

---

① فەيد — مەككە يولىدىكى يىراق چۆل.

چۆلۆۋۈر بىلەن بىرنى سىلىپ توگىچى،
مېنى قەھرۇ - غەزەپ بىلەن ئويغاتتى.
دېدى: بىزەڭ، ھەدىسىلا ئۇخلايسەن،
ئويلاپ باققىن، جان كېرەكمۇ؟ بۇ قەيەر؟
شىرىن ئۇيقۇ لازىم تازا ماگىمۇ،
بىراق چۆلگە قەدەم قويدى توگىلەر.
مەنزىل يىراق، يېتەلەيدۇ قاچاندا،
ئۇيقۇ مىجەز بولسا چۆلدە ماگغانلار؟
كىم بىلىدۇ يېتىپ بولدى مەنزىلگە،
بىزدىن ئاۋال مېگىپ كەتكەن كارۋانلار.
يولدا ياتساڭ كېتىپ قالار ھەمرايىڭ،
ئويغانغاندا باقساڭ ئىزى كورۇنمەس.
چاچلىرىڭغا ئاق كىرىپتۇ ئۇيقۇدىن،
سەن ئۇيقۇنى تەرك ئەيلە، بولدى بەس.
ئاق ئارىلاپ چۆشسە قارا ساقالغا،
سەن ھاياتتىن ئۇمىدىڭنى قىل ئادا.
خامان ئېلىش بولسا ئەگەر ئۇمىدىڭ،
زىرائەتنى پەرۋەرىش قىل ۋاقتىدا.
سۇ بېلىگدىن ئاشتى، باشتىن ئاشمىسۇن،
ئەيلىمىگىن ھاياتىڭنى سەن ئەيىپ.
باشتىن ئاشسا بولماي قالار ئىلاجىڭ،
پۇرسەت مۇھىم، دېگەن: "ئەلۋەتتۇ — سەيف"①.

---

① ئەرەپچە ماقال، مەنىسى: ئومۇر — ئوتكۇر قىلىچ، يەنى ئومۇر ئوتكۇر قىلىچتەك تېز ئوتىدۇ، دېگەن گەپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

× ×

سەن ئۆلتۈرگان باشقىلارنىڭ ئورنىغا،
ئورنىڭغىمۇ ئۆلتۈرىدۇ باشقىلار.
كېچەڭ ئۆتتى، ئەتەڭ نېمە بولىدۇ،
پەقەت بۈگۈن ئۆزەڭدىدۇر ئىختىيار.

ھېكايەت

رەپىقىسى ۋاپات قىلدى جەمشىدنىڭ،
يىپەك كېپەن قىلدى ئۇنى كۆمگەندە.
مازارىغا كەلدى ئۆتۈپ كۆپ ۋاقىت،
يىغلىماقچى بولۇپ قايغۇ - ماتەمدە.
ئۇ كۆردىكى، شاھى كېپەن چىرىپتۇ،
ئاخىرى شۇ ئىكەن، — دېدى ھەسرەتتە.
قۇرۇتلاردىن ئالغان ئىدىم يىپەكنى،
قۇرۇت ئۇنى تارتىۋاپتۇ لەھەتتە.
قانچە ئىگىز بولغان بىلەن كۆك تىرەك،
ئەجەل ئۇنى سارغايتىدۇ كۆلپەتتە.
ئوتتۇز يىلدا يەتسە كۆچەت ۋايىغا،
قاتتىق شامال يىقىتىدۇ بىر پەيتتە.
مۇنۇ ئىككى بېيت قالدى يادىمدا،
بىر راۋاپچى ئېيتقان ئىدى ئالدىمدا:
مىڭ ئەپسۇسكى، بىزسىز كېلۇر كۆپ باھار،
گۈل ئېچىلىپ، ياشنار كۈلۈپ لالىزار.

بىزدىن كېيىن كېلەر يەنە پەسىللەر،
ئۇ چاغلاردا ماكانىمىز قارا يەر.

ھىكايەت

ئالتۇن كىسەك تېپىپ ئالدى بىر كىشى،
ئۇ خۇداگۇي ئادەم ئىدى ئەسلىدە.
گاراڭ قىلدى ئالتۇن بوغۇپ ئەقلىنى،
توپا - توزان پەيدا بولدى قەلبىدە.
ئۇ تۈن بويى ئويلار ئىدى، كۈلپەتتىن —
ئۆمۈرۋايەت خالاس بولدۇم بۇ قېتىم.
ئەمدى ئاجىز تىلەنمەيمەن ھېچكىمگە،
ئەل ئىچىدە توكۇلمەيدۇ ھۆرمىتىم.
ئويلاپ يېتىپ، مەۋج ئۇرۇپ خىيالى،
نىيەت قىلدى مەرمەر ساراي سالماققا.
ئۇ ئويلىدى: سالاي گۈزەل بىر ھوجرا،
نىشىگىنى ئېچىپ ئۇنىڭ مەن باققا.
بىزار بولدۇم يىرتىق - ياماق كىيىمدىن،
قاخشال بولدۇم ئوچاقتىلا قاخلىنىپ.
تامىقىمنى ئاشپەز كېلىپ پىشۇرسۇن،
يۈرمەي ئەمدى قوسىقىم ئاچ زارلىنىپ.
قاتتىقچىلىق قىسىنۇۋەتتى بۇ جاننى،
ياتاي ئەمدى شايى يوتقان - كورپىدە.
ئويلا - ئويلا بولۇپ قالدى ساراڭدەك،
ئەقلى خاراپ بولدى ھېرىس ئىلكىدە.
مەغرۇرلىنىپ چىقىپ كەتتى سەھراغا،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

نە ماڭاتتى، نە يەردە ئولتۇراتتى.
كوردى ئۇ كۈن: قەۋرىستاندا بىرەيلەن،
توپا كولاپ، لايدىن كىسەك قۇياتتى.
چوڭقۇر ئويغا پاتتى كورۇپ ئۇنى چال،
دېدى: مانا، كورگىنىڭدىن ئىبرەت ئال!
سەن كىسەككە بەرگەن بىلەن كوڭلۈڭنى،
سېنى كىسەك قىلىشىمۇ ئېھتىمال.
ھەرقاچانكى ئاغزى ئۇچۇق تەمەنىڭ،
لوقما بىلەن چىقماس ھەرگىز پىغانى.
مېھرىڭنى ئۈز بىر تال ئالتۇن كىسەكتىن،
بىر كىسەكتە توسالمايسەن دەريانى.
يىغماق بولغان بىلەن دائىم بۇلۇ - مال،
سەرپ بولار دەسمايىسى ئومرۇڭنىڭ.
كىبىر بولۇپ خامىنىڭغا چۈشكەن ئوت،
كۈشەندىسى بولار كورگەن كۈنۈڭنىڭ.
غورۇر بىلەن سۈرمىلىمە كوزۇڭنى،
سۈرمە قىلار كېيىن گورمۇ ئوزۇڭنى.

ھىكايەت

ئىككى يىگىت ئوتەر ئىدى ماجرادا،
خۇددى شىردەك مەغرۇرلۇقتا بولۇپ يار.
يۈرەر ئىدى بىر - بىرىدىن قېچىشىپ،
كورۇنەتتى كەڭ جاھانمۇ بولۇپ تار.
زاۋال كۈنى يېتىپ كەلدى بىرسىگە،
ئەجەل كېلىپ پايمال قىلدى ئەيشىنى.

يەنە بىرى گورۇستانغا يول ئالدى،
كورۇپ باقماق بولۇپ ئۇنىڭ قەۋرىنى.
زەر راۋاقتا ياشاپ ئۇتكەن يىگىتنىڭ،
بولغان ئىدى، قارا توپا ماكانى.
قەۋرىسىگە قاراپ كۇلدى رەقىبى،
كوتىرىلدى دىل غەزىۋى، پىغانى.
تىرىك يىگىت ئىچ - ئىچىدىن سۇيۇنۇپ:
ــ قانداق ياخشى! ــ دىدى قەۋرە ئالدىدا.
بۇ دۇنيادا ئورنى قالماس يىلاشنىڭ،
ياۋىڭ ئولۇپ، قالساڭ ئوزەڭ ئارقىدا.
قەھرىلىنىپ ئاداۋەتنىڭ كۇچىدىن،
ئېچىپ باقتى رەقىبىنىڭ گورىنى؛
كىپەن چىرىپ، تىندۇرۇپتۇ زەي تۇپراق،
ئۇ يىگىتنىڭ كوز گوھىرى ئورنىنى.
لەھەت ــ زىندان، جەسەت ئىدى مەھبۇستەك،
قۇرۇت - قوڭغۇز غاجار ئىدى بىمالال.
يۇزى ئىدى ھىلال ئاينىڭ شەكلىدە،
جىسمى ئىدى قىلتىرىقتەك بى ماجال.
كۇچلۇك قولى ئاجراپ بوغۇم - بوغۇمدىن،
سوڭەك بولۇپ قالغان ئىدى باشلىرى.
رەقىبگە رەھمى كەلدى يىگىتنىڭ،
ئىختىيارسىز قۇيۇلدى كوز ياشلىرى.
تاش مەقبەرە تىكلەپ ئاڭا ئويدى خەت،
قىلمىشىدىن بولۇپ يىگىت پۇشايمان.
يازدى: ئوزگە ئولسە خوشال بولمىغىن،
ئوزەڭگىمۇ ئامانەتتۇر تىرىك جان.

قورۇق سۆگەك بولار سىنىڭ بىشىگمۇ،
ۋۇجۇدىڭدىن جۇدا بولار كوز ۋە جان.
ئىگىز دوڭدە يۈگۈرۈۋىدىم بىر چاغدا،
قولىغىمغا كىردى شۇنداق بىر پىغان:
ھوشۇڭنى تاپ، دەسسە يىگىت ئاستىراق،
سەن دەسسىدىڭ ھازىر كوزگە، قولاقا.
مەنمۇ جاھان شاھى ئىدىم بىر زامان،
ياتتىم كىرىپ ئاخىر قارا تۇپراققا.

ھكايەت

مەن سەپەرنى نىيەت قىلىپ بىر كىچە،
يولغا چىقتىم ھەمرا قىلىپ كارۋاننى.
كوتىرىلدى قورقۇنچلۇق بورانلار،
قاراڭغۇلۇق قاپلاپ كەتتى جاھاننى.
كوردۇم يولدا، رومال سىلەن ئاتىنىڭ،
كوزلىرىنى سۈرتەر ئىدى بىر قىزچاق.
ئاتا دىدى: ئوماق قىزىم، جان قىزىم،
سۈرتكەن بىلەن تۈگىمەيدۇ بۇ تۇپراق.
كوپ ئوتمەستىن توشار توپا بۇ كوزگە،
سۈرتەلمەيمىز رومال بىلەن ئونى بىز.
توپىمىزنى ئۇچۇرتىدۇ شامالLار،
تىكلەنگەندە بىزنىڭ غىرىدىپ قەۋرىمىز.
گورگە قاراپ سورەپ ماگار تىزلىكتە،
يۈگرەك ئاتتەك بولۇپ ھايات نەپسىمىز.

ئۆزەڭگىدىن ئالسا ئەجەل ئاياقنى،
يۈگەن تارتىپ قالالمايمىز ھەممىمىز.

تەنبىھ

ئاگاھ بولغىن، جاھان ئۆزى بىر نەپەس،
ئالىملارنىڭ بىر نەپسى بىر جاھان.
جاھان قالدى، كەتتى شاھى ئىسكەندەر،
بولسىمۇ گەر جاھان ئۆزرە ھوكۇمران.
بىر نەپەسكە بېرەي دىدى بىر ئالەم،
مۇرادى تاپماي ئاخىر يەنە يول ئالدى.
ئەككىنىنى ئورۇپ كەتتى ھەر بىر جان،
خاھى ياخشى، خاھى يامان ئات قالدى.
بۇ بوستاندا گۈللەر بولۇر مۇشۇ خىل،
دوستلار ئاڭا گۈل تېرىيدۇ يىلمۇ - يىل.

ھىكايەت

خىيالىمدىن چىقماس دەۋرى ئاتامنىڭ،
ئۇ مەرھۇمنىڭ جايى بولسۇن جەننەتتە.
ئالتۇن ئۈزۈك ئېلىپ بەردى ئۇ ماڭا،
ئۆزەم گۆدەك، ئەقلىم كىچىك بىر پەيتتە.
بىر تال خورما بېرىپ قويۇپ، قولۇمدىن —
ئۇ ئۈزۈكنى ئېلىپ كەتتى بىر كىشى.
بىلەتتىمۇ بالا ئۈزۈك قەدرىنى،

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىر تال قەنتكە تىگىشمەكتۇر قىلمىشى.
سەن ئۇمرۇڭنى ئۇتكۇز ئەقىل - پەم بىلەن،
تاتلىق دىسە تىگىشمىگىن قەن بىلەن.

هىكايەت

كۇچۇگىنى باقتى بىراۋ بورنىنىڭ،
چوڭ بولغاندا يېرىدىپ قويدى ئۇزىنى.
ياتار ئىدى ئۇ جان بېرىش ئالدىدا،
بىراۋ كېلىپ ئېيتتى يۇرەك سوزىنى:
سەن سەمرىتسەڭ ئەگەر شۇنداق ياۋىڭنى،
پۇرسەت تېپىپ يېرىدىپ كېتەر قارنىڭنى.

هىكايەت

بىراۋ شاھنى قويدى بىردىن رەنجىتىپ،
دۇشمىنىگە: ئۇلتۇر ئۇنى، دىدى شاھ.
ئەسىر بولۇپ ئۇ دۇشمەنىنىڭ ئىلكىدە،
پۇشمان قىلدى: بولالمىدىم مەن ئاگاھ.
رەنجىتمىگەن بولسام ئەگەر دوستۇمنى،
مۇنداق زۇلۇم كورمەس ئىدىم دۇشمەندىن.
ئاقىل بولساڭ دوستلىرىڭدىن ۋاز كەچمە،
ئوچ ئالالماس شۇندا دۇشمەن ھەم سەندىن.
ھەر كىشىكىم دوست كوڭلىنى رەنجىتسە،
دۇشمەنلىرى شىلىپ كېتەر پوستىنى.
يىلتىزىنى قۇرۇتىدۇ دۇشمىنىنىڭ،
دىلداش بولۇپ مەھكەم تۇتسا دوستىنى.

ھىكايەت

ئەل ھەققىنى يەيتتى دائىم بىر ئەبلەخ.
ئەمما سوكۇپ تۇرار ئىدى شەيتاننى.
شەيتان ئاگا دىدى يولدا دۇچكېلىپ:
ئۇچراتمىدىم سەندەك رەزىل ئىنسانىنى.
كوگۇلدىغۇ خېلى يېقىن تۇققان بىز،
نىمە مۇنداق تىللاپ يۇردۇڭ تۇتامسىز؟!

ھىكايەت

بالىلىغىم چىقماس ئەسلا ئېسىمدىن،
ھېيت كۈنى بارغان ئىدىم بازارغا.
مەن دادامنى قويدۇم دەرھال يوقىتىپ.
قاراپ يۈرۈپ تۇرلۇك - تۈمەن ئەھۋالغا.
قورقۇپ كېتىپ ۋاقىرىدىم ۋەھىملىك.
قىلىغىمنى سوزدى دادام تويۇقسىز.
ئىتىكىمنى قويۇپ بەرمە دىدىمىغۇ،
قولاق سالماي ئېزدىپ قالدىڭ مۇنچە تېز؟
يەككە قويۇش ياخشى ئەمەس بالىنى،
كورمىگەن يول كەلتۇرىدۇ مۇشكۇللۈك
قالما ھەرگىز ياخشىلارنىڭ كەينىدىن،
كورەر كۈنۈڭ بولار شۇندا كوگۇللۈك.
يامان بىلەن بولما ھەرگىز ھەمتاۋاق،
بىللە يۇرسەڭ يۇقار ساڭا ياسىنى.

سەئدى كەبى توختىماستىن باشاق تەر،
ئالدىڭدادۇر مەرىپەتنىڭ خامىنى.

ھكايەت

ياز پەسلىدە ئاشلىق يىغدى بىر كىشى،
تامام بولدى سوغاق قىشنىڭ تەشۋىشى.
ئەمما هاراق ئىچىپ ئىلىپ ئولگۆچە،
ئاشلىقىغا ئوت قويدى ئۇ بىر كېچە.
بىر تال دانىمۇ قالمىغاچقا قولىدا،
ئۇ ئەتىسى چۈشتى باشاق تېرىشكە.
ئۇنى كورۇپ ئالدىرىدى بىر ئادەم،
ئوز ئوغلىغا ئۇندىن ساۋاق بېرىشكە:
قارا كۈنگە قالماي دېسەڭ ئۈنىڭدەك،
كور هالىنى، ئىيتقىنىمغا قۇلاق توت.
سارائىلىقتا ئوتكۈزمىگىن ئومرۈڭنى،
هەرگىز ئومۇر خامىنىڭغا قويما ئوت.
خامىنىڭنى بەربات قىلىپ سەن ئاۋال،
ئاخىرىدا باشاق تېرىپ بولما لال.

ئاپتور ٩ — باپنى مۇنۇ مىسرالار بىلەن تاماملايدۇ:

مۋە بەرمەي قالارمۇ دەپ كوچىتىم،
ئەنسىرەيدۇ تىككەن دېخان ئىھتىمال.
ئۇرۇق چاچماي ئالالمايسەن خامانى،
تاماگەرلەر قىلار هامان خام خىيال.
مۋىسىنى يەيدۇ كوچەت تىككەنلەر،
خامان ئالار چوقۇم ئۇرۇق ئەككەنلەر.

波斯坦（故事诗）
（维吾尔文）
译者：库尔班·巴拉提
责任编辑：贺加克
新疆青年出版社 出版
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
787×1092 开本1/32 印张 5.5
1983年9月第1版 1983年9月第1次印刷
印数：1——50,300
书号：M10124·72 定价0.43元